

Fra trafikkmaskin til middelalderby

Forhandlinger om sted og historie i Gamlebyen i Oslo

Camilla Plocinski Nilsen

Masteroppgave i kulturhistorie
KULH 4990, 60 studiepoeng
Institutt for kulturstudier og orientalske språk (IKOS)
Humanistisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2014

Fra trafikkmaskin til middelalderby
*Forhandlinger om sted og historie i
Gamlebyen i Oslo*

Camilla Plocinski Nilsen

© Camilla Plocinski Nilsen

2014

Fra trafikkmaskin til middelalderby. Forhandlinger om sted og historie i Gamlebyen i Oslo.

Camilla Plocinski Nilsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Fram til 1624 lå Oslo i det området som i dag er Gamlebyen. Dette var den opprinnelige byen Oslo, og i dag finnes det ruiner etter middelalderens monumentale bygg i Gamlebyen. Etter jernbaneutbyggingen på andre halvdel av 1800-tallet og utbyggingen av motorveier på 1960-tallet ble levningene etter middelalderens Oslo skjult av utbyggingen. Dette ledet fram til en situasjon hvor Gamlebyen var sterkt preget av støy, forurensing og forslumming. Fra 1990-tallet ble det igangsatt en utvikling for å bryte på at Gamlebyen var kjent som landets største veikryss. Mye av trafikken ble fjernet, og ruinene fra middelalderens Oslo ble hentet fram i lyset etter å ha vært gjemt og glemt i mange år.

Denne oppgaven tar sikte på å vise hvordan ruinene ble og fortsatt blir brukt for å synliggjøre Oslos middelalderhistorie. Sentrale teoretiske perspektiver er kollektiv erindring, iscenesettelse og forståelse av sted. Oppgaven analyserer konserveringspraksiser, iscenesettelse av Middelalderparken og hvordan området brukes i dag. Materialet er kildepluralistisk og involverer blant annet intervjuer med aktører i Gamlebyen. Gjennom denne tilnærmingen viser jeg hvordan Middelalderparken blir å forstå som et historisk sted med forbindelse mellom fortid og nåtid. Samtidig tar oppgaven opp spørsmålet om hvordan bruken av området former forståelsen av stedet. Avslutningsvis diskuterer jeg den videre utviklingen i forbindelse med planarbeidet til Follobanen.

Forord

Først og fremst tusen takk til min veileder Kyrre Kverndokk, som har loset meg med vennlig og bestemt hånd fra prosjektets løse utgangspunkt til oppgavens ferdige form. Kyrre har vært en inspirerende veileder gjennom hele prosessen, som gjennom sin tro på prosjektet, sin tålmodighet og engasjement har gitt meg motivasjon til å fortsette.

Jeg må også takke Knut Aukrust som med entusiasme viste meg det innlysende: Selvfølgelig skulle jeg skrive om Gamlebyen!

Denne masteroppgaven hadde aldri blitt skrevet hvis det ikke var for at jeg fikk jobb som omviser og ladegårdspike hos Middelalderbyen Oslo – Ladegården. En stort takk går derfor til selve ladegårdsdamene: Ann-Katrin Olsen og Hedvig Vollsnes. Dere ga meg muligheten til å bli kjent med Gamlebyen på en måte jeg ellers ikke ville fått sjansen til. Takk for alle små og store arrangementer jeg har fått være med på, som alle på en eller annen måte har blitt en del av inspirasjonsbanken til denne oppgaven. Tusen takk for alle interessante diskusjoner vi har hatt, og for at dere stilte Ladegårdens lille, men ikke ubetydelige bibliotek til disposisjon. Å jobbe sammen med dere har vært en lærerik opplevelse jeg ikke ville vært foruten.

En stor takk går også til mine informanter: Helge Winswold, Jorun Hermansen, Helge Godø, Ann-Katrin Olsen, Leif Gjerland og Jonas Prangerød. Tusen takk for at dere tok av deres egen tid for å gi meg kunnskap og verdifulle perspektiver. Deres innsats har vært uvurderlig for denne oppgavens innhold og for det er jeg svært takknemlig.

Jeg vil også takke gode venner og lesesalskamerater som jeg har delt denne oppgaveprosessens gleder og frustrasjoner med. Spesielt takk til Maud Astrid Stensvold Hol som med skarpt blikk har hjulpet meg med å stramme opp teksten og med korrektur. Takk til min kjære familie for all støtte og oppmuntring. Og en ekstra takk til min far Erling Solstad Nilsen som har hjulpet meg med korrekturlesning og som har bidratt til å gjøre teksten mer leservennlig.

Til slutt, tusen takk til Peter Møller som har hjulpet meg på flere måter enn ord kan beskrive. Takk for at du har vært ved min side gjennom denne prosessen. Din tålmodighet og støtte har betydd alt.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Gamlebyen i Oslo	1
1.2	Oppgavens perspektiver og problemstillinger	3
1.3	Tidligere forskning	3
1.4	Avgrensning av området og bruk av stedsnavn	5
1.5	Mitt engasjement for Gamlebyen	6
2	Teori og begreper	9
2.1	Innledning	9
2.2	Sosial minneproduksjon	9
2.3	Minneprodusenter	11
2.4	Klassisk og moderne historieoppfatning	15
2.5	Tid og sted	17
3	Metode og materiale.....	21
3.1	Innledning	21
3.2	Å gjøre feltarbeid i egen kultur.....	22
3.3	Intervju som metode	25
3.4	Mine intervjuer	26
3.5	Øvrig materiale	29
3.6	Forskningsetiske refleksjoner	31
3.7	Veien fra materiale til analytisk tekst	33
4	Mot en middelalderby	35
4.1	«En liden rolig, solid Smaaby».....	35
4.2	Gamlebyen som gjennomfartssted.....	35
4.3	Trafikken tiltar, forslumming og byfornyelse	36
4.4	Trafikkmaskinen blir til middelalderby	39
4.5	Miljøbyens tiltak.....	42
5	Ruiner i den moderne byen	45
5.1	Innledning	45
5.2	Hva er en ruin?	45
5.3	Livsløpsteori	47
5.4	Ruinen av Olavsklosteret.....	47

5.5	Ruinkonservering.....	49
5.6	Ulike ruindiskurser	51
5.7	Ruinkonserveringens motsetninger	53
5.8	Formidling og bruk.....	58
6	Iscenesettelsen av ruinene	61
6.1	Innledning.....	61
6.2	Middelalderparken.....	61
6.3	Middelalderhistorien som virkemiddel for revitalisering.....	62
6.4	Fra ikke-sted til meningsfullt sted	66
6.5	Iscenesettelse som begrep.....	68
6.6	Avslutning	70
7	Tre parkpraksiser.....	71
7.1	Innledning.....	71
7.2	Øyafestivalen	71
7.3	Oslo Middelalderfestival	79
7.4	Rekreasjonsparken.....	84
7.5	Den nye middelalderparken.....	87
8	Konklusjon	93
8.1	Fra trafikkmaskin til middelalderby	93
8.2	Ruinsyn og historieforståelse.....	93
8.3	Bruk former sted.....	95
8.4	Gamlebyens framtid	98
	Litteraturliste	99
	Vedlegg 1	104
	Vedlegg 2	105
	Vedlegg 3	106

Bilde 1	Firefelts motorvei i Bispegata. Til venstre ser vi Oslo Ladegård. Lånt av Middelalderbyen Oslo – Ladegården.	37
Bilde 2	Loenga bru, tidlig 1990-tallet. Lånt av Middelalderbyen Oslo - Ladegården.	39
Bilde 3	Ruinen av Olavsklosteret med Bispegården i bakgrunnen. Foto: Wikimedia Commons.	56
Bilde 4	Bildet viser den lyssatte strandlinjen fra år 1300. Foto: Miljøbyen Gamle Oslo / Leif Gjerland.....	64

Bilde 5 Fotografiet viser Sørenga sett mot Oslo S med Mariakirkeruinen i forgrunnen. Foto: Miljøbyen Gamle Oslo / Leif Gjerland.	68
Bilde 6 Engangsgriller på Mariakirkeruinen. Foto: Camilla Plocinski Nilsen.	85

Prolog

Det er formiddag og jeg, iført middelalderkjole, ullkappe og en vandrestav i min ene hånd, kommer gående over broen som leder til Middelalderparken. Her holdes Øyafestivalen for åttende gang og jeg, som er omviser hos Middelalderbyen Oslo - Ladegården, har fått i oppgave å formidle middelalderhistorie til festivalpublikummet. Ruinene må frem. De første jeg møter er noen tidligere studievenninner, teltet de sitter i tilsier at de jobber som frivillige på festivalen. De sitter i lette og tidsriktige sommerklær, og kniser lett der de ser meg komme, med middelalderkappen flagrende rundt bena. Jeg forteller om mitt oppdrag: «Jeg er her for å fortelle om ruinene. De er fra middelalderen, fra middelalderbyen som en gang lå her». «Å, ja», sier de, og ønsker meg lykke til. Jeg fortsetter ned mot ruinene av Mariakirken, jeg titter utover parken og er både litt skuffa og letta samtidig over at det ikke er så mye folk enda.

Konsertene har jo enda ikke begynt, og jeg kan ikke fortelle om ruinene når området overdøves av musikk. Jeg rusler i området rundt ruinene og forsøker å få oppmerksomheten til folk som går forbi med sjenerte smil. Men jeg blir stående alene og begynner så smått å miste motet. Jeg skritter over ruinene av Mariakirken, og idet jeg gjør det fanger jeg oppmerksomheten til en vakt. Ikke en hvilken som helst vakt, en ruinvakt. Han ser på meg med strengt blikk og sier mens han selv står på ruinene: «Du, det er ikke lov å gå eller stå på ruinene». «Beklager», sier jeg, «men jeg er her for å fortelle publikum om ruinene og Oslos middelalderhistorie». Han ser på meg og sier: «Ja vel, men hva er disse steinene her for noe?»

Fritt etter hukommelsen, Øyafestivalen 2009

1 Innledning

1.1 Gamlebyen i Oslo

Det var i vannkanten ved Alnaelvas utløp at Oslo i sin tid ble anlagt tidlig på 1000-tallet og det var her byen lå fram til bybrannen i 1624. Oslo var ikke en spesielt stor by, spesielt ikke sammenlignet med andre byer i Norge i middelalderen, med 3000 mennesker på det meste. Likevel ble det bestemt av kong Håkon IV at prostens i Mariakirken i Oslo skulle være rikets kansler til evig tid og dermed benevnte han Oslo som sin hovedstad (Norseng 2000:151-152). Bybrannens ødeleggelser i 1624 var så omfattende at Kong Christian IV så sitt snitt til å flytte byen til området bak Akershus festning. Den nye byen fikk navnet Christiania etter kongen selv. Mens Oslo, stedet hvor byen opprinnelig lå, ble kalt for gamle Oslo, et navn som fortsatt brukes i våre dager. Etter byen ble flyttet, ble gamle Oslo et rolig, landsens område hvor det ble drevet jordbruk. De få bygningene som fortsatt minnet om at stedet en gang hadde vært en hovedstad ble revet, og igjen stod stort sett bare ruinene etter middelalderbyen som en gang hadde vært der. Det skulle gå flere hundre år før det gamle Oslo ble en del av byen igjen som et ledd i en rekke byutvidelser, og fra 1925 fikk hele byen tilbake sitt opprinnelige navn, Oslo.

Den korte historiske skisseringen ovenfor gir innblikk i hva det er som gjør Gamlebyen til et spesielt sted i Oslo. Gamlebyen er det stedet Oslos opprinnelige by lå, noe som gjenspeiles i navnet Gamlebyen. Likevel skiller Gamlebyen seg fra tilsvarende gamlebyer i andre europeiske hovedsteder. Ingen av de monumentalbygningene som preget byen i middelalderen står i sin opprinnelige utforming i dag. Til gjengjeld ligger restene av middelalderbyen som et åpent ruinlandskap i Gamlebyen. Her finnes ruiner av kirker og klostre, kongsgård og bispeborg fra middelalderbyen Oslo. Gamlebyen innehar dermed synlige rester fra Oslos opprinnelige by noe som gjør at Gamlebyen blir bærer av Oslos og nasjonens middelalderhistorie. Men hvordan er denne middelalderhistorien til stede i byen i dag? Som jeg skal vise i denne oppgaven har Gamlebyen vært gjennom en byutvikling som både har bidratt til å skjule middelalderhistorien og til å synliggjøre den igjen.

Min innledende prolog har en historisk parallell. Arkitekt Gerhard Fischer ga i forbindelse med Oslos 900-årsjubileum ut *Oslo under Eikaberg* (1950). Boken tar for seg historisk kunnskap om Oslo i middelalderen. Innledningsvis tar Fischer leseren med på en tur i Gamlebyen i 1950. Fischer forteller om den historisk interesserte og beleste unge Hansen som tok en trikk til Gamlebyen for å oppleve Oslos gamle by. Han hadde tidligere vært i

andre gamlebyer og hadde visse forventninger om hva han ville finne, men vel framme i Gamlebyen ble unge Hansen skuffet over det han så. Her var bare typiske leiegårder og gater som ellers i byen. På St. Hallvards plass enser Hansen knapt noen lave murer, Oslo Ladegård ser han ikke. Hansen tar turen opp Ekebergåsen for å få bedre utsyn over området, men derfra ser han en masse jernbanespor, verkstedbygninger og lagerskur. Han skimter likevel «noen oaser» i virvaret av jernbanespor og bygninger, noen pussige gamle hus og rester av en gammel hage. Kirkene, klostrene, bispeborgen og kongsgården Hansen har lest om, får han ikke øye på. Selv elven som rant ved den gamle byen er borte, og Hansen må dra hjem med uforrettet sak (Fischer 1950:1-2).

Fischers lille fortelling om unge Hansen viser til situasjonen Gamlebyen var i på det tidspunktet. Oslos gamle by var ikke lett å få øye på der den lå gjemt mellom jernbanespor og under hus og gater. Verre skulle det også bli når Gamlebyen etter hvert ble kjent som landets største veikryss. Der gamle Oslo en gang ble glemt som følge av flyttingen av byen, ble gamle Oslos ruiner gjemt blant motorveier og dundrende trafikk. Gjennom en lang prosess framstår Gamlebyen annerledes i våre dager enn den gjorde i 1950. I dag kan folk i Gamlebyen rusle rundt blant ruiner som ligger åpent til i parker. Likevel finnes det de som hevder den dag i dag at Oslos middelalderhistorie framstår som tapt. Ifølge et leserinnlegg i Aftenposten er det en realitet at «Oslos middelalderby dessverre er forsvunnet».¹ Samtidig er det mange som kjemper en kamp om å løfte den historiske bevisstheten til Oslos middelalderhistorie ved å bedre de fysiske forholdene for ruinene etter den gamle byen, i dag spesielt på grunn av utbyggingen av Follobanen.

Denne lille situasjonsbeskrivelsen gir et innblikk i hvorfor nettopp Gamlebyen er et sted som kan belyse hvordan historie brukes i byutvikling. Middelalderhistorien i Gamlebyen, som er synlig gjennom ruiner og andre spor fra middelalderen, blir brukt for å fremme en bestemt type utvikling og blir brukt i meningsforhandlingene om stedet. Middelalderhistorien fikk og får konkrete konsekvenser i form av en bestemt type byplanlegging. I dette blir historien en viktig faktor i hvordan stedet forstås. Et av de viktigste momentene med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan middelalderhistorien blir framhevet som den viktigste delen av områdets historie og hvordan middelalderhistorien bevares og forvaltes i vår tid.

¹ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3460564.ece>, sist besøkt 24.11.14.

1.2 Oppgavens perspektiver og problemstillinger

Dette masterprosjektet skal undersøke hvordan historieforståelse får sitt konkrete uttrykk i byplanlegging og historieformidling i et spesifikt område. Oppgavens overordnede perspektiver er sted, historie og forhandlinger. Stedet er Gamlebyen og hvordan Gamlebyen oppfattes ulikt som en følge av de ulike meningslagene forbundet med stedet. Historie er i denne oppgaven kulturminner fra middelalderen, som tingliggjort historie, og hvordan kulturminnene behandles og forstås i dag. Oppgavens analyser tar sikte på å undersøke hvordan fortolkninger av stedet, praksiser, den materielle utformingen av stedet og middelalderhistorien er filtret inn i hverandre.

Min problemstilling lyder som følger: *Hva har skjedd når Gamlebyen har gått fra å være et område preget av trafikkmaskiner til å bli en arena for formidling av Oslos middelalderhistorie? Hva slags mening blir ruinene tillagt og hva slags meningsforhandlinger knyttes til ruinene og stedet?* En slik undersøkelse skal belyse at måten å forstå historie på ikke er fastlåst, men snarere er kulturelt og historisk betinget og at dette får konsekvenser for hvordan vi forvalter ruiner og byen vår generelt.

Målet med oppgaven er å vise hvordan et sted blir tillagt mening gjennom iscenesettelser og bruk. I Gamlebyen har kulturminnene og særlig ruinene av bygninger fra middelalderen en viktig rolle for denne type meningsdannelse fordi ruinenes synlighet og materialitet knytter stedet eksplisitt til middelalderhistorien. Hva slags historisk mening ruinene har er ikke gitt, men knyttes til ulike ruindiskurser som har endret seg gjennom tidene. Gjennom konserveringspraksiser, iscenesettelser og ulike typer bruk blir det forhandlet om Gamlebyens og ruinenes mening og det er disse meningsforhandlingene oppgaven skal handle om.

1.3 Tidligere forskning

Denne masteroppgaven plasserer seg inn i en forskningstradisjon hvor historieforståelse, kulturminnevern og dannelsen av sted er sentrale begreper. Et overordnet forskningsfelt for historieforståelse er kollektiv erindring² og sosial minneproduksjon.

Begrepet kollektiv erindring stammer fra sosiologien Maurice Halbwachs for å beskrive hvordan endring både er en individuell egenskap og «et kollektivt og sosialt

² Jeg har tidligere skrevet om kollektiv erindring i artikkelen «Middelalderparken som kollektiv erindring» i studenttidsskriftet Ask i 2012.

fenomen» (Eriksen 1999:7). Sentralt for Halbwachs er at begrepet kollektiv erindring viser at erindring er en sosial prosess. Begrepet kan sees som en samlebetegnelse for flere fagdisipliners interesse for hvordan fortiden former tanker om nåtiden. Som historiker Annette Warring skriver er ikke bare et snevert analytisk begrep, men er en åpen tilnærming til et vidt spekter av studieobjekter (Warring 1996:209). Det produktive med begrepet kollektiv erindring er hvordan det vektlegger fortiden som en sosial konstruksjon som oppstår i et samspill mellom aktører i samfunnet og materielle endringer. Et beslektet begrep er sosiale minneproduksjon. Begrepet stammer fra en britisk forskningsgruppe kalt «popular memory group», og er et begrep som betegner alle de forskjellige aspekter ved samfunnets fortidsforståelse, og ikke minst hvordan oppbyggingen av denne forståelsen foregår (Eriksen 1999:14). Denne oppgaven plasserer seg i dette forskningsfeltet ved å legge vekt på hvordan et samspill mellom aktører, praksiser og kulturminner er med på å forme forståelsen av Middelalderbyen i Gamlebyen.

I denne oppgaven benyttes begrepet kulturminne framfor kulturarv. Ifølge lov om kulturminner fra 1978 er kulturminner definert som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til».³ Dette er en bred og åpen definisjon av kulturminnebegrepet, men i denne oppgaven brukes kulturminnebegrepet først og fremst om ruiner etter bygninger fra middelalderen. I dagens kulturminnevern har imidlertid begrepet kulturarv fått en mer dominerende plass i omtalen av kulturminner og kulturmiljøer. Kulturarvsbegrepet er omstridt i kulturhistorisk forskning fordi begrepet indikerer at det finnes arvinger (Christensen 2011:193). Etnolog Owe Ronström bruker begrepet «kulturarvsproduksjon» om hvordan kulturarv produseres, brukes og hvilke følger det får, og gjennom kulturarvspolitik kan det legges føringer for en bestemt type utvikling (Ronström 2008:23). Dette viser Ronström gjennom å diskutere sin hjemby Visby på Gotland, som har overføringsverdi for denne oppgavens tema.

Som Anne Eriksen er inne på i sin bok *Historie, minne og myte* (1999) er det motsetningsfylte kulturminnevernet interessant i forskningssammenheng nettopp fordi det «tematiserer helt sentrale trekk ved den moderne kulturens forhold til fortid og oppfatning av historie» (Eriksen 1999:120). Og nettopp det siste er et av de mest vesentlige momentene for denne masteroppgaven. Innenfor kulturhistoriefaget studeres kulturminnevernet både som materiell og immateriell kultur. Først og fremst sier kulturminnevernet oss noe om samfunnet vårt og den historieforståelse som til enhver tid råder. I denne oppgaven vil jeg gå inn i

³ <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>. Sist besøkt 26.11.14.

nettopp denne tematikken. Det finnes ikke mye kulturhistorisk forskning på kulturminnevernet, og især ikke forskning på forholdet mellom kulturminnevern og byutvikling. Det finnes imidlertid noen hederlige unntak. Arne Lie Christensen ga i 2011 ut boken *Kunsten å bevare*. I denne boken går han igjennom kulturminnevernets historie i Norge og diskuterer sammenhengen mellom dette feltets utvikling og øvrige samfunnstendenser. Foruten at hans bok har vært en generell inspirasjon til denne oppgavens tematiske felt, har hans diskusjon om økonomisk tenkning i dagens kulturminnevern vært spesielt relevant for denne oppgaven.

Begrepet sted har vært et viktig begrep for kulturhistorisk forskning. Ifølge Torunn Selberg har begrepet sted ikke vært problematisert mye i tidlig kulturhistorisk forskning (Selberg 2007:13). I dagens forskning knyttes ikke lenger begrepet sted kun til konkrete fysiske steder, men til individuelle og kollektive forståelser av steder. Bevegelsen går også fra å betrakte sted som noe som former mennesker til noe mennesker skaper (Selberg 2007:13-14). Kulturgeografen Yi-Fu Tuan er en vesentlig kilde til denne nyere tilnærmingen i denne oppgaven.

De ovennevnte forskningsfeltene er store og omfatter et bredt tematisk spekter. Det er derimot ikke mye av denne typen som tar utgangspunkt i Gamlebyen. Derfor fyller min oppgave et hull i dette feltet. Det som først og fremst finnes av publikasjoner om kulturminner i Gamlebyen er rapporter som omhandler ruinenes beskaffenhet og ruinkonservering. De omfattende av disse er Riksantikvarens «Håndbok om konservering av ruiner fra middelalderen» (Hygen 2003), «Mariakirken i Oslo. Bevaringstilstand» (Snekkestad 2012) og «Olavsklosteret – ruinkonservering 2007-2011» (Engebretsen & Olaisen 2011). I tillegg finnes det en hovedoppgave om historieforståelse i Gamlebyen i Oslo av Nina Bratland (Bratland 1996).

1.4 Avgrensning av området og bruk av stedsnavn

Gamle Oslo er i dag navnet på en av Oslos 15 bydeler og Gamlebyen er en del av denne bydelen. Gamlebyen er et område som strekker seg mellom Grønland, Galgeberg, Ekebergåsen og Bjørvika. Det er imidlertid ikke hele dette området denne masteroppgaven skal handle om, men nærmere bestemt det området hvor middelalderbyen Oslo i sin tid lå. Grensene for Oslo i middelalderen er det vanskelig å trekke helt nøyaktig opp i våre dager, mitt utgangspunkt er de grensene middelalderbyen mest sannsynlig hadde mens byen var på sitt største på starten av 1300-tallet. Middelalderbyens grense mot nord lå ved Hovinbekken

som ligger i rør omtrent langs med Schweigaards gate. Alnaelva som rant langs med Ekebergåsen var byens naturlige grense mot sør. Alnaelva går i dag i rør gjennom Ekebergåsen. Byens østlige grense lå omtrent hvor enden av Minneparken ligger i dag og mot vest var byen avgrenset av fjorden og Bjørvika. Det er med andre det historiske sentrum denne masteroppgaven handler om.

Innenfor dette området ligger det ruiner i et åpent ruinlandskap blant boligbebyggelse og gater. Ruinene etter middelalderbyens monumentale bygg kan i dag sees i henholdsvis Minneparken, som også er kjent som Ruinparken, og Middelalderparken.⁴ I dag brukes navnet Middelalderbyen Oslo som et egennavn på det området som var Oslo by i middelalderen, og middelalderbyen er regnet som et sammenhengende automatisk fredet kulturminne. Navnet brukes blant annet på Oslo kommunes formidlings-senter for middelalderhistorie, Middelalderbyen Oslo – Ladegården, som holder til i 1700-tallshuset Oslo Ladegård. Middelalderbyen Oslo er et offisielt navn fra kommunens side som henspiller på at det er snakk om et avgrenset, historisk område. Når jeg bruker betegnelsen middelalderbyen uten stor forbokstav er det som et nøytralt begrep som omfavner det området hvor Oslo lå i middelalderen. Kulturetaten i Oslo kommune bruker også navnet Middelalderbeltet i deres planer for området. Om valget av navnet Middelalderbeltet sier Kulturetaten at dette var «for å synliggjøre at planen omfatter et begrenset område i Gamlebyen» (Kulturetaten 2011:7). Området omfatter det sammenhengende området som ruinene er en del av og er i praksis det samme området som middelalderbyen.⁵

1.5 Mitt engasjement for Gamlebyen

«Nå har jeg bodd i denne byen i snart 50 år,
men *her* har jeg aldri vært før»

Min interesse for Gamlebyen oppstod som en følge av at jeg jobbet som omviser hos Middelalderbyen Oslo – Ladegården ved siden av studiene i kulturhistorie. Denne jobben hadde jeg fra vinteren 2009 og fram til våren 2014. Omviserjobben fulgte meg dermed fra denne masteroppgavens spede begynnelse og inn mot avslutningen av den. Som omviser hos Oslo Middelalderby – Ladegården hadde jeg i sommerhalvåret blant annet ukentlige

⁴ Se oversiktsbilde i vedlegg 3.

⁵ <http://www.kulturetaten.oslo.kommune.no/kultureiendommer/kultureiendommer/article100819-19147.html>, sist besøkt 24.11.14.

byvandringene i ruinene etter bygninger fra middelalderen i Oslo. Som en del av forberedelsene til omviserstillingen var jeg derfor nødt til å sette meg inn i et bredt spekter av historisk kunnskap om middelalderen i Oslo, men også om Oslos utvikling fram til våre dager. Dessuten jobbet jeg på forskjellige kulturarrangementer, alt fra konserter, foredrag og festivaler, hvor middelalderhistorien var bakteppe. Slik ble jeg kjent med et miljø som hadde vært sterkt engasjert og delvis også involvert i utviklingen som blant annet ledet mot opprettelsen av Middelalderparken. Særsilt var styremedlemmer og øvrige medlemmer i Interesseforeningen Oslos Middelalder en viktig del av dette miljøet. Utover jobben som omviser ble jeg våren 2013 bedt om å stille til valg som styremedlem i Gamlebyen historielag, et verv jeg fikk og fortsatt har.

Utover den historiske kunnskapen jeg måtte innhente som en følge av omviserstillingen, ble jeg også kjent med et område jeg, til tross for at jeg er født og oppvokst i Oslo, ikke kjente særlig godt til. Jeg hadde ikke vært mye i Gamlebyen før jeg fikk jobben, først og fremst hadde jeg vært i Middelalderparken i forbindelse med Øyafestivalen, uten nødvendigvis å reflektere mye over ruinene som lå som en del av festivalområdet. Jobben hos Middelalderbyen Oslo - Ladegården åpnet dermed opp for en bevissthet knyttet til Oslos historie, som i løpet av årene jeg jobbet der, ble mer og mer viktig for meg. Det var ikke nødvendigvis middelalderhistorien i seg selv jeg fant mest interessant, men kanskje først og fremst en sammenblanding av områdets historie og fysiske framtoning. Da jeg begynte med omvisninger i området fikk jeg fort en følelse at jeg jobbet i et område som til tross for sin lange og betydelig historie virket glemt. Området virket forsømt rent vedlikeholdsmessig. Det lå ofte søppel og knust glass ved ruinene, i noen områder ble ikke gresset klippet og ugresset fjernet. Jeg måtte ofte geleide gruppene mine over gjørmete stier og lose dem trygt gjennom uoversiktlige lyskryss. Ikke minst ble jeg fort vant til å skulle overdøve lyden fra biler, busser og trikk med min egen stemme. Når jeg fortalte bekjente at jeg jobbet på Oslo Ladegård var det mange som trodde jeg var servitør på pizzarestauranten i samme bygget, for at det fantes et museum der visste de ikke. Stedet ga rett og slett ikke inntrykk av å være bærer av Oslos eldste historie, og jeg fant det vanskelig å formidle den stolte middelalderhistorien blant alle disse elementene.

Alle observasjonene og erfaringene jeg gjorde i årene som omviser, sammen med kommentarer fra utallige mennesker jeg har guidet, gjorde at jeg fikk inntrykk av at Gamlebyen og Oslos historie knyttet til stedet var underkommunisert og ukjent. Til tross for at Oslos middelalderhistorie til stadighet ble omtalt som viktig ikke bare for byen, men for

hele nasjonen. Jeg fikk en følelse av at det fantes en dissonans mellom middelalderhistorien som ble trukket fram som viktig og hvordan denne historien faktisk var bevart og ble behandlet i byrommet. Da jeg konfronterte mine kollegaer med lengre fartstid i området med mine tanker omkring dette var svaret jeg fikk: «Men tenk så mye bedre det har blitt her bare i løpet av de siste 20 årene! Vi skal være glade for forbedringene som har skjedd». Med andre ord ble jeg gjort oppmerksom på at den situasjonen jeg reagerte på faktisk var resultatet av en allerede lang og omfattende forbedringsprosess.⁶ Gamlebyen hadde forandret seg fra å være en trafikkmaskin hvor middelalderruinene var delvis utilgjengelige på grunn av motorveier og jernbanespor. Gamlebyen var først og fremst et sted folk reiste igjennom, ikke nødvendigvis et sted man oppsøkte i seg selv, og middelalderhistorien var ukjent for de fleste. Situasjonen som jeg opplevde som for dårlig for et såpass viktig historisk sted var i realiteten allerede sterkt forbedret.

Svaret jeg fikk fra mine kollegaer på Oslo Ladegård gjorde at jeg måtte reflektere over kulturarvsprosesser og iscenesettelsen av historiske steder, kulturminnevern og byutvikling knyttet til Gamlebyen. Jeg opplevde et gryende engasjement for Gamlebyen som sted, et engasjement som har fulgt meg inn i arbeidet med masteroppgaven og som fortsatt er viktig for meg. Engasjementet mitt er sammensatt. Jeg har mange tanker og meninger om Gamlebyen, men ikke mange klare svar. Engasjementet er dermed fylt av spenninger og motsetninger. Jeg har en oppfatning av at Gamlebyen som sted har vært et offer for dårlig byplanlegging og kveldende trafikk, som har gått utover Gamlebyen som historisk sted. Jeg finner gjenklang i arkitekt og forfatter Peter Butenschøns ord: «Også i Oslos Gamlebyen ligger historien lag på lag, men den er vanskeligere å få øye på, om man ikke leter godt eller får kyndig veiledning. Den har vært herjet med og slått i stykker, som om den var uten betydning» (Butenschøn 2013:18). Jeg er derfor svært opptatt av å løfte og synliggjøre denne historien, og det er også noe av det jeg er med på å gjøre i kraft av mitt styreverv i Gamlebyen historielag. Hvordan et slikt emosjonelt engasjement går sammen med det å gjøre feltarbeid og skrive masteroppgave diskuterer jeg nærmere i metodekapittelet.

⁶ Denne prosessen går jeg nærmere inn på i kapittel 4.

2 Teori og begreper

2.1 Innledning

Den moderne historieforståelsen er grunnleggende for hvordan vi tenker omkring historie i dag. Denne forståelsen får konsekvenser for hvordan, og om, vi bevarer fortidslevninger i vårt samfunn. Dag Myklebust sier at «Enhver tid får det kulturminnevernet det har *behov* for» (Myklebust 1988:25). Dette sitatet viser til oppfattelsen av at hvordan vi bevarer og formidler historie i samfunnet ikke er gitt til alle tider. Måten vi tenker om kulturminner i dag tar utgangspunkt i et vitenskapelig bevaringssystem som henger sammen med den historieforståelsen som vokste fram på 1800-tallet. Historiefaget og vitenskapeliggjøringen av historiske levninger som kildekritikk danner basisen i dette bevaringssystemet (Pedersen 2000:27-29). Dette bevaringssystemet, eller tanken, er nært knyttet til modernitetens framvekst og de spenninger som preger det moderne samfunnet. Spenningene, eller motsetningene i en moderne samfunnsforståelse er en viktig diskusjonsfaktor i oppgaven min, derfor vil jeg i dette teorigapittelet ha en gjennomgang av hva som definerer en moderne historieforståelse i vårt samfunn. Det er dessuten viktig å legge fram de grunnleggende teoriene og forståelsene om hvordan historie skapes og brukes i samfunnet i dag. Og ikke minst hvordan stedet er med på å forme tanker om det historiske. Denne masteroppgaven har som nevnt fokus på historieforståelse og hvordan historieforståelse får konsekvenser for hvordan vi tar vare på fortidslevninger og hvordan vi gir plass til disse i byen. I det følgende skal jeg gjøre rede for det teoretiske fundamentet denne oppgaven bygger på.

2.2 Sosial minneproduksjon

For å forstå hvordan fortidsforståelse og forestillinger om historie dannes i dagens samfunn tar kulturhistoriker Anne Eriksen i bruk begrepet «den sosiale minneproduksjonen». Den sosiale minneproduksjonen forstås som en prosess der alle samfunnets aktører som på en eller annen måte er forbundet med produksjonen av fortidsforståelse deltar. Det kan både være den offentlige forvaltningen av historie og det folkelige engasjementet for fortiden (Eriksen 1999:14). Eriksen skiller mellom historie, historiefag og fortid. Ifølge Eriksen kan fortidsbegrepet knyttes til Hegels forståelse av historie, «de ting som har hendt», og som derfor blir tilgjengelig gjennom «erindring, fortolkninger og fortellinger» (Eriksen 1999:13).

Fortiden blir derfor historiens anliggende, og dreier seg om oppfatninger og forståelser av fortid. Derfor er historie i Eriksens ord «et kulturprodukt», noe som oppstår i ettertid gjennom et utvalg av fortidens hendelser. Den vitenskapeliggjorte historien gjør dette gjennom bestemte akademiske metoder og, men er bare, om enn en hegemonisk del, av den helheten som er med på å skape historie i dagens samfunn. Den sosiale minneproduksjonen er et begrep som innebærer en slik helhetlig måte å forstå hvordan bevissthet om historie og fortid skapes. I Gamlebyen er det Oslos fortid, middelalderen, og historien om denne fortiden som danner utgangspunkt for den utviklingen jeg skal gjøre rede for og diskutere. I det følgende skal jeg gjøre rede for ulike aspekter ved den sosiale minneproduksjonen.

Et aspekt som inngår i den sosiale minneproduksjonen er «historie-apparatet», som ifølge Eriksen kan forstås som «samfunnets mer autoriserte leverandører og forvaltere av historie» (Eriksen 1999:14). Historie-apparatet er dermed den institusjonelle delen av den sosiale minneproduksjonen, hvor aktører som det vitenskapelige historiefaget, statlige institusjoner og offentlig forvaltning som museer, antikvariske myndigheter og skoleverket hører innunder. Dessuten kan også medier, turisme, monarki og militærvesen være en del av historie-apparatet gjennom deres fokus på historie og fortid. Denne delen av den sosiale minneproduksjonen er med andre ord sammensatt av ulike aktører. De spiller ikke nødvendigvis på lag med hverandre, men de bidrar på hver sin måte gjennom både samspill og som konkurrenter, til dannelsen av fortidsforståelse i samfunnet. Eriksen påpeker at det som er felles for historie-apparatet er at det består av organisasjoner og institusjoner «med en viss offentlighet og innflytelse», derfor har historie-apparatet en naturlig legitimitet støttet av både økonomi og deres posisjon i samfunnet (Eriksen 1999:14).

I tillegg til historie-apparatet består den sosiale minneproduksjonen av det tidligere nevnte folkelige engasjementet for historie og fortid. Det kan sees som den private delen av den sosiale minneproduksjonen hvor «minnene, fortellingene og tradisjonen» står i fokus. I følge Eriksen er det ikke nødvendigvis tette skott mellom det offentlige og den private minneproduksjonen. Den har «et visst kollektivt preg», men i motsetning til historie-apparatet har ikke den private feltet den samme umiddelbare innflytelsen i samfunnet. Innenfor den private minneproduksjonen finnes ikke den samme økonomien eller gjennomføringsevnen, og de har heller ikke den samme tilgangen til mediene (Eriksen 1999:14).

Med både historie-apparatet og den private, folkelige delen av minneproduksjonen kan den sosiale minneproduksjonen sees som et sammenhengende felt hvor alle former for dannelsen av fortidsforståelse virker sammen, men ikke nødvendigvis med hverandre. Dette

sammenhengende feltet er imidlertid ikke statisk og den sosiale minneproduksjonen virker som en stadig pågående prosess i samfunnet hvor de ulike aktørene er i kontinuerlig meningsforhandling med hverandre. I det sosiale aspektet ved minneproduksjonen ligger forståelsen av at minneproduksjonen kan forstås som en «tenkemåte» hvor alle former for fortidsforståelse og dannelsen av historie virker i et samspill. De ulike feltene innenfor den sosiale minneproduksjonen kan både være motstridende på den måten at de har ulike mål og hensikter for «den historie som produseres og forvaltes», men den kan også ha sammenfallende mål, men benytte seg av ulike metoder. Derfor blir det ifølge Eriksen viktig å undersøke alle bestanddeler i den sosiale minneproduksjonen for å forstå kompleksiteten i hvordan produksjon og forvaltning av historie foregår. På denne måten er det også mulig å avdekke de maktstrukturer som er med på å styre hvordan historieproduksjonen foregår. I denne oppgaven vil jeg, som en del av analysen, belyse nettopp hvordan dette kan foregå (Eriksen 1999:14-15).

Innenfor den sosiale minneproduksjonen kan den opplevelsesbaserte historieformidlingen og fortidsforståelsen knyttet til kulturminner være vel så viktig å undersøke som den etablerte historietradisjonen. Eriksen skriver «Når minneproduksjonen skal betraktes som ett sammenhengende kulturelt felt, kan grensene mellom formene heller ikke trekkes for strengt. Dels utfyller de og supplerer de ulike formene hverandre, dels glir de delvis over i hverandre og låner fra hverandre. Og det er først sammen, som en totalitet, at de er uttrykk for samfunnets fortidsbevissthet i full bredde» (Eriksen 1999:15). Det viktigste for å forstå historie- og minneproduksjonen blir dermed det helhetlige perspektivet på hvordan minneproduksjon foregår, men også hvordan de ulike formene virker i og med hverandre. Ulike forståelser av og diskurser knyttet til ruiner er en del av denne minneproduksjon, og gjøres nærmere rede for i kapittel 5. Eriksen hevder at: «Den totale historieproduksjonen i et samfunn kan betraktes som et kor med mange stemmer», og ved å bruke et begrep som sosial minneproduksjon framkommer det at alle stemmene har noe å si, men at ikke alle stemmene har samme gjennomslagskraft (Eriksen 1999:14).

2.3 Minneprodusenter

Aktørene innenfor den sosiale minneproduksjonen kalles minneprodusenter. Som en del av hele feltet, opererer disse minneprodusentene både i den private og den offisielle delen av minneproduksjonen. Å beskrive hvem de ulike aktørene som bidrar til minneproduksjon og

historieskaping i Gamlebyen blir dermed å identifisere minneprodusentene. I den offisielle delen av minneproduksjonen, det Eriksen definerer som historie-apparatet, finnes det vi kan kalle ulike ekspertsystemer. Som Eriksen skriver er etableringen av ulike ekspertsystemer en del av modernitetens mekanismer ifølge sosiolog Anthony Giddens. I Giddens forståelse kan ekspertsystemer defineres som «systemer av teknisk art eller faglig ekspertise som organiserer store områder av det materielle og sosiale miljøet vi lever i i dag» (fra Eriksen 1999:20). Som jeg har vært inne på tidligere er ikke historieapparatet alene om å virke som minneprodusenter i samfunnet, men på samme måte som Eriksen fastslår historiefagets hegemoniske status som minneprodusent vil også de ulike ekspertsystemene virke «inn på de andre historieformene og deres verdi, og historiefaget preger dermed historieforståelsen mer generelt» (Eriksen 1999:20). Så til tross for at feltet består av mange ulike aktører så har historiefaget en viss dominans. Når det likevel eksisterer ulike oppfatninger side om side når det gjelder ruinene og utviklingen i Gamlebyen så handler det om at det totale bildet er sammensatt. Det er snakk om ulike aktører og institusjoner som virker på ulike nivåer i samfunnet, men som likevel virker sammen i minneproduksjonen og i forståelsen av stedet. I denne oppgaven er minneprodusentene ulike aktører med tilknytning til Gamlebyen som bidrar til den sosiale minneproduksjonen og som deltar i meningsforhandlingene om stedet. I det følgende skal jeg skissere de ulike aktørene og vise på hvilken måte de tar del i den sosiale minneproduksjonen i Gamlebyen.

Innenfor historiefaget finnes det ulike aktører knyttet til Gamlebyen. En aktørgruppe som har mye å si for den kunnskapen som finnes om fortidslevningene i Gamlebyen er arkeologene og historikerne som, rent konkret, er med å produsere kunnskap om middelalderen. Gamlebyen framheves ofte som et arkeologisk skattkammer da funnene her er mange og store. Den kunnskapen som bokstavelig talt blir gravd ut i Gamlebyen i form av ruiner og gjenstander er med på å danne utgangspunktet for at vi i det hele tatt omtaler denne delen av Oslo som «Middelalderbyen». Hadde ikke denne kunnskapen blitt reproduisert og ruinene gjort synlige ville den historiske bevisstheten knyttet til Gamlebyen mest sannsynlig ikke eksistert. Når arkeologiske funn blant annet presenteres i media så er det med på å befestе rollen Gamlebyen har som Oslos arnested. Dessuten ble denne kunnskapen også tolket av historikere som setter dataene arkeologene graver fram inn i en kontekst. På denne måten er arkeologene, historikere og andre representanter for historiefaget med den kunnskapen de produserer med på å bidra til minneproduksjonen i Gamlebyen.

En annen viktig aktørgruppe knyttet til Gamlebyen er det autoriserte kulturminnevernet. Med dette mener jeg antikvariske myndigheter på både statlig og kommunalt nivå. Riksantikvaren er et faglig direktorat med ansvar for forvaltningen av kulturminner på nasjonalt og fylkeskommunalt nivå.⁷ Byantikvaren er en egen etat i Oslo kommune med ansvar for byplansaker og kulturminner i kommunen.⁸ Både Riksantikvaren og Byantikvaren er faglig fundert og består av ansatte som på ulike måter er knyttet til historiefaget. Riksantikvaren fungerer som rådgivere ovenfor både Klima- og miljødepartementet og den øvrige offentligheten. En slik formidlende funksjon kan også Byantikvaren påstå å ha gjennom sitt informasjonsarbeid. Eriksen påpeker at rådgivningen både gjelder den tekniske og praktiske siden av kulturminnevernet som handler om konservering og restaurering, og den teoretiske kunnskapen knyttet til hva kulturminnene kan lære oss om fortiden. Det autoriserte kulturminnevernet kan derfor sies å være en del av ekspertsystemene i den sosiale minneproduksjonen (Eriksen 1999:119).

Til tross for at kulturminneforvaltningen er drevet av eksperter, mener Eriksen at kulturminnene i seg selv er et møtested:

På samme måte som historiske steder og monumenter bidrar de til å gi fortiden en materialitet som gjør den gripbar og håndterlig også for mennesker langt utenfor ekspertenes lille verden. Kulturminnene gjør at fortiden blir tilgjengelig for egenopplevelse, og dermed igjen for den livgivende forvandlingen fra historie til minne. Dermed blir de – og ikke minst det virksomhetsfeltet som heter kulturminnevern – et møtested (Eriksen 1999:119).

Kulturminnene formidler dermed i seg selv historie og bidrar på den måten til minneproduksjon. Kulturminneforvaltningen er med på å bestemme på hvilken måte kulturminne skal beskyttes og samtidig framheves i samfunnet. I Gamlebyen får det konsekvenser for hvordan ruinene konserveres og hvilke inngrep som kan tillates i nærhet til de. Kulturminnevernet har definisjonsmakt over hvilken fortid som skal bevares og hvordan ruinene iscenesettes og løftes fram som en del av et identitetsprosjekt. På den måten blir kulturminnevernet et konkret forhandlingsfelt om historiens rolle i Gamlebyen.

Historieformidlingen som foregår i Gamlebyen er sterkt knyttet til den akademisk produserte kunnskapen. Det er fra historiefaget og kildene de bruker kunnskapen om middelalderen hentes. Det finnes riktignok ikke et fullstendig entydig bilde av formidlerne i Gamlebyen da det stadig kan observeres ulike grupper på omvisninger i området. Noen av

⁷ <http://www.riksantikvaren.no/Om-Riksantikvaren>, sist besøkt 12.11.14.

⁸ http://www.byantikvaren.oslo.kommune.no/om_oss/, sist besøkt 12.11.14.

disse kan sies å være offisielle, men det vil også bære preg av et mer folkelig engasjement. I det følgende skal jeg gjøre rede for disse.

Blant de offisielle historieformidlerne finnes Middelalderbyen Oslo – Ladegården. Dette er en seksjon under Kulturetaten i Oslo kommune som holder til i Oslo Ladegård, og som ble opprettet under Miljøbyen Gamle Oslos arbeid i Gamlebyen. Middelalderbyen Oslo - Ladegården jobber med formidling av Oslos middelalderhistorie gjennom omvisninger og byvandring i ruinområdene i Gamlebyen. De har tilbud rettet spesielt mot skoleklasser, samt at grupper kan bestille byvandring. I sommerhalvåret har de åpne byvandring som hvem som helst kan delta på, men de har ikke egne omvisninger for turister. I tillegg til byvandring arrangerer de en rekke kulturarrangementer hvor middelalderhistorien ofte er en sentral del av opplegget. Formidlingen Middelalderbyen Oslo - Ladegården utfører gjør de til en minneprodusent i Gamlebyen. Fordi de er en del av Kulturetaten i Oslo kommune kan de sies å være en del av historie-apparatet. På den måten kan det sies at Middelalderbyen Oslo - Ladegården er de autoriserte formidlerne av Oslos middelalderhistorie, de har økonomiske ressurser og som følge av dette en naturlig legitimitet i samfunnet. Likevel kan det være at de ansatte i denne seksjonen kan føle vel så mye maktesløshet ovenfor planleggerne og de som sitter med beslutningsmakten på grunn av det hierarkiske og byråkratiske systemet denne samfunnsstrukturen er bygd opp på.

Frivillige organisasjoner som Interesseforeningen Oslos Middelalder og Gamlebyen historielag er også minneprodusenter i Gamlebyen. Gjennom omvisninger, foredrag og kulturarrangementer disse foreningene organiserer bidrar til minneproduksjonen. Middelalderhistorien og andre deler av Gamlebyens historie knyttes spesifikt til stedet, og er slikt sett med på å skape en historisk identitet for Gamlebyen. Hverken Interesseforeningen Oslos Middelalder eller Gamlebyen historielag er knyttet til offentlige institusjoner, og slik sett til historie-apparatet. De er basert på frivillighet og finansieres av medlemsstøtten de mottar. Likevel er det mulig å si at til tross for at foreningene er private så er de sterkt tilknyttet historie-apparatet gjennom de personene som har verv i foreningen. Eksempelvis er det arkeologer, historikere, journalister og politikere som innehar styreverv. Selv om deltagelse i en frivillig forening er forbundet med et personlig engasjement påvirkes de også av sine roller i historiefaget eller offentlige institusjoner. Foreninger som dette kan også ha en viss innflytelse som pressgrupper og høringsinstanser i offentlige prosesser. Slik kan de påvirke beslutningsprosesser, uten at de har beslutningsmakt. Dette er med på å vise hvordan

det ikke nødvendigvis er tette skott mellom minneprodusentene i den sosiale minneproduksjonen.

Middelalderfestivalen som arrangeres årlig i Middelalderparken er også en minneprodusent, men de er ikke en direkte del av historie-apparatet til tross for at de får noe økonomisk støtte av kommunen. Festivalen deltar i den offentlige sfære gjennom tilstedeværelse på internett og sosiale medier, men den er organisert som en stiftelse og er ikke knyttet til en offentlig institusjon. Middelalderfestivalen bidrar med en form for historieproduksjon gjennom aktivitetene som foregår på festivalen. Disse er ikke nødvendigvis knyttet til historiefaget, men til et folkelig engasjement for fortiden og spesifikt til middelalderhistorien. Middelalderfestivalens bidrag til minneproduksjonen og forståelsen av sted gjennom aktivitetene som foregår på festivalen diskuteres videre i analysen.

Aktører i Gamlebyen som ikke er minneprodusenter i tradisjonell forstand er Øyafestivalen og Jernbaneverket. Øyafestivalen er ikke en offentlig institusjon, men får offentlig støtte, mens Jernbaneverket er en del av staten. De er ikke knyttet til historieproduksjonen i seg selv, men gjennom sin tilstedeværelse i Gamlebyen bidrar de likevel til den totale minneproduksjonen. Øyafestivalens tilstedeværelse i Middelalderparken kan være med på å gi en annen identitet til stedet enn den historiske. Jernbaneverket har også en tydelig tilstedeværelse i stedet gjennom alle jernbanelinjer og sporområder. De representerer statens samferdselsinteresser og er slik sett en del av en sterk samfunnsstruktur som gjør Gamlebyen til en del av en viktig samfunns- og samferdselsutvikling. Dette gjelder spesielt utbyggingen av Follobanen som foregår nå. De ulike aktørene i Gamlebyen bidrar på ulike måter som minneprodusenter og er en del av forhandlingene om forståelsen av Gamlebyen som historisk område.

2.4 Klassisk og moderne historieoppfatning

Hvordan historie oppfattes og forstås henger sammen med samfunnet vi lever i. I det før-moderne samfunnet var historieoppfatningen preget av at det ikke var et klart og ugenkallelig skille mellom fortid og nåtid. Fortiden i det førmoderne samfunnet var «prinsipielt lik den egne samtiden», og derfor ble ikke fortiden sett på som å være tapt på samme måte som i en moderne historieforståelse (Eriksen 1999:16). Som Eriksen skriver: «Fortid og nåtid kan ikke kommunisere direkte, men de står likevel på like fot og er av samme art» (Eriksen 1999:17). Denne oppfatningen av historie kalles for et førmoderne eller klassisk historiesyn. En

konsekvens av denne historieforståelsen er at å ta vare på materielle levninger fra fortiden ikke har noe poeng i seg selv. Dette henger sammen med at det fortidige i et slikt historiesyn ikke er fullstendig tapt, og nye bygninger kan vel så gjerne ha i seg spor fra fortiden siden det ikke finnes noe tidsbrudd. I en klassisk historieoppfatning er det med andre ord ikke noe skille mellom nåtid og fortid, noe som gjør bevaring nærmest overflødig, da fortiden uansett ikke er tapt (Eriksen 1999:16-18). Skillet mellom fortid og nåtid vil jeg komme mer tilbake til under avsnittet om tid og sted.

Oppfatningen av historie endret seg på midten av 1800-tallet med framveksten av moderniteten og det moderne historiefaget. Dette innebar et endret forhold mellom fortid, framtid og nåtid, hvor et klart brudd mellom fortid og nåtid ble markant. Fortiden anses nå for å være tapt og blir i denne forståelsen fundamentalt annerledes enn nåtiden fordi moderniteten medførte raske samfunnsendringer. Forståelsen av fortiden blir lineær og går stadig framover, noe som gjør fortiden fjernere og mer utilgjengelig (Eriksen 1999:18-20). Eriksen peker på et paradoks i forbindelse med at fortiden blir et «fremmed land»⁹: «[...] moderniteten på den ene siden tar avstand fra fortiden – ‘vekk med det gamle rasket, la oss få noe nytt’ – og på den annen side pines av en nostalgisk lengsel etter den tradisjon, stabilitet og trygghet som den selv legger bak seg» (Eriksen 1999:19). Når fortiden blir tapt oppstår behovet for å ta vare på levninger fra tidligere tider. Slik sett henger oppstarten av kulturminnevernet sammen med en moderne historieoppfatning og samtidig framveksten av det moderne, vitenskapeliggjorte historiefaget. Selv om den samme oppfatningen hadde eksistert tidligere, ble den nå allmenngjort gjennom historiefaget (Eriksen 1999:16).

Eriksen understreker at ulike former for historie kan eksistere side om side i samfunnet. Det som imidlertid er mest framtreddende i det moderne samfunnet er at det vitenskapelige historiefaget har høyest status som minneprodusent. Den vitenskapelige historieforståelsen har med andre ord «kulturell dominans» og virker rådende som normgiver for fortidsbevisstheten i resten av samfunnet. Men det betyr ikke at det er den eneste formen for historieforståelse som eksisterer i samfunnet, og som jeg vil vise i analysen eksisterer ulike forståelser side om side. Denne måten å tenke historie på har heller ikke universell gyldighet, men står i motsetning til det klassiske historiesynet. (Eriksen 1999:16).

⁹ Å si at fortiden er et fremmed land henspiller på tittelen til David Lowenthals kjente bok *The Past is a Foreign Country* (1985).

2.5 Tid og sted

«Tid och rum är grundläggande dimensioner i alla kulturer» (Ehn og Löfgren 2001:96).

Basert på ulike fortolkningsrammer vil opplevelsen av sted kunne være både noe rent konkret, men også en del av menneskers forståelse av hva som gjør et sted til et sted. Det finnes med andre ord flere forståelser av begrepet, men innenfor kulturgeografien de senere år har en forståelse av at sted har med å gjøre hvordan mennesker skaper mening i verden rundt seg vært ledende (Kohne 2011:31-33). Hvordan mennesker oppfatter sted og rom henger sammen med våre erfaringer og persepsjoner av våre materielle omgivelser, men også våre tanker og forståelser om det materielle. Det er gjennom en omdanning av erfaringen av det uavgrensede og abstrakte rommet at mennesker forstår det konkrete stedet. For å oppnå dette må mennesker «forankre sine følelser og tanker i et konkret, fysisk materiale, i den direkte erfaringen med tingene» (Rogan 2011:322). Dessuten kan sted forstås forskjellig av mennesker med ulik forståelsesramme. Når det gjelder Gamlebyen er kompleksiteten i stedet med på å danne mange ulike forståelser av hvordan stedet er. Innenfor dette perspektivet får ruinene, så vel som trafikken og togsjennene, en viktig rolle i meningsdannelsen av stedet. Gjennom ruinene får middelalderhistorien en spesiell rolle, men som jeg skal vise i min analyse, vil denne forståelsen kunne være annerledes for ulike mennesker.

Dette perspektivet på sted og rom innebærer en fenomenologisk tilnærming til forståelsen av sted. Det er en forståelse som vektlegger det erfaringsbaserte, sansbare og det menneskelige i møte med det materielle (Rogan 2011:323). Tuan tar opp dette temaet i sin bok *Space and Place – The Perspective of Experience* (2011), hvor han understreker erfaringens betydning for forståelsen av menneskenes plass i omgivelsene, og hvordan ulike kulturelle faktorer er med på å forme vår forståelse av sted. Kort sagt, forklarer Tuan sted på denne måten: «Place is an organized world of meaning» (Tuan 2011:179). Dette perspektivet får følger for forholdet mellom våre fysiske, materielle omgivelser og det mentale arter seg. Kulturhistoriker Bjarne Rogan forklarer det på denne måten: «Sentrale fenomenologiske aspekter og begreper som knytter mennesker og materielle omgivelser sammen er erfaring og erfaringshorisont, livsverden, rom og sted, *landscapes* and *taskscape*s, bevegelse, kropp og kroppsliggjøring, taktilitet, smak og lukt» (Rogan 2011:335). Dette perspektivet søker med andre ord det konkrete og det sansbare ved tingen, gjennom en umiddelbar erfaring.

Når det gjelder forholdet mellom sted og tid får fortidslevninger en spesiell rolle. På samme måte som monumenter gjennom sin fysiske tilstedeværelse hevder en sammenheng

mellom sted og fortid, «det skjedde faktisk her», er ruiner med på å forme stedet og fortiden med sin historie. Gjennom ruiners tilstedeværelse tillegges stedet en «historisk dimensjon» og dermed blir fortiden en del av rommet (Eriksen 1999). Dette finner gjenklang i Tuans forståelse av sted, fortid og det materielle. Han prøver å forstå hva fortiden betyr for mennesker og hvordan dette påvirker vår forståelse av verden rundt oss. Han skriver at mennesker søker tilbake til fortiden av en rekke grunner, men det vi alle har til felles, er en søken etter selvforståelse og identitet (Tuan 2011:186). For Tuan er det å ty til fortiden en måte for å oss å styrke vår egen selvforståelse. Fortiden finner vi i bruddstykker av det livet vi har levd så langt, i hjemmet, i familiealbum, i alle bøkene vi har lest. Å gjenoppleve sin egen fortid er både forbundet med de sentimentale følelsene som er knyttet til ting, men også til steder vi har vært, minner vi har og til mennesker som har kjent oss i mange år. Tuan skriver at: «Objects anchor time», og det er nettopp gjennom alle ting, minner og steder vi finner fram til vår egen fortid (Tuan 2011:187). Selv om dette er noe mange mennesker har til felles er følelsen av nostalgi ovenfor sin egen fortid også individuell.

For Tuan er dette en parallell til hvordan ulike samfunn behandler sin egen fortid (Tuan 2011:188). Han kobler dette til ulike kulturelle faktorer som at primitive samfunn har en annen forståelse av fortid enn moderne, vestlige samfunn. Tuan argumenterer for at det europeiske samfunn er et historisk samfunn. Her finnes bygninger, ruiner og andre levninger som minner om en tid som har vært. Forskjellige arkitekturstiler hvor den ene bygningen er annerledes enn den andre minner om at tiden, så vel som arkitekturen, endrer seg og går framover. Likevel er ikke det historiske landskapet nok for at en skal se på landskapet med historiske øyne. Europeere levde med slike historiske landskap i hundrevis av år, men det var ikke før framveksten av en moderne historieførståelse på midten av 1800-tallet at dette landskapet ble tolket som nettopp et historisk landskap som må beskyttes og ivaretas. Som jeg har vært inne på tidligere er selve ideen med å ta vare på gamle ting og bygninger en del av det moderne, og en historieførståelse tuftet på historiens annerledeshet. Innenfor denne moderne forståelsen av historie blir det å samle gjenstander og objekter, likeså det å ta vare på gamle bygninger og ruiner, en måte å knytte ting til tid og sted gjennom taksonomiske systemer. Alt dette ble en måte for å binde minnet sammen med det materielle, til tross for at tingene ble revet løs fra sitt opprinnelige sted (Tuan 2011:190-194).

Meningsdannelsen av hvordan sted formes foregår på flere nivåer i samfunnet og virker både sammen og mot hverandre. Blant disse nivåene er det diskursive, altså samtalen eller diskusjonen rundt stedet, og praksiser, det vil si de handlinger som blir utførte på

stedet. Arkitektur og infrastruktur er med på å forme stedet, samt symbolikken som er knyttet til stedet gjennom tanker, men også det fysiske. Alle disse faktorene virker sammen og gjør at vi oppfatter Gamlebyen som sted på en spesiell måte. I dette ligger oppfattelsen av at stedet er mer enn det fysiske, konkrete stedet, det er også en sosial konstruksjon. Stedet blir til gjennom en prosess hvor oppfatningen av stedet endres i takt med at stedet endres rent fysisk, og bruken av stedet endres. Ulike mennesker kan ha ulik oppfatning av stedet og hva som forbindes med det. I dette får ruinene en spesiell plass som bærere av det historiske og som knytter nåtiden og fortiden sammen. Ruinene og alt annet arkeologisk materiale er utgangspunktet for veldig mye av det som har foregått i Gamlebyen de siste tiårene og de er en viktig del av at Gamlebyen har blitt Oslos middelalderby. Dette, som jeg vil komme tilbake til senere, hadde imidlertid ikke skjedd uten at ruinene ble løftet fram som en del av et større områdeløft for bydelen. Et viktig poeng for denne oppgaven er at ruinene er med å gjøre Gamlebyen til et «historisk sted», et sted hvor nåtid og fortid møtes. Dette er med på å eksemplifisere hvordan tid og sted spiller i, og om, hverandre. Ut i fra en moderne historieoppfatning hvor tiden forstås som lineær og i stadig bevegelse, blir stedet, ifølge Tuan, en pause i tiden (Tuan 2011:198).

Tuan hevder at «A truly rooted community may have shrines and monuments, but it is unlikely to have museums and societies for the preservation of the past» (Tuan 2011:198). Dette kan sees i sammenheng med den franske mentalitetshistorikeren Pierre Noras oppfatning av at tap av minnet er årsaken til vårt behov for bevaring i dag. Nora diskuterer dette i sin tekst «Between Memory and History: Lieux de mémoire», hvor han tar utgangspunkt i et påstått brudd mellom det tradisjonelle og det moderne samfunnet når han forklarer hvorfor «lieux de mémoire» eller det som på norsk kan forstås som minnesteder, oppstår i samfunnet: «We speak so much of memory because there is so little of it left» (Nora 1989:7). Nora hevder at dette skyldes et ubotelig brudd mellom det førindustrielle og det moderne samfunnet, som har ført til endringer for minnets plass i samfunnet og for hvordan mennesker forholder seg til fortiden (Nora 1989:7). Det moderne samfunnets tap av minnet gjør at vi griper til muligheter for å bevare historien og bevare minnet, til tross for at fortiden er og blir tapt.

Minnesteder oppstår, ifølge Nora, i rommet mellom fortiden og nåtiden, og er steder som finnes i nåtiden, men som får oss til å tenke på fortiden. Nora skiller mellom historie og minne, som to separate måter å forholde seg til fortiden på. Mens historie er representasjonen eller rekonstruksjon av det som er forbi, er minnet organisk, «memory is life borne by living

societies» (Nora 1989:7-8). Historie, skriver Nora, har tatt over minnets funksjon i samfunnet, og behovet for minnesteder oppstår i kjølvannet av dette: «If we were able to live within memory, we would not have needed to consecrate *lieux de mémoire* in its name» (Nora 1989:8). Tuans forståelse av at et samfunn som ikke er rotfast, trenger museer og bevaringsstrategier, er, i likhet med Noras forståelse, et samfunn hvor minnet må konstrueres gjennom opprettingen av minnesteder. Som Nora sier: «There are *lieux de memoire*, sites of memory, because there are no longer *milieux de memoire*, real environments of memory» (Nora 1989:7).

I Noras forståelse kan et minnested både være rent fysisk og konkret, men også symbolsk og abstrakt. Minnesteder oppstår så vel i feiringer av viktige dager og datoer, som i et fysisk monument (Nora 1989:12). Ut i fra denne forståelsen blir grunnlovsjubileet i 2014, for å ta et høyaktuelt eksempel, et minnested for Norges demokratiske historie og frigjøring fra Danmark. Gamlebyen med sine ruinparker og kulturmiljøer kan sies å være både et konkret og et symbolsk minnested. Middelalderparken er et konkret minnested på den måten at det er et fysisk sted. Det er anlagt en park rundt en ruin som tilsier at her, på akkurat dette stedet, er historien synlig. Men det at ruinen ligger der er ikke nok for at stedet i seg selv er et minnested. Det må være en bevissthet forbundet med stedet som noe spesifikt historisk for at forståelsen av minnested skal kunne opprettholdes. Det symbolske og abstrakte minnestedet oppstår i hvordan minnet og historien knyttes til stedet, og gjennom de praksiser som foregår i tilknytning til stedet. I denne oppgaven brukes begrepet minnested først og fremst som et teoretisk begrep, for å forklare stedets spesielle betydning. Når jeg senere bruker begrepet «historisk sted» skal dette forstås som Noras minnested. Dette gjør jeg fordi Eriksens begrep «historisk sted» er mer beskrivende for ruinene. Som jeg skal vise, ble ikke ruinene en del av et historisk sted før de ble iscenesatt i et spesielt miljø. Jeg skal også vise at kompleksiteten i de ulike interessene i Gamlebyen kan gjøre det vanskelig å etablere ruinene som en del av et historisk sted for en større del av befolkningen.

3 Metode og materiale

3.1 Innledning

Denne masteroppgaven handler om Gamlebyen i Oslo. Den har imidlertid ikke som sitt primære studieobjekt et fysisk sted, men det som kan kalles de kollektive forestillingene om dette stedet. Oppgaven kan kanskje sies å ha et perspektiv som er beslektet med mikrohistorie. De svenske kulturhistorikerne Anna Götlind og Helena Kåks beskriver mikrohistorie på følgende måte:

Den akademiska mikrohistorien handlar inte sällan om att försöka tränga in i människors tänkande, att försöka fånga det som brukar kallas mentalitet. Detta begrepp skulle kort kunna förklaras med de kollektiva föreställningar som vi delar i en kultur och som förändras ytterst långsamt, så som vår syn på döden, barndomen, tidsuppfattningar, synen på manligt och kvinnligt och så vidare (Götlind og Kåks 2004:25).

I denne oppgaven går synet på kulturminner og sted inn under kollektive forestillinger slik Götlind og Kåks beskriver. Aktørenes utsagn gir et innblikk i kollektive og strukturelle meningsforhandlinger, uten at de er generaliserende. Mikrohistorie som begrep er spesielt rettet mot menneskers hverdagsliv og relasjoner mellom enkeltindivider og samfunnet for øvrig, og slik sett deler mikrohistorien perspektiver med skandinavisk etnologi og kulturhistorie. Mikrohistorien forsøker ikke å trenge inn i individets indre liv, men individet er utgangspunktet for å trenge inn i delte kollektive forestillinger. Slike kollektive forestillinger kjennetegnes først og fremst av at de er en del av det vi kan kalle samfunnets trege strukturer, slik Götlind og Kåks eksemplifiserer i sitatet ovenfor.

Oppgavens tema tar hverken spesifikt utgangspunkt i enkeltmennesker eller hverdagsliv. I stedet er det Gamlebyen som sted og kulturminnene, altså ruinene, som er oppgavens tematiske utgangspunkt. I den grad det mikrohistoriske perspektivet er en del av min oppgave gjelder det først og fremst kildeutfordringen. Kildepluralisme kan også sies å henge sammen med noe av det antropolog Kirsten Hastrup mener er spesielt viktig i humanistisk vitenskap, nemlig «en vilje og en evne til at veksle mellom første-, anden- og tredjepersons-standpunkter for at forstå verden fra like så mange vinkler med henblik på en generalisering» (Hastrup 1999:151). Jeg benytter meg av et bredt utvalg kilder, blant annet intervjuer, avistekster, offentlige dokumenter og internettkilder. Ifølge de svenske etnologene Billy Ehn

og Orvar Löfgren kan omtrent hva som helst fungere som empirisk materiale for en kulturanalyse. Kombinasjonen av ulike materialtyper sees på som en fordel, og innbyr til åpenhet og fleksibilitet, noe de framhever som en fordel for forskeren (Ehn og Löfgren 2001:150). Som Hastrup skriver:

Selvforståelsen er en del af materialet, og indføling eller empati med dette materiale er et nødvendigt første skridt mod den teoretiske forståelse, men det er aldrig tilstrækkeligt. Uanset hvor velartikuleret selvforståelsen er, må den transformeres i det teoretiske projekt, som både kondenserer og rekonstualiserer den (Hastrup 1999:149).

Derfor er refleksivitet og en kritisk oppmerksomhet nødvendig for å få en bredest mulig tilnærming til det som studeres. Som i mitt tilfelle er ikke subjektet, «jeg», adskilt fra «objektet», Gamlebyen. I tråd med dette prinsippet for humanistisk metode, er det nødvendig å diskutere min egen rolle og posisjon i dette prosjektet. Jeg skal også gjøre rede for mitt feltarbeid, mine informanter og materialinnhentingene, samt diskutere forskningsetiske prinsipper i tilknytning til mitt feltarbeid. La meg først starte med å diskutere fordeler og ulemper ved å gjøre feltarbeid i egen kultur.

3.2 Å gjøre feltarbeid i egen kultur

I god kulturhistorisk ånd er jeg opptatt av at oppfatninger om sted, historie og kultur ikke trenger å være fastlåst, men heller dynamisk og omskiftelig. Ehn og Löfgren framhever at det ofte er en sammenheng mellom forskerens personlige engasjement og det som er tema for studiet. Det kan sees på som en utforskning av de «existensiella och moraliska frågor» forskeren er opptatt av (Ehn og Löfgren 2001:152), og som masterstudent er dette noe jeg kjenner meg igjen i. På grunn av erkjennelsen av at personlig engasjement virker inn på kulturanalysen, mener Ehn og Löfgren, at «Den bild av verkligheten som slutligen förmedlas är därför svår att rekonstruera som ett systematisk kunnskapssökande (Ehn og Löfgren 2001:152). På tross av dette finnes det likevel en metodisk struktur for hvordan man anlegger et kulturanalytisk perspektiv på et empirisk materiale. Denne metodiske strukturen er noe av det jeg diskuterer i dette kapitlet, men først vil jeg diskutere min egen forforståelse.

På bakgrunn av min jobb som omviser og mitt verv som styremedlem i Gamlebyen historielag har jeg høy kjennskap til Gamlebyens historie. Samtidig inngår mine tanker og meninger om Gamlebyen som sted i min forforståelse. Dermed kan det sies at jeg har ulike

typer forforståelse i møte med oppgavens tematiske felt. Begrepet forforståelse er opprinnelig hentet fra filosofen Hans Georg Gadamer, og hans syn på hvordan mennesker aldri kan befri seg fra sin egen bakgrunn og dermed fra sin egen forutforståelse. Med utgangspunkt i denne forståelsen av begrepet forklarer religionshistoriker Tilde Rosmer hva forforståelse er:

Forforståelse er den oppfatningen av noe eller noen vi har før vi blir kjent med situasjonene eller menneskene vil skal studere – den kan være positiv, negativ eller også nøytral. Det er vinduet eller de brillene vi ser verden igjennom – vår umiddelbare forståelse på bakgrunn av tidligere ervervet kunnskap og erfaring (Rosmer 2005:50).

Min forforståelse kan settes i sammenheng med de mange rollene jeg har hatt i Gamlebyen, som omviser, kulturhistoriestudent og historielagsmedlem. Disse rollene har påvirket meg både i selve skriveprosessen og i feltarbeidet. Min forforståelse kan derfor brytes opp i to hovedtyper, den personlige og den faglige. De kulturhistoriske brillene jeg har sett Gamlebyen gjennom er en del av min forforståelse.

I arbeidet med dette prosjektet har jeg ikke stått utenfor mitt studieobjekt, jeg har vært en del av det. Som Rosmer påpeker er det «viktig å være klar over disse forutkonstruerte kategoriene og begrepene når man studerer noen eller noe fra en annen kultur» (Rosmer 2005:51). Jeg vil argumentere for at dette er ekstra viktig når man, som jeg, studerer noe innenfor sin egen kultur. Som Ehn og Löfgren skriver, ligger utfordringen i å skape tilstrekkelig distanse til temaet eller objektet som studeres. Når temaet blir for nært kan forskeren risikere å ta det velkjente for gitt. Risikoen bli dermed at det åpenbare skjuler kulturen man ønsker å studere (Ehn og Löfgren 2001:8). Det kulturanalytiske perspektivet på et empirisk materiale handler derfor om å distansere seg fra det selvsagte og åpenbare. En utfordring med dette har vært at jeg har hatt vansker med å skille mellom mine egne tanker om hva eller hvordan noe bør gjøres i Gamlebyen og hva som er et akademisk analytisk perspektiv. Dette har ført til at jeg ofte har hatt en normativ tone i møte med studieobjektet. Jeg har selv vært blind for det normative fordi det for meg har stått fram som så åpenbart. Det har derfor vært nødvendig å kunne ta to skritt tilbake og iblant legge mine egne oppfatninger til side. Med andre ord har en viss distanse til studieobjektet vært nødvendig for å kunne ivareta et analytisk perspektiv. Samtidig er jeg ikke av den oppfatning at kjølig distanse er den eneste tilnærmingen til et akademisk kasus. Min kunnskap om Gamlebyen og temaene jeg berører i oppgaven har også åpnet for analytiske perspektiver som jeg kanskje ikke ville ha kommet fram til uten min forforståelse. Samtidig har også min kunnskap om Gamlebyen gjort

avgrensningen av oppgaven vanskeligere. Det har rett og slett vært så mange spennende muligheter og innfallsvinkler som har åpenbart seg, og jeg har ønsket å skrive om alt.

I feltarbeidet, som jeg skal beskrive nærmere i neste avsnitt, har forforståelsen også hatt fordeler og ulemper. Først og fremst har det vært en fordel at jeg var godt kjent i miljøet da jeg skulle gå i gang med selve feltarbeidet. Det var enkelt å komme i kontakt med informantene mine da jeg kjente til flesteparten av de fra før av og flere av de kjente til meg. Jeg trengte ikke gjøre spesielt mye forarbeid for å vite hvor jeg burde henvende meg, og å avtale intervjuene var en smertefri prosess. Flesteparten av informantene mine bortsett fra en er personer som på en eller annen måte har en tilknytning til Gamlebyens middelalderhistorie. Flere av informantene var allerede kjent for meg da jeg gikk i gang med feltarbeidet. Blant annet var en av dem min sjef. Jeg møtte derfor personer som allerede hadde tillit til meg som person, både fordi jeg var et kjent fjes selv, men også fordi interessen for temaet var noe vi hadde til felles. Dette bidro til at intervjusituasjonen føltes trygg og jeg opplevde at informantene mine var åpenhjertige. I flere av intervjuene opplevde jeg at informantene fortalte villig og jeg fikk heller ikke inntrykk av at de la bånd på seg selv.

Kulturhistoriker Line Esborg skriver at feltarbeid kan deles opp i to kategorier: observasjon og intervjuer. Å observere er noe vi mennesker gjør daglig, og som Esborg påpeker er det en vitenskapelig metode som gir tilgang til det selvsagte, men også det kontroversielle. Samtidig understreker Esborg at ikke alt kan observeres, og det er her intervjuene kommer inn (Esborg 2005:92). Da jeg gikk inn i feltarbeidet til dette masterprosjektet hadde jeg allerede dannet meg en egen personlig databank av observasjoner fra de årene jeg hadde jobbet hos Middelalderbyen Oslo – Ladegården. På mange måter var det disse observasjonene som dannet utgangspunktet for denne oppgaven. Allerede før masteroppgaven var tiltenkt, begynte jeg å stille spørsmålsteget ved mye av det jeg så og erfarte på jobb. Erfaringene og observasjonene fungerte som inspirasjon til alle mulige innfallsvinkler denne oppgaven kunne ha, og slik var jeg godt forberedt da arbeidet med masteroppgaven begynte. Samtidig ble jeg også blindet av alle mulighetene, og som jeg var inne på tidligere var det vanskelig for meg å avgrense oppgavens tematiske nedslagsfelt. Allertil helst ville jeg skrive om alt som interesserte meg. Jeg kunne også oppleve at jeg overdrev visse konflikter eller motsetninger, rett og slett fordi jeg opplevde det slik, betød ikke at det nødvendigvis var slik. Til tross for at observasjonene og erfaringene fra mine år som omviser ikke var en del av det formelle feltarbeidet til denne oppgaven har de likevel dannet en basis og en kontekstuell ramme for oppgaven. Noe av det har blitt brukt i oppgaven, ikke som en

del av analysen, men som en del av materialinnsamlingen. I feltarbeidet har jeg benyttet meg både av observasjon og intervju som metode. Intervjuene har dannet basis for analysen, mens observasjonene har først og fremst vært brukt som et tilskudd.

3.3 Intervju som metode

I mitt mastergradsprosjekt er det viktig å få tilgang til forestillingene som ligger bak de fysiske endringene som har skjedd i Gamlebyen. Som Esborg påpeker, er det igjennom intervjuet, eller samtalen som hun gjerne kaller det, man kan «forstå noe om andres virkelighet» (Esborg 2005:92). Derfor er kvalitative intervjuer en viktig del av denne masteroppgavens empiriske grunnlag. I denne oppgaven er det synet på kulturminner og hvordan sted formes som er det sentrale. Det har derfor vært viktig å prate med og intervju sentrale aktører med god kjennskap til Gamlebyen, og som har fortalt meg om deres syn på Gamlebyen som sted og på kulturminnene som finnes der. Intervjuene har gitt meg verdifull innsikt i prosessene som har ført til at Gamlebyen er det stedet det er i dag.

Intervjuene har i flere av tilfellene hatt en dobbel funksjon, både som kildegrunnlag til analysen og som en del av bakgrunns materialet. Dette har vært viktig for å danne en helhetlig forståelse av studieobjektet mitt, og spesielt viktig for bakgrunnskapittelet «Mot en middelalderby», da en bred kontekstualisering av Gamlebyen har vært viktig for å forstå hvorfor og hvordan situasjonen er som den er i dag. I arbeidet med bakgrunnskapittelet ble det også tydelig for meg at å belage meg på skriftlige kilder ikke var nok for å danne en forståelse av hele bildet. For eksempel var all dokumentasjon fra Miljøbyen Gamle Oslo, som visstnok dreide seg om flere hyllemeter, klausulert hos Byarkivet. Det betyr at en stor grad av kildene denne delen av oppgaven baserer seg på er upubliserte rapporter og trykksaker. På grunn av dette ble kvalitative intervjuer enda viktigere som kildegrunnlag. I dette tilfellet finnes det også mye kunnskap om saken som ikke har blitt skrevet ned. Det er mange aktører og parter som har vært med på endringsprosessene, men som ikke har uttrykt seg gjennom tekst. Det har vært viktig for meg å få fange opp disse aktørene gjennom intervjuer. Intervjuene har dermed vært en kilde til betydningsfulle kontekstuelle opplysninger om aspekter ved saken jeg ikke visste var betydningsfulle, eller momenter jeg hadde hørt om, men ikke visste mye om.

3.4 Mine intervjuer

De fire første intervjuene ble gjort i forbindelse med emnet KULH 4003 – Feltarbeid i praksis. Alle intervjuene, bortsett fra ett som ble utført via e-post, ble tatt opp på bånd som så ble transkribert til tekst. I det følgende skal jeg kort gjøre rede for hvilke kriterier informantene ble valgt ut fra og hvem disse er.

Utgangspunktet for utvelgelsen av informanter foregikk på den begrunnelse at de måtte ha en spesifikk tilknytning til Gamlebyen og til Gamlebyens historie. Jeg pekte meg ut noen aktører som har vært og er spesielt viktige for denne oppgavens tema. En av de viktigste aktørene er Interesseforeningen Oslos Middelalder (heretter IOM).¹⁰ Dette er en forening basert på frivillighet som jobber for at byutviklingen i Gamlebyen skal skje på middelalderhistoriens premisser.¹¹ Foreningen ble startet opp i 1995 og er fortsatt en veldig viktig aktør når det gjelder å fremme de historiske verdiene i Gamlebyen, og de har bidratt mye til den byutviklingen Gamlebyen har gjennomgått i de senere år.¹² IOM hadde jeg allerede kjennskap til gjennom min jobb som omviser hos Middelalderbyen Oslo – Ladegården, foreningen samarbeider en del med Middelalderbyen Oslo – Ladegården om ulike arrangementer og jeg har jobbet på flere av disse arrangementene. De fleste styremedlemmene hadde jeg derfor truffet ved flere anledninger, i det minste var de kjente fjes. Da jeg gikk i gang med det formelle feltarbeidet var det Helge Winswold som var styreleder i foreningen. I kraft av at han var leder på det tidspunktet var det naturlig å starte feltarbeidet med å intervju ham.¹³

Intervjuet med Winswold var det korteste av de intervjuene jeg gjorde ansikt til ansikt med informanten. Dessuten var det intervjuet med størst avstand mellom mine forventninger til svarene jeg skulle få og de svarene jeg faktisk fikk. Det viste seg at Winswold ikke hadde vært engasjert i IOM fra oppstarten av, og hadde vært passivt medlem fram til han ble valgt inn som leder. Han kjente dermed ikke i særlig grad til detaljene fra oppstartsperioden, noe jeg var svært interessert i å vite mer om. Jeg har likevel funnet bruk for intervjuet med Winswold i analysen, men om et annet tema jeg i utgangspunktet hadde tenkt.

¹⁰ Interesseforeningen Oslos middelalder byttet navn i løpet av våren 2012 til Middelalder-Oslo. Jeg benytter meg i denne oppgaven av det opprinnelige navnet ettersom det var det foreningen het mens jeg gjorde mitt feltarbeid. Se her for mer informasjon: <http://middelalder.no/component/content/article/124-nytt-navn-og-logo-for-foreningen>, sist besøkt 24.11.14.

¹¹ <http://www.middelalder.no/om-foreningen/formal>, sist besøkt 24.11.14.

¹² <http://middelalder.no/om-foreningen/hva-er-mo>, sist besøkt 05.10.14

¹³ I skrivende stund er det tidligere stortingspolitiker for Venstre, Odd Einar Dørum, som er styreleder i IOM.

Jeg gjorde også et intervju med et annet styremedlem fra IOM, Jorun Hermansen. Hermansen er en av de som sitter i styret i dag som har vært med siden oppstarten av foreningen. Hermansen er svært engasjert i Gamlebyens utvikling og ikke minst er hun også opptatt av hvordan tilstanden til ruinområdene – Middelalderbyen – er i dag. Intervjuet med henne var viktig for å få grep om hvilke konflikter foreningen møtte, spesielt når det gjaldt vedlikehold av middelalderbyen og i den videre utviklingen av området.

En annen aktør i Gamlebyen er Gamlebyen Historielag. Dette historielaget ble dannet med ønske om å ha fokus på alle deler av Gamlebyens historie, ikke bare middelalderen. Dette skiller historielaget fra IOM som har et uttalt ønske om å føre Gamlebyen i en bestemt retning. Gamlebyen historielag var, når jeg foretok intervjuet, et mer tradisjonelt historielag med medlemsmøter og var ikke uttalt politisk når det gjaldt utviklingen av Gamlebyen. Det var viktig for meg å snakke med noen som var opptatt av Gamlebyens historie, men som ikke kun var opptatt av middelalderhistorien. Via en medstudent kom jeg i kontakt med Helge Godø som på det tidspunktet var styreleder i Gamlebyen Historielag.¹⁴ Utover å være styreleder hadde også Godø markert seg i det offentlige ordskiftet om hvorvidt Kulturhistorisk museum skulle flyttes til Gamlebyen eller ikke. Intervjuet med Godø er først og fremst brukt som materiale til kapittelet som handler om Gamlebyens utvikling, da intervjuet med ham stort sett handlet om hva det var som gjorde at Gamlebyen ble så trafikkert i utgangspunktet og om forslummingen som fulgte. Det var Godø som satte meg på sporet av denne delen av Gamlebyens nyere historie, som viste seg å være en vel så viktig del av Gamlebyens historie som middelalderhistorien når det gjelder denne oppgavens tema.

Middelalderbyen Oslo – Ladegården er en seksjon av Kulturetaten i Oslo kommune, og har det formelle formidlingsansvaret for Oslos middelalderhistorie fra kommunens side. Seksjonen har også ansvar for driften av Oslo Ladegård som er barokkbygningen de holder til i. Middelalderbyen Oslo driver også med formidling av middelalderhistorie, utleievirksomhet, kulturarrangementer og historiske konserter. Som en del av Oslos kommunes tilbud i Gamlebyen er derfor Middelalderbyen Oslo – Ladegården en svært viktig og tydelig aktør i Gamlebyen. På grunn av dette valgte jeg derfor å intervju seksjonslederen Ann-Katrin Olsen. På tidspunktet for intervjuet var hun min sjef og derfor den av informantene jeg kjente best.

Leif Gjerland er en aktør som har vært involvert i Gamlebyen på flere måter. Han var informasjonsleder i Miljøbyen Gamle Oslo og var derfor svært sentral i utviklingen av middelalderbyen. Han var også med på å starte opp IOM. Hans beretning om denne tiden var

¹⁴ Godø gikk ut av styret da jeg ble styremedlem så vi har aldri sittet i styret sammen.

svært viktig for at jeg kunne få et utfyllende bilde av denne prosessen. I dag har ikke Gjerland verv eller offisiell tilknytning til Gamlebyen, men er fortsatt svært engasjert i Gamlebyens utvikling og er fortsatt et kjent og viktig person i miljøet. Intervjuet med Gjerland viste seg å bli et av de intervjuene som blir mest brukt i analysen. Dette henger sammen med hans engasjement og hans innblanding i mange av de prosessene som har foregått og som foregår i Gamlebyen i dag.

Jonas Prangerød er pr-ansvarlig i Øyafestivalen som har blitt arrangert i Middelalderparken i 12 år. Han er også en av dem som har jobbet lengst med festivalen. Dette intervjuet skiller seg fra de andre ved at det ble gjort som et e-post intervju. Hovedgrunnen til at intervjuet ikke ble gjort fysisk var fordi jeg først og fremst hadde spørsmål om konkrete opplysninger. E-postintervjuet viste seg å være en passende måte å få tilgang til det jeg trengte å vite om Øyafestivalens forhold til Middelalderparken, og har i stor grad blitt brukt i de avsnittene som omhandler Øyafestivalen.

Til hvert intervju hadde jeg med en intervjuguide¹⁵, en liste med spørsmål relatert til temaet og personen jeg intervjuet. I hvilken grad intervjuguiden ble brukt aktivt under intervjuene varierte noe fra intervju til intervju. Som etnolog Eva Fägerborg understreker, er det intervjueren som stiller spørsmål, men målet med spørsmålene må være å få intervjuobjektet til å fortelle. Derfor er det viktig at spørsmålene er åpne. Fägerborg understreker også en slik intervjuform krever en lydhør og oppmerksom lytter (Fägerborg 1998:59). Det at jeg tok opp intervjuene på bånd gjorde at jeg kunne konsentrere meg fullt og helt om å lytte til informanten og delta i samtalen når det var nødvendig. Intervjuguiden var derfor først og fremst en rettesnor og ikke noe jeg fulgte slavisk.

Målet med intervjuene var at de skulle fungere mer som en samtale enn som et klassisk intervju. Jeg innledet med spørsmål, men under flere intervjuer ble ikke intervjuguiden sett på før mot slutten av intervjuet for å dobbeltsjekke at jeg fikk fokus på det jeg ønsket informanten skulle snakke om. Ut i fra dette kan jeg si at mine intervjuer var halvstrukturerte, med unntak av e-postintervjuet med Jonas Prangerød. Dette intervjuet var et særtilfelle og har form som et strukturert intervju. En utfordring ved ustrukturerte intervjuer er at en slik løs og lite autorativ form på intervjuet kan være at det informanten forteller, spriker veldig fra det intervjueren ønsker å snakke om. Min erfaring er imidlertid at det er et mindre problem enn at intervjuet ikke flyter. Det var vel så viktig at jeg var lydhør og fikk informanten til å utdype enn at alle spørsmålene i guiden ble besvart. Oppmerksomhet overfor

¹⁵ Se vedlegg 2 for eksempel på intervjuguide.

informanten er derfor vel så viktig som en lang intervjuguide. Viktigheten av oppfølgingsspørsmål som et instrument for å fordype samtalen når informanten tar opp noe som er særskilt interessant understrekes også av Fägerborg. Som hun sier, må man iblant derfor «lämna ‘huvudspåret’ ett slag, för att återvända dit senare under intervjun eller kanske vid ett annat tillfälle» (Fägerborg 1998:63-64).

3.5 Øvrig materiale

Som et supplement til intervjuene består denne oppgavens kildemateriale av et utvalg tekster. Dette er tekster som er valgt ut dels systematisk og dels strategisk etter hvilket tema jeg har ønsket å skrive om. Tekstenes tematiske innhold kan grovt sett grupperes på denne måten:

- Gamlebyens utvikling
- Kulturminner og ruiner
- Byutvikling
- Øyafestivalens forbindelse og holdninger ovenfor Middelalderparken

Arbeidet med materialinnhenting skjedde parallelt med at oppgavens tematiske struktur ble mer tydelig for meg. Prinsippene for materialinnhenting hadde jeg med andre ord ikke fastlagt på forhånd, men ble dannet i takt med at oppgaven utviklet seg. Dette er en form for hermeneutisk praksis som tillot en viss åpenhet ovenfor materialet. Når jeg har sirkla inn temaet har jeg også sirkla inn tekster. Materialvalget framsto klarere så fort jeg hadde kommet inn på et tematisk spor. Derfor vil jeg si at arbeidet med materialet og oppgaven var en dynamisk og fleksibel prosess, snarere enn en ferdig lagt vei. Dette er i tråd med oppgavens metode. Oppgaven tar ikke sikte på å samle alt som har blitt skrevet eller sagt om Gamlebyen, men utforsker enkelte aspekter som forklarer blant annet hvordan Middelalderparken er som den er i dag. Selv om en mer omfangsrik kildeinnhenting kunne bidratt å danne sterkere hypoteser, har det i denne oppgaven vært viktig å velge ut de kildene som best belyser temaene som diskuteres underveis i analysekapitlene. Det har blitt gjort både av plasshensyn og for å kunne sentrere analysen rundt de temaene jeg mener best kan forklare de kollektive forestillingene rundt Gamlebyen. Denne arbeidsformen har også ført til at noen kilder har fått mer plass enn opprinnelig tenkt, for eksempel debatten i Aftenposten om Øyafestivalen som jeg skriver om i kapittel 7.

Andre materialtyper jeg har benyttet meg av har vært offentlige rapporter og trykksaker, avistekster og ulike nettsider. De offentlige rapportene jeg har benyttet meg av,

har først og fremst omhandlet kulturminner og det offentlige kulturminnevernet. Jeg har derfor benyttet meg aktivt av Riksantikvarens vitenarkiv som finnes på deres hjemmeside.¹⁶ Her har jeg funnet rapporter om blant annet Riksantikvarens ruinprosjekt. Jeg har også benyttet meg av deres informasjonsark og brosjyrer som også ligger digitalt tilgjengelig på Riksantikvarens hjemmeside. Det dreier seg først og fremst om rapporter og faktaark om ruinkonserveringer. Riksantikvarens hjemmeside har derfor fungert som kilde i seg selv, men også som søkeinstans for andre kilder. Jeg har også benyttet meg av www.regjeringen.no for offentlige rapporter og utredninger. Her har St.meld. nr. 16 (2005), *Leve med kulturminner*, vært en av de viktigste kildene.

Andre nettkilder jeg har benyttet meg av er Jernbaneverkets nettsider om Follobanen, nettsidene til Kulturetaten og Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune. Oslo Middelalderfestivals hjemmesider og Facebook-side, og IOM sine nettsider. Utover de digitale kildene har jeg også benyttet meg av fysiske utgivelser, blant annet Øyafestivalens festivalprogram for 2012 og 2013 og Riksantikvarens utgivelser i forbindelser med ruinprosjekter. Kulturetaten i Oslo kommune har laget en plan for utvikling av Oslos Middelalderby som jeg har brukt som materiale for analysen. Jernbaneverket har laget en informasjonsbrosjyre for Follobanen som jeg har benyttet meg som bakgrunnsmateriale. Disse ulike typene tekster og nettsider bidrar på hver sin måte å belyse temaet. Mens utredninger er det offentliges drøftingstekster, er Riksantikvarens tekster blant informasjonstekster for den norske befolkningen. Disse tekstene gir dermed ulike bilder av samme temaet.

Mine egne observasjoner og feltnotater var viktige, ikke minst som en del av den bakenforliggende kunnskapen om temaet mitt, men også rent konkret i den delen av analysen som handler om iscenesettelse og innramming av sted. Observasjonene stammer både fra mine turer og omvisninger i området, men også fra kulturarrangementer som Øyafestivalen og Oslo Middelalderfestival. Her er det mine beskrivelser av stedet, som er basert på observasjoner og feltnotater, som danner basisen for å vise hvordan Gamlebyen faktisk har endret seg, men selve analysegrunnlaget hviler på intervjuer. Dette viser hvordan et bredt materialutvalg og et kildepluralistisk utgangspunkt kan være et godt utgangspunkt for en analyse.

For å få tilgang til avistekster har jeg blant annet benyttet meg av databasen Atekst.

¹⁶ <http://www.riksantikvaren.no/Publikasjoner/Vitenarkivet>, sist besøkt 16.10.14.

Da jeg startet arbeidet med masteroppgaven var Atekst viktig som søkekilde for avisinnlegg og artikler som handlet om Gamlebyen. For å begrense utvalget tekster søkte jeg kun etter tekster innen gitte tidsrom. Jeg hadde to primære nedslagsfelt, det ene var avistekster om Gamlebyen på midten av 1990-tallet og årene før og etter at Middelalderparken åpnet i år 2000. Jeg avgrenset også søket til kun Aftenpostens morgen- og kveldsutgave, som er den avisen som oftest har saker som omhandler Oslos byutvikling og historie. Disse søkene var først og fremst en måte for meg å sette meg inn i det offentlige ordskiftet om Gamlebyen og for å få kjennskap til de prosessene som hadde foregått over tid når det gjelder Gamlebyens utvikling. Ikke alle av tekstene jeg samlet inn i denne perioden har vært brukt aktivt i analysearbeidet, men ga meg en kontekstuell forståelse av Gamlebyens utvikling og den offentlige debatten rundt dette i den tidligste fasen av masterprosjektet.

3.6 Forskningsetiske refleksjoner

«Forskningsetikk er ingen særlig form for etikk på annen måte enn at den handler om vurderinger av hvor grensene for forskning skal trekkes» (Alver og Øyen 1997:17-18). Svært forenklet gjengitt påpeker Alver og Øyen at det er forskjell på forskning som dreier seg om biomedisin og forskning som dreier seg om kulturspørsmål, selv om forskeren står i fare for å krenke «grensene for menneskenes råderett over sitt eget livsrom» også i slike spørsmål (Alver og Øyen 1997:19). Siden mine intervjuer innebar innsamling og lagring av personopplysninger og stemmeopptak ved bruk av datamaskin var jeg pliktig til å melde inn masterprosjektet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).¹⁷ Som Alver og Øyen er inne på er NSD først og fremst tilpasset store kvantitative undersøkelser med statistikk som analytisk resultat. Det kan derfor være problematisk å sette kvalitative undersøkelser inn i samme system fordi kvalitative data ofte dreier seg om, som i min oppgave, få og personnære intervjuer som ikke nødvendigvis lar seg anonymisere. I tillegg arbeides det oftere i kvalitativ forskning med gjennomsluktige miljøer, slik som i mitt tilfelle, som kan gjøre anonymiseringen vanskelig. Håndteringen av kvalitative data må derfor tilpasses krav om personvern og til kulturhistoriske og dermed humanistiske forskningsmetoder (Alver og Øyen 1997:91, 116).

I og med at jeg har fulgt NSDs prosedyre for innmelding av forskningsprosjekt har jeg forpliktet meg til å slette alt intervjumaterialet mitt når prosjektet er avsluttet. En problematisering av dette er at når datamaterialet slettes forsvinner også grunnlaget for

¹⁷ <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema>, sist besøkt 24.11.14.

etterprøvnbarhet av min analyse. Alver og Øyen understreker at det kan være en fordel for andre forskere å ha mulighet til å benytte seg av mitt materiale, en mulighet som forsvinner når mitt materiale slettes (Alver og Øyen 1997:117). Kravet om personvern hensyn kan derfor kollidere med forskningsinteresser.

Jeg valgte å ikke anonymisere mine informanter. Dette var fordi de ble intervjuet i kraft av sitt samfunnsengasjement, sine verv eller jobber med direkte tilknytning til Gamlebyen. Det ville derfor bli vanskelig å anonymisere og dermed løsrive de fra sine roller. Når en informant er valgt ut på bakgrunn av sin posisjon er det vanskelig å anonymisere uten at betydningen av intervjuet blir borte. Som kulturhistoriker Knut Aukrust understreker, må offentlige personer «regne med at deres virksomhet i kraft av deres oppgaver og profesjon blir underlagt både allmenn kontroll og uavhengig forskning» (Aukrust 2005:234). Det var ikke nødvendigvis personen i seg selv, men rollen informanten hadde som var viktig for utvelgelsen. Dette kan selvsagt ikke skilles fullstendig fra det personlige, et engasjement overskrider ofte de rollene man har. Samtidig intervjuet jeg ikke informantene om sensitive temaer som kjønn, politikk, etnisitet, religion og legning. I og med at informantene blir gjengitt med fullt navn ga det meg et særlig ansvar for hvordan de blir framstilt i oppgaven. Som Ehn og Löfgren skriver: «Tolkningsfriheten innebærer ett stort ansvar inför kollegor, läsare och de människor man skriver om» (Ehn og Löfgren 2001:167). Det er viktig å utvise respekt ovenfor informantene, og i dette ligger spesielt at jeg ikke gjengir noe som kan skape problemer for dem. I noen tilfeller ytret informanten et ønske om at visse momenter i intervjuet ikke skulle komme på trykk. Dette har jeg respektert.

Ønsket om å framstille informantene med respekt kommer også fram i måten de har blitt sitert på. Å transkribere et intervju innebærer en oversettelse fra tale til tekst. I denne oversettelsen er det en risiko for at noe av meningen forsvinner. Jeg har derfor transkribert intervjuene som sammenhengende tekst og så tett opp mot talemåte som mulig. Den transkriberte teksten har derfor en svært muntlig karakter. I de tekstutdragene som står som sitater i denne oppgaven har jeg derfor fjernet det som gjør at utsagnet framstår som muntlig, uten at utsagnets betydning berøres. Dette ut ifra en tanke om at informantene skal framstå som aktører med klare tanker og meninger. Det å delta som informant i et forskningsprosjekt innebærer ikke bare mulige negative konsekvenser, men som Alver og Øyen, er inne på kan det å bli intervjuet til et forskningsprosjekt framstå som positivt for informanten, de får en anledning til å snakke om noe de engasjerer seg for (Alver og Øyen 1997:108). I mitt tilfelle

har informantene vært positive til prosjektet og vist begeistring for at jeg tar opp temaet, og alle har med velvilje latt seg intervjuet.

I tråd med prinsippet om at informanten skal ha et relevant grunnlag for å gi samtykke eller ikke, delte jeg ved starten av hvert intervju ut en samtykkeerklæring¹⁸ (Alver og Øyen 1997:102). Informert samtykke er viktig for å bevare individets rett til «råderett over sitt eget liv, anerkjennelsen av at individet ønsker å ha kontroll med de opplysninger om seg selv som deles med andre, og at det har rett til å vite hva de opplysningene som gis, skal brukes til» (Alver og Øyen 1997:102). I samtykkeerklæringen til mine informanter ble disse hensynene dekket. I tråd med prinsippet om god forskningspraksis, og som Alver og Øyen påpeker, normal folkeskikk, forsøkte jeg, så langt det var mulig, å gi relevant informasjon om mastergradsprosjektet på forhånd. Jeg forklarte hovedlinjene i mitt mastergradsprosjekt både i forkant av intervjuet og i selve samtykkeerklæringen (Alver og Øyen 1997:110, 112). Men som Alver og Øyen påpeker, er det også forskjeller mellom kvalitativ og kvantitativ forskning, da det ligger en større fleksibilitet i kvalitativ metode som kan gi mindre forutsigbarhet i prosjektets tidlige faser (Alver og Øyen 1997:116). Jeg opplyste i samtykkeerklæringen om hvilket institutt og universitet jeg hører til, samt hvem veilederen min er og min egen kontaktinformasjon. Med pålegg fra NSD står det også i samtykkeerklæringen at informanten når som helst kan trekke seg fra prosjektet. Jeg opplyste informantene mine om valget å ikke anonymisere allerede i kontaktfasen, men opplyste om at hvis det var noe særskilt de ikke ønsket skulle bli offentliggjort ville dette kunne utelates eller eventuelt anonymiseres. Alle informantene godtok at intervjuet ble tatt opp på bånd og skrev under samtykkeerklæringen. Som nevnt handlet ikke intervjuene om personlige og sensitive temaer, men det kunne likevel være konflikter innad i miljøet som jeg ikke visste om.

3.7 Veien fra materiale til analytisk tekst

Det kulturanalytiske arbeidet består ifølge Ehn og Löfgren, av å «granska, ifrågasätta och intellektualisera» (Ehn og Löfgren 2001:154). Mitt kildepluralistiske utgangspunkt har gitt meg mange innfallsvinkler for å diskutere Gamlebyen. Men hvordan har jeg forholdt meg til objektet mitt og hvordan har jeg brukt materialet i teksten? Mitt empiriske objekt i denne oppgaven er Gamlebyen, men jeg har ikke som i historiefaget analysert middelalderhistorien i seg selv. Det er Gamlebyen som *sted* som er mitt analytiske objekt. Ruinene og forestillingene

¹⁸ Se vedlegg 1 for eksempel på samtykkeerklæring.

om stedet inngår i det empiriske objektet. Jeg har ikke hatt et rendyrket diskursanalytisk fokus. Jeg har studert sammenhengen mellom tekst, tale og praksis hvor sammenstillingen av ulike kilder og teoretiske perspektiver utgjør en kulturanalyse.

En kildepluralistisk tilnærming til studieobjektet innebærer å la ulike personers ytringer i det offentlige og medienes tekster og i intervju settes opp mot hverandre og opp mot teoretiske perspektiver på kollektive forestillinger. Det er selve samspillet mellom beskrivelser av en virkelighet og de teoretiske perspektivene på slike beskrivelser som utgjør den analytiske tilnærmingen i oppgaven. Dette kan eksemplifiseres ved iscenesettelsen av Middelalderparken som er en prosess som foregår gjennom stedets endring, parkens fysiske utforming, men også bruken av parken i dag. Det vil si at de ulike kildene bidrar til å belyse hverandre og at de teoretiske perspektivene støtter mine forklaringer på hvordan aktører ter seg og hvorfor prosesser er som de er. I oppgavens analysekapitler vil ulike temaer innenfor problemstillingen belyses av flere kilder blant annet for å vise skiller mellom ståsteder. Det er nettopp sammenstillingen av kilder som gjør at det er mulig å lese ut mer enn det som står i den enkelte utredning eller det som kun representerer enkeltpersoners syn. Intervjuene er derfor ikke i forgrunnen, men de er med som en støtte og et tillegg til andre typer kilder. De ulike kildetypene, intervjuer, tekst og observasjon har vært viktig for å kunne se de bakenforliggende sammenhengene og få tak på de ulike synene på hvordan Middelalderparken som sted har blitt til.

4 Mot en middelalderby

4.1 «En liden rolig, solid Smaaby»

Noen vil kanskje stusse over mitt valg av masteroppgavens tittel: «Fra trafikkmaskin til middelalderby». Var det ikke egentlig omvendt? Valget om å snu dette utsagnet på hodet er ikke uten grunn. Oslo var en gang en middelalderby og etter byen ble flyttet i 1624 var gamle Oslo i flere hundre år en søvnig forstad til hovedstaden Christiania. I reisehåndboken Kristiania Ciceronen fra 1905 beskrives det gamle Oslo som «en liden rolig, solid Smaaby, langt udenfor den store Vrimmel» (sitert i Hendriksen 1996:88). Denne virkelighetsbeskrivelsen stemmer imidlertid ikke overens med hvordan Gamlebyen var på starten av 1990-tallet. Området var i ferd med å bli kvalt av den store trafikkmaskinen som sluset biler og tog ut og inn av hovedstaden. Jernbanelinjer, motorveier og veibroer delte opp området og gjorde det fragmentert og vanskelig tilgjengelig. Mens forurensing og trafikkstøy gjorde Gamlebyen til et utrivelig sted å være. Ruinene fra middelalderen var delvis utilgjengelige og lå bortgjemt blant all trafikken. Det var ikke uten grunn at Gamlebyen var kjent som landets største veikryss (Riksantikvaren 2000:11). I dag er situasjonen i Gamlebyen annerledes, men hvordan og hvorfor ble Gamlebyen så trafikkert, og hvilke endringer gjorde at området framstår som det gjør i dag? I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for hvordan denne utviklingen gikk til, med hovedvekt på det arbeidet som ble gjort av det statlig-kommunale prosjektet Miljøbyen Gamle Oslo (heretter MGO), som ledet fram mot opprettelsen av Middelalderparken i år 2000. Fortellingen om Gamlebyen kan gjøres lang, men i dette kapittelet er det kun hovedlinjene i fortellingen, og de temaene som er viktige for oppgavens analyser, som beskrives.

4.2 Gamlebyen som gjennomfartssted

Gamlebyen har alltid vært et gjennomfartssted. Helt fra middelalderen var det her alle innfartsveiene inn og ut av Oslo møttes (Norseng 2000:17, 30-31, Schia 1995:205). Det samme gjaldt begynnelsen av 1800-tallet da Oslo etter hvert utviklet seg til å bli en forstad til hovedstaden Christiania med om lag 11 000 innbyggere. Da gikk hovedveiene fra både sør og nord til Christiania gjennom Oslo (Mordt 1996:32). Områdets sentrale plassering gjorde at det var her jernbanelinjene først ble lagt da Norge gikk inn i sin industrielle tidsalder. Som en

følge av byutvidelsen i 1859 ble Gamlebyen innlemmet i Christiania, som utover på 1800-tallet opplevde en enorm befolkningsvekst, både på grunn av byutvidelsen og på grunn av tilflyttere fra landsbygda til byen. Dette førte til et press på samferdselsutviklingen og som en følge av dette ble jernbanen kraftig utvidet i de følgende årene. Sentralbanestasjonen ble bygd slik at alle tog som skulle østover måtte gå gjennom Gamlebyen og slik er det den dag i dag (Schia 1995:205).

Stattholder Severin Løvenskiold var full av optimistisk framtidstro da han åpnet Norges første jernbane 8. august 1851 ved Bispegården i gamle Oslo: «På det gamle Oslos grunn, som har vært skueplass for våre forfedres blodige feider, vil vi legge grunnen til et av fredens store verker, som på én gang er resultatet av og videre utvikler en fremskreden sivilisasjon og kultur» (Østvedt i Hendriksen 1996:79). Med disse nasjonalromantiske ordene satte Løvenskiold i gang den utviklingen som skulle prege Gamlebyen fram til vår tid. Jernbanen stod i sentrum for samfunnsutviklingen og industrialiseringen av landet. Den første banen gikk fra Christiania, gjennom Gamlebyen, til Eidsvold, og fra da av var jernbanen en del av dagliglivet i Gamlebyen (Hendriksen 1996:80).

Utbyggingen av jernbanenettet i Gamlebyen fortsatte på begynnelsen av 1900-tallet. Samtidig som den moderne staten Norge bokstavelig talt gikk framover på skinneganger, ble den gamle staten Norge gravet ut i Gamlebyen. Det ble utført flere arkeologiske utgravninger i forbindelse med jernbaneutbyggingen, men arkeolog Petter B. Molaug påpeker at mye av det arkeologiske materialet ble ødelagt i denne prosessen (Schia 1995:205). Det var først i 1905 at kulturminner fra før reformasjonen ble automatisk fredet etter loven (Christensen 2011:72). Den videre ekspansjonen av trafikken i Gamlebyen fortsatte med anleggelsen av trikkeskiner, men også landskapet ble endret. Hovinbekken og Alnaelva har hatt sine naturlige løp gjennom Gamlebyen, men ble lagt i rør. Alnaelvas rørsystem ble ført inn i Ekebergåsen for å skape mer plass for jernbaneutbygging (Hendriksen 1996:87-88). Ingen av disse elvene er i dag synlige i bybildet i Gamlebyen.

4.3 Trafikken tiltar, forslumming og byfornyelse

Jernbaneutbyggingen skapte store endringer for Gamlebyen som sted, men som tidligere riksantikvar Øivind Lunde forteller i sin oppvekstskildring fra Gamlebyen, var det bilismen som tok «strupetak» på området (Lunde 1996:122). Med privatbilismens frislipp i 1960 økte behovet for å bygge ut veinettet inn og ut av Oslo, og hovedtrafikkårene E6 og E18, gikk

gjennom Gamlebyen. I likhet med jernbaneutbyggingen på 1800-tallet, ble bilen og bilismen sett på som noe positivt i samfunnet, knyttet til optimisme og framtidstro. Etter hvert som privatbilismen økte tiltok også trafikken, noe som skapte behov for en utbedring av veisystemet gjennom Gamlebyen. Statsviter og kulturhistoriker Bjørn Fjeld skriver i sin hovedoppgave fra 1981 at sammenføyningen av de to hovedtrafikkårene var et byens største problemer når det gjaldt samferdsel. Flere planer ble presentert som løsning på problemet, og disse planene fikk store konsekvenser for Gamlebyen (Fjeld 1981:2-4). Allerede i 1955 ble det prosjektert store veiplaner for Gamlebyen. En av disse planene involverte en motorveibro som skulle gå gjennom hagen til Oslo Ladegård. For å få plass til broen måtte flere bygninger rives, noe som førte til at mange beboere i Gamlebyen ble nødt til å flytte. Broen gjennom Ladegårdshagen ble imidlertid aldri realisert, planen ble stoppet av daværende riksantikvar Roar Hauglid. Likevel ble bebyggelsen langs Bispegata og Kanslergata revet for å gi plass til en firefeltsbilvei. I de fraflyttede husene som ikke ble revet flyttet det etter hvert nye leieboere inn (Lunde 1996:122, Fjeld 1981:41-42).

Bilde 1 Firefelts motorvei i Bispegata. Til venstre ser vi Oslo Ladegård. Lånt av Middelalderbyen Oslo – Ladegården.

Fra 1960-tallet og utover på 1970-tallet planla Oslo kommune et stort, planfritt kryss for å møte Gamlebyens trafikkutfordringer. Det planfrie krysset skulle ligge rett sør for Oslo

Ladegård, en plan som igjen betød at flere bygninger i Gamlebyen måtte rives. Delvis fordi bebyggelsen stod i veien for veiplanene, men også fordi støynivået ville bli så høyt at området ville bli ubeboelig. Planene møtte imidlertid stor motstand både fra beboere og etter hvert fra antikvarisk hold. Veiplanene forble uavklarte og bygårder som var planlagt revet ble stående i påvente av en avklaring. De rivningstruede bygårdene var både i kommunalt og privat eie, men på grunn av den uklare rivningssituasjonen ble det ikke vedlikeholdt. Denne situasjonen førte til en gradvis forslumming av Gamlebyen hvor trafikken tiltok og bygningsmassen forfalt (Fjeld 1981:2-4 og 43-48).

Denne forslummingen er det min informant, Helge Godø, knytter til det han kaller Gamlebyens diaspora. De Godø omtaler som «urbefolkningen», innbyggerne som hadde hatt tilknytning til Gamlebyen gjennom flere generasjoner, og som var en del av Gamlebyens lokalmiljø ble nå tvunget til å flytte fra sine hjem som en følge av vedtaket om rivning av boligbebyggelsen.¹⁹ Han beskriver at Gamlebyen var nærmest døden nær. Gamlebyen skole²⁰ ble lagt ned og lokalmiljøet ble brutt opp. Godø påpeker at forslummingsprosessen derfor var en politisk konsekvens av at bygårdene ble stående tomme. Etter hvert fikk husløse mulighet til å flytte inn i de fraflyttede boligene. Dette, sammen med det manglende vedlikeholdet bidro til at Gamlebyen ble forslummet.²¹

På 1980-tallet ble planen for det store veikrysset i Gamlebyen skrinlagt. Fjeld setter dette i sammenheng med en generell endring i samfunnets syn på bilisme og det vokste fram et større fokus på miljøvern. De antikvariske myndighetene kom også sterkere på banen og fikk større betydning for byutviklingen i Gamlebyen (Fjeld 1981:34). Marit Ekne Ruud trekker fram interessen for bevaringen av eldre bydeler øst i Oslo tiltok fra 1970-tallet og utover og beskriver at ønsket om bevaring som en generell trend i samfunnet (Ruud 2003:66-67). Denne trenden var nok også gjeldende i Gamlebyen, sammen med ønsket om mindre trafikk og støy. Flere aksjonsgrupper blant beboerne i Gamlebyen ble dannet i kampen mot veiplanene (Fjeld 1981:3). Alle disse faktorene bidro til at de omfattende veiplanene for Gamlebyen aldri ble noe av. Motstanden førte til et videre engasjement for Gamlebyen utover 1980- og 1990-tallet. Godø flyttet til Gamlebyen i 1985 og beskriver en tid hvor det var stort engasjement blant frivillige foreninger for å få vekk trafikken og ruste opp bygårdene i Gamlebyen. I dette engasjementet var det ifølge Godø et klima for historie og utvikling.²² Han

¹⁹ Intervju Helge Godø s. 6-7.

²⁰ Gamlebyen skole ble gjenåpnet 1994.

²¹ Intervju Helge Godø, s. 10-11.

²² Intervju Helge Godø, s. 12.

nevner Gamlebyen beboerforening som en spesielt viktig aktør, men også miljøet rundt Gamlebyen kirke og Oslo Hospital²³. Engasjementet for Gamlebyen fortsatte utover på 1990-tallet da Miljøbyprosjektet ble igangsatt og det min informant Leif Gjerland kaller en byreparasjon, ble satt i gang.²⁴

4.4 Trafikkmaskinen blir til middelalderby

Bilde 2 Loenga bru, tidlig 1990-tallet. Lånt av Middelalderbyen Oslo - Ladegården.

Fotografiet ovenfor viser hvordan det så ut i Gamlebyen på begynnelsen av 1990-tallet. Bildet viser det som i dag er sentrale deler av middelalderbyen og Middelalderparken, men som dette fotografiet illustrer, var situasjonen en ganske annen tidlig på 1990-tallet. Da var

²³ Intervju Helge Godø s. 6-7.

²⁴ Intervju Leif Gjerland, s. 7.

området sterkt preget av godstrafikk på både vei og bane, vanlig togtrafikk, og ikke minst biltrafikken som gikk gjennom området.

Fotografiet er tatt fra Ekebergskrenten og viser Loengbrua som var en viktig del av veisystemet i Gamlebyen og som gikk over jernbanelinjene som fører godstrafikken ned mot godsterminalen på Sørenga. Øverst til venstre i bildet ser vi Bispeløkket i Bjørvika og Oslo Sentralstasjon med Postgirobygget og Oslo Plaza. Omtrent midt i bildet ligger Saxegården, et trehus fra midten av 1800-tallet, rett ved siden av Loengbrua. Rett til venstre for Saxegården går det ei bru over toglinjene som fører en over til det som opprinnelig var et lokomotivverksted for jernbanen, og til Sørenga hvor godsterminalen lå. Det er også her ruinene av Mariakirken og Kongsgården ligger, men ingenting av dette var på den tiden tilgjengelig for allmennheten. Brua som vi ser ble oppført i 1993 som et tiltak for å bedre tilgjengeligheten til ruinene, og var helt ny når dette bildet ble tatt. Før brua ble oppført var det omtrent umulig å ta seg inn til dette området (Schia 1995:208). I tillegg til de utilgjengelige ruinene på Sørenga, lå også ruinene av Clemenskirken bortgjemt under Loengbrua. Ruinene var i realiteten omringet av jernbanelinjer og motorveier, og ingen av de ruinene som i dag utgjør kjernen i det som i dag er Middelalderparken var tilgjengelige. Det som i dag er et rekreasjonsområde og et sted for formidling av historie var, på denne tiden, en eneste stor trafikkmaskin, sterkt preget av forurensning og støy fra trafikken.

De endringene som ble gjort i Gamlebyen fra starten av 1990-tallet fram til år 2000 ble i stor grad planlagt og gjennomført av det statlig-kommunale prosjektet MGO. Dette var en del av et større satsningsområde kalt Miljøbyprogrammet som var initiert av Miljøverndepartementet. Dette programmet hadde som mål å «få fram modeller for bærekraftig byutvikling som samtidig legger grunnlag for arbeidsplasser, bedre oppvekstmiljø og levekår» (Riksantikvaren 2000:3). Miljøbyprogrammet ble delt opp i seks satsingsområder som ble styrt av faggrupper som var satt sammen av ulike representanter fra de aktuelle byene, fra departementer og direktorater.²⁵ Flere byer deltok i prosjektet. Gamle Oslo skiller seg ut ved å bare være en bydel, og ble valgt ut på grunnlag av at det var forventet svært høy befolkningsvekst til bydelen og fordi bydelen led under den massive gjennomgangstrafikken gjennom bydelen (Riksantikvaren 2000:11). MGO hadde et eget sekretariat med kontor i Gamle Oslo hvor de skulle «planlegge, starte opp, gjennomføre og samordne forskjellige

²⁵ De seks satsingsområdene var som følger: areal- og transportplanlegging, sentrumsutvikling (begge ledet av Miljøverndepartementet), byboliger og lokalsamfunn (ledet av Kommunal- og regionaldepartementet), grønnstruktur, natur og friluftsliv (ledet av Direktoratet for naturforvaltning), avfall og gjenvinning (ledet av Statens forurensningstilsyn) og stedsforming og kulturminner (ledet av Riksantikvaren).

miljøprosjekter i bydelen innenfor områder som boligbebyggelse, trafikk, kultur og ikke minst middelalderbyen (Schia 1995:209).

Hovedmålet til MGO var «å forbedre miljø, boforhold og helse for befolkningen, synliggjøre de verdier som lå i kulturminnene, natur og bymiljø, samt gi muligheter for en bærekraftig byutvikling» (Tvedt 2010:364). MGO hadde med andre ord et helhetlig prosjekt hvor fokus på forbedring av levekårene var det viktigste. Tiltakene ble basert på trykksaken *Framtidsbilde 2020: Nytt liv i Gamle Oslo*, utarbeidet av MGO. Rapporten inneholdt visjoner og strategier for hva som skulle endres i Gamlebyen og hvordan det skulle oppnås. Et framtidsbilde er en tekst eller et bilde som skisserer et tenkt punkt i framtiden. Punktet viser gjerne en tilstand hvor virkningen av bestemte handlinger og hendelser, gjerne nåtidige politiske bestemmelser får effekt. Denne måten å lage scenarier for framtiden på, har de siste tiårene blitt tatt i bruk i offentlig forvaltning som planleggingsverktøy og som reklame for politiske veivalg. MGO omtaler framtidsbildet som en visualisering av de fysiske tiltakene MGO mente var nødvendige for å nå prosjektets mål. Framtidsbildet skulle være et innspill i byplandebatten, for å vise hvilke løsninger for trafikken MGO mente ville være best for en bærekraftig byutvikling (Miljøbyen Gamle Oslo 2000:34). I innledningen til *Framtidsbilde 2020* står følgende:

Gamle Oslo har en sterk FORTID som middelalderens stolte hovedstad. Bydelen har en sterkt trafikkslott NÅTID med engasjert vilje til FRAMTID. Når hovedveiene nå legges utenom, kan bydelen få tilbake sin stolthet hvis utviklingen styres riktig. Fire Miljøbyvisjoner har hittil staket ut kursen, her er den femte: «Framtidsbilde 2020» viser målene å nå og veien å gå (Miljøbyen Gamle Oslo 1996:1).

Framtidsbilde 2020 var dermed en visjon for hvordan bydelen best kunne forbedres. Det å endre trafikkforholdene et av de viktigste tiltakene for MGO, nettopp fordi endring av trafikksituasjonen muliggjorde de andre planene for Gamlebyen. Blant de andre målene for MGO var bedring av kollektivtrafikk, sykkel- og gangtrafikk, forbedre grønnstrukturen i bydelen, forbedre bo- og nærmiljø, skole og kulturliv, og til slutt å «gjøre fortiden tydelig». Dette siste punktet er det som er mest interessant her og dreier seg om den rollen middelalderhistoriens fikk i Gamlebyen. MGO hadde flere punkter for hvordan middelalderhistorien kunne brukes i byutviklingen: «Gjenskape Middelalderens bystruktur», «Lage Middelalderpark og Museum», «Synliggjøre ved arrangementer», «Bygge opp Middelalderleirskole», «Hegne om Oslos middelalderruiner», «Styrke Oslos historiebevissthet». Slik sett viser visjonene i *Framtidsbilde 2020* et tydelig ønske om at

bydelen skal være noe mer enn et godt område å bo i, bydelen har helt spesielle kvaliteter som gjelder historien til området. Å innlemme en tydeliggjøring av fortiden i dette kan sees som en del av et overordnet prosjekt for å styrke bydelen både for de som bor der, men også for byens øvrige innbyggere. Kulturminnene eller fortidslevningene får da en helt spesiell plass i planleggingen av en bedre bydel, rent fysisk, men også når det gjelder den identiteten innbyggerne har for sitt boligområde.

For at det i det hele tatt skulle være mulig å opprette en middelalderpark og å oppnå alle de målene MGO hadde satt seg fore måtte det foretas en trafikkomlegging i Gamlebyen. I 1990 ble det lagt fram forslag til en ny reguleringsplan for hovedveisystemet i Oslo. Planen ble endelig vedtatt i 1991 og arbeidet med omleggingen kunne starte (Schia 1995:207). Ekebergtunnelen ble åpnet i 1995 og gjennomgangstrafikken som hadde gått gjennom Gamlebyen ble fra da av ført utenom bydelen, igjennom Ekebergåsen og videre ut gjennom Vålerengatunnelen. Loenga bru ble revet, noe som frigjorde arealer til det som i dag er øvre del av Middelalderparken (Tvedt 2010:340). På den måten løste man en del problemer med støy og forurensing, i tillegg til at store arealer som før hadde vært brukt til motorveier ble frigitt. Utover til å gjøre plass for utarbeidelsen av middelalderbyen, førte denne omleggingen til mindre støy og forurensning for beboerne i Gamlebyen (Riksantikvaren 2000:13).

4.5 Miljøbyens tiltak

«Miljøbyen Gamle Oslo har hatt som spesiell utfordring å skape trivsel og ny tro på en bydel som i mange år har forfalt som landets største veikryss. Det viktigste nøkkelprosjektet har vært å etablere Oslo middelalderpark og –museum» (Riksantikvaren 2000:11). Planen for middelalderparken var å ha en park som en ramme rundt middelalder ruinene med gangveier som følger veifar fra middelalderen. Dessuten ble det anlagt et kunstig vannspeil som skulle illudere middelalderens strandlinje. Museet var planlagt at skulle ligge i det gamle lokomotivverkstedet som delvis er overbygget kongsborgruinen, men museet, i motsetning til parken og vannspeilet, ble aldri realisert. Middelalderparken ble åpnet til Oslos 1000-års jubileum i år 2000 hvor Middelalderparken ble gjort til Oslos tusenårssted (Riksantikvaren 2000:23). I tillegg til at middelalderparken ble opprettet ble det rekonstruert en historisk hage foran Oslo Ladegård. Rekonstruksjonen ble basert på et kart fra 1779.²⁶

²⁶ http://snl.no/Oslo_Ladeg%C3%A5rd, sist besøkt 24.11.14.

MGO utarbeidet også en rekke informasjonstiltak i Gamle Oslo. Et av disse tiltakene var opprettelsen av Oslo Middelalderkontor i 1997. Kontoret holdt til i Oslo Ladegård hvor Byantikvaren tidligere hadde hatt sine kontorer. Bakgrunnen for opprettelsen av Oslo Middelalderkontor var «for å informere om og synliggjøre verdiene som ligger i kulturminnene i området». Dette var med andre ord et tiltak for å formidle Oslos middelalderhistorie til beboere i bydelen, men også et ledd i at Oslos innbyggere skulle få en sterkere historiebevissthet rundt Gamlebyens rolle. Fra oppstarten ble det arrangert omvisninger i middelalderruinene og konserter i Oslo Ladegård i sommerhalvåret. Ann-Katrin Olsen har vært ansatt ved Oslo Middelalderkontor helt siden opprettelsen og i et intervju forteller hun at tanken var at kontoret skulle virke som en pådriver for et middelaldermuseum.²⁷ Dette bekreftes i «Stedsform og kulturminner», men museet ble aldri realisert (Riksantikvaren 2000:36). Til tross for dette har kontoret holdt stand og utvidet seg i løpet av årene. I dag har kontoret skiftet navn til Middelalderbyen Oslo – Ladegården, har to faste ansatte samt ekstra omvisere, og jobber i dag også med å arrangere konserter og kulturarrangementer, i hovedsak med formidling av Oslos middelalderhistorie for skoleklasser, private grupper og for befolkningen generelt. I 2005 ble Middelalderbyen Oslo en del av Kulturetaten i Oslo kommune.²⁸

Samtidig som Oslo Middelalderkontor ble etablert, ble det avholdt kulturarrangementer som hadde som mål å styrke Oslos historiebevissthet. Et av disse arrangementene er St. Hallvards dag, som ble etablert som en forening for «å styrke Oslos historiske bevissthet, spre kunnskap om og interesse for kulturarven fra middelalderen, og å styrke og opprettholde kontakten mellom aktører i kultur- og kirkeliv».²⁹ St. Hallvards dag ble arrangert for første gang i 1995, og har etter dette blitt arrangert årlig den 15. mai. Arrangementet omfatter blant annet omvisninger i middelalderruinene, dans, konserter og framføring av sagnet om St. Hallvard. Det hele avsluttes med en vesper i ruinene av St. Hallvardskirken hvor både lutherske og katolske prester leder seremonien. Et annet lignende arrangement er stiftelsen Oslo Middelalderfestival som ble stiftet og avholdt for første gang i 1994. Omleggingen av trafikken i Gamlebyen og MGO sine tiltak bidro til en stor endring av områdets fysiske utforming, som fikk store konsekvenser for kulturminnene i området. Fra å ha vært utilgjengelige i trafikkmaskinen ble de gjort tilgjengelige i åpne parker. Og Gamlebyen kunne igjen puste etter å ha vært i bilismens strupetak. Til tross for at ikke alle

²⁷ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 5.

²⁸ Intervju Ann-Katrin Olsen s. 6-7.

²⁹ http://www.sthallvardsdag.no/http_www.sthallvardsdag.no/Om_oss.html, sist besøkt 24.11.14.

tiltakene ble realisert åpnet MGO likevel for muligheter knyttet til bruk av middelalderhistorien som før ikke hadde vært mulig gjennom Middelalderparken. Dette diskuterer jeg videre i analysen.

5 Ruiner i den moderne byen

5.1 Innledning

Ruinen av Olavsklosteret ligger i Minneparken ved St. Hallvards plass i Gamlebyen sammen med ruinen av St. Hallvardkatedralen og Korskirken. Ved å diskutere hvordan Olavsklosterruinen har blitt konserverert og iscenesatt i Gamlebyen, skal jeg i dette kapitlet undersøke ruinenes plass i Gamlebyen. Ruinkonservering utføres med utgangspunkt i faglige funderte begrunnelser og jeg vil gjøre rede for og diskutere ulike ruindiskurser og begrunnelser for bevaring fordi det sier noe om antikvarenes rolle som del av et ekspertfelt og som minneprodusenter. De valgene som gjøres i en ruinkonservering bidrar til hvordan ruiner forstås i sin kulturelle sammenheng. Ruinkonservering er et ekspertfelt hvor antikvarene er ekspertene. Valgene som gjøres i en ruinkonservering synliggjør hvilke verdier som ligger til grunn for konserveringsarbeidet, og slik sett kommer antikvarene som ekspertfelt og minneprodusenter til syne.

5.2 Hva er en ruin?

I dagens kulturminnevern forstås ruiner som fysiske manifestasjoner av fortiden i nåtiden, og ruinene i Middelalderparken er derfor etter kulturminneloven definert som kulturminner.³⁰ I det ligger det et premiss om at ruinene er noe spesielt, det er ikke bare gamle steiner. Ruinene representerer det vi vil minnes, men også ruinenes evne til å frambringe en følelse av at tiden har gått. Kunsthistorikeren Alois Riegl definerte det siste som aldersverdi, altså ruinens evne til å vise at tiden har gått og at utvikling skjer. I dette ligger at ruinen viser sin egen historisitet (Riegl 1982:23–24).

Innenfor kulturhistorien har ruiner en spesiell rolle som bærer av historie, men også som estetiske elementer. Store norske leksikon definerer ruiner som levninger etter en ødelagt bygning, men begrepet brukes også om generell ødeleggelse og forfall.³¹ Som Eriksen argumenterer for i sin artikkel «The murmur of ruins. A cultural history» (2006) er en ruin likevel ikke noe helt nøytralt, ruiner tillegges mening innenfor ulike forståelsesrammer: «What defines a ruin is not the material decay in itself, but a specific understanding of it. The

³⁰ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50/KAPITTEL_1#§2, sist besøkt 24.11.14.

³¹ <https://snl.no/ruin>, sist besøkt 23.04.14.

ruin is the product of a certain kind of discourse, a way of ascribing value and meaning to certain kinds of decay» (Eriksen 2006:5). Ruiner må med andre ord forstås innenfor den kulturelle konteksten de inngår i. Vi forstår ruiner i dag som en moderne kategori, knyttet til en moderne historieforståelse. Det vil si at det var først når en moderne historieforståelse tok form på 1800-tallet, at ruiner fikk den betydningen de har i dag. Dette betyr imidlertid ikke at ruiner framstår fullstendig entydig i dagens samfunn, og det er fullt mulig å si at ruinene inngår i ulike diskurser om hva en ruin skal være. Dette får konsekvenser for forvaltningen og bevaringen av ruinene.

Riksantikvaren definerer ruiner på denne måten: «Med en ruin menes i vår sammenheng restene etter anlegg bygget av stein eller tegl lagt i kalkmørtel, som er fra før reformasjonen (1537)» (Riksantikvaren 2005). Dette er en teknisk definisjon av ruiner som viser til de rent fysiske steinene som engang var bygninger. Den er ment til bruk i kulturminneforvaltningen da årstallet 1537 markerer et skille i hvilke ruiner som er automatisk fredet, det er middelalderens ruiner dette gjelder. I tillegg understreker Riksantikvaren ruinens rolle som kilde til historisk kunnskap: «Ruiner er ikke bare fysiske minner. De er også mentale minner, om kunnskap, kontakter, ferdigheter, åndelighet, tenkning, maktforhold og politikk» (Riksantikvaren 2005). På den måten er ikke en ruin bare en rest etter en bygning.

Når ruiner får en ekstradimensjon som en historisk kilde, er ikke ruiner kun fysiske og materielle kilder, de representerer også mentale minner etter den fortidige kulturen som en del av vår kultur. Som Eriksen påpeker blir historien konkretisert og materialisert i møte med kulturminnene, og blir et «middel til en følelsesmessig innlevelse i fortiden» (Eriksen 1999:119-120). Riksantikvaren formulerer det slik: «På denne måten representerer ruinene en del av det kulturelle skattkammer som er en forutsetning for dagens liv og samfunn. Vi er satt til å forvalte denne arven i respekt for de mennesker som bygde en plattform for vårt moderne liv» (Hygen 2003:9). I dette utsagnet er det en klar historisering av ruinen, ruinen blir en del av et forløp til dagens samfunn, og det å ta vare på ruiner og bevare dem for framtiden blir en måte å hedre de som kom før oss. I Riksantikvarens forståelse er ruiner sterkt knyttet til en moderne historieforståelse ved at de forstås som en kilde til en tapt tid som man kan få tilgang til gjennom kunnskapservelse gjennom ruinene. Innenfor det offisielle kulturminnevernet forstås ruinen som en historisk etterlevning som dagens samfunn plikter å ta vare på.

5.3 Livsløpsteori

Innenfor studiet av materiell kultur er tingenes biografi eller livsløpsstudier av objekter, en inngangsport til en dypere analyse om hvordan tingen inngår i sin kulturelle kontekst.

Biografibegrepet innebærer et prosessuelt syn på ting, at tingene har sitt eget livsløp som virker i og med samfunnet tingen inngår i. Å tenke biografisk om ting, blir å tenke prosess (Kopytoff 1986). Ruinene i Gamlebyen som en gang var bygninger, kan også studeres med et livsløpsperspektiv. Som stående bygninger bar de preg av skiftende arkitekturstiler, ombygginger og funksjonsendringer. På den måten er det mulig å si at en bygning kan ha et livsløp der starten er det første spadestikket som blir tatt i forbindelse med bygningens oppføring og slutten er når bygningen ligger i ruiner. Selv om en ruin per definisjon kan forstås som en ødelagt bygning, betyr ikke ruintilstanden nødvendigvis slutten på bygningens historie. Ruinen inngår i dag i en ny kulturell kontekst og deres kulturelle betydning er avhengig av hva som gjøres med ruinene. Ruinene i Gamlebyen får betydning gjennom at de har vært viktige bygninger i fortiden. De representerer en historie og ved å studere dem kan vi få tilgang til kunnskap om denne fortiden. Livsløpsstudier av ruinene eller ruinens biografi vil i dette analysekapittelet fungere som en overordnet struktur. Ruinens bygningshistoriske utvikling er viktig for å forstå de valgene som blir gjort i konserveringen av ruinene i dag. I det følgende skal jeg gjøre rede for Olavsklosterets bygnings- og ruinhistorie.

5.4 Ruinen av Olavsklosteret

Som alle bygninger med en lang historie har også Olavsklosteret mange spor etter ulike faser av bygningens historie. Olavsklosterets plassering ved siden av St. Hallvardskatedralen som var Oslos domkirke i middelalderen, og biskopens borg gjorde at klosteret lå som en del av det som kan kalles det geistlige maktsentrum i middelalderbyen. Olavsklosteret ble påbegynt i 1239 da brødre av Dominikanerordenen kom til Oslo.³² De fikk utdelt en tomt få meter nord for St. Halvardskatedralen av Kong Håkon IV Håkonsson hvor de kunne bygge sitt kloster. På denne tomten lå det allerede en påbegynt kirke, Olavskirken, som Dominikanerbrødrene etter skikken bygde sitt kloster i tilknytning til. Klosteret fikk sitt navn etter kirken, som var viet til Olav den hellige. Klosteret ble bygget etter det som var tradisjonell byggeskikk for klostre i

³² Det er ikke helt riktig å si at Dominikanerne levde i klostre, da bygningen var mer for et konvent eller hus å regne (Ekroll 2011:5). I dag er imidlertid Olavsklosteret det navnet som brukes om ruinene etter disse munkene, og for enkelhets skyld er det dette begrepet jeg bruker i teksten.

Europa, som et atrium hvor klosterets rom omkranser en kvadratisk klosterhage.³³ Klosteret var dermed et lukket anlegg, men var, til tross for dette, uvanlig åpent med flere inn- og utganger.

Klosteret ble bygget etter rådende arkitekturidealer i en blanding av natur- og teglstein³⁴ og hadde få eller ingen ornamenter, men hadde, etter gotikkens arkitektur, flere spissbuede vinduer. Som andre monumentalbygg i middelalderen ble Olavsklosteret bygget som en kistemur. Det vil si at det først ble lagt et fundament av naturstein og så ble det murt opp vanger med et tomrom mellom vangene. Mellomrommet ble så fylt opp med løsmasse av stein og kalkmørtel, dette kalles murkjernen (Hygen 2003:8). Selve byggingen av klosteret foregikk over flere år og det antas at bygningen var fullført omkring år 1300 (Ekroll 2011:5-9). Etter reformasjonen og munkevesenet ble oppløst ble klosteranlegget overtatt av kongen. Oslo hadde plutselig en overflod av tomme klostre og kirker som det ikke lenger var bruk for. Der flere av de kirkelige bygningene ble revet i årene etter reformasjon, fikk deler av det gamle Olavsklosteret ny bruk. Sørfløyen og kirken ble revet, men de resterende delene av bygningen fikk ny bruk som skolebygning for Oslo Katedralskole, samt som lagerrom for kjøpmenn. I 1552 ble østfløyen gitt til superintendent³⁵ Frans Berg som embetsbolig. Dette er starten på bygningens historie som bispegård.

Dagens bispegård er delvis bygget over den gamle østfløyen i klosteret. Den nye bruken av klosteret medførte endringer på bygningen, men en av de største endringene kom da det ble bygget et renessansekompleks i tilknytning til østfløyen omkring 1622 og 1623. Til tross for at Oslo brant året etter, ble biskopen boende i dette huset. Den nordre fløyen som hadde huset katedralskolen forfalt i løpet av 1600-tallet, og det ble etter hvert anlagt hage over det som hadde vært nord- og vestfløy i klosteret. I løpet av de neste hundreårene ble det resterende anlegget modernisert i takt med de skiftende arkitekturstiler, og i 1882 ble det vedtatt å bygge om den gamle bispegården til nygotisk stil. I den forbindelse ble alt unntatt de tre hvelvrommene i østfløyen revet (Ekroll 2011:11-16). I dag er ikke lenger bispegården en

³³ I realiteten er Olavsklosteret bygget speilvendt med tanke på det som var skikken. Det er fordi klosterkirken, som vanligvis utgjorde nordfløyen, allerede var bygget da klosteret ble påbegynt. På grunn av nærheten til St. Halvardskatedralen måtte klosteret bygges slik at kirken utgjorde sørfløyen av klosteret (Ekroll 2011:6).

³⁴ Teglstein var på denne tiden nytt i norsk sammenheng, men var fram mot slutten av århundret regnet som kongelig byggemateriale, og ble brukt i ombyggingen av Kongsgården på omtrent samme tid (Ekroll 2011:9). Teglen ble brent på et teglsteinsverk som lå rett sør for Mariakirken, på andre siden av Alnaelva.

³⁵ En superintendent hadde i praksis den samme funksjonen som en biskop, men som en del av reformasjonen, ble biskopbegrepet for en tid byttet ut med superintendent.

bispegård i tradisjonell forstand, da biskopen ikke lenger bor der, men biskopens kontorer og administrasjon ligger fortsatt i dette bygget og er eid av Statsbygg.³⁶

I dag ligger ruinanlegget til det gamle Olavsklosteret åpent som en del av den kommunale Minneparken, og man kan gå rundt i anlegget og ane konturene av klosterets ulike rom. Det finnes også to bronsemodeller av klosteret i den tidligere klosterhagen. Den ene modellen viser hvordan klosteret så ut i sin helhet, og den andre viser ruinstrukturen og de tre gjenstående rommene med oversikt over hva slags funksjoner de forskjellige rommene i klosteret har hatt. I den tidligere østfløyen som ble overbygget av Bispegården er det fortsatt tre intakte rom fra klosteret, således skiller dette ruinkomplekset seg fra andre ruiner i Gamlebyen ved at det faktisk finnes en stående bygning fra middelalderen her. To av disse rommene, det som var bibliotek og kapitelsal i klosteret, er i dag åpne for besøk gjennom omvisninger i regi av Middelalderbyen Oslo – Ladegården og ved spesielle arrangementer hvor klosteret holdes åpent. Det tredje rommet, sakristiet, er en del av bispegården og fungerer i dag som kapell.

5.5 Ruinkonservering

Ifølge Riksantikvaren betyr å konservere en ruin å sikre ruinen mot videre ødeleggelse og nedbrytning av materialene. Det påpekes at ødeleggelsen skyldes både naturlig nedbrytning, men også som en følge av menneskelige inngrep.³⁷ Når Riksantikvaren nevner menneskelige inngrep kan de likeså gjerne sikte til tidligere konserveringsarbeider som til de ødeleggelsene ruinene blir påført via bruk. Ruinene i Gamlebyen ligger utsatt til i åpne parker i sentrumsområdet av landets største by. I tillegg er ruiner sårbare strukturer i seg selv da de er helt ubeskyttet mot temperaturforandringer, regn, snø, is og kulde. Hvis ruinene skal bevares for framtidige generasjoner må de altså konserveres, både for å beskytte mot den naturlige nedbrytningen, men også mot den daglige bruken av ruinene med alt det måtte innebære. Det følgende skal dreie seg om konserveringsideen og det motsetningsfylte forholdet mellom de ulike verdiene som ligger til grunn for konserveringsarbeidet. All konservering som har blitt gjort av Olavsklosterruinen er relevant for diskusjonen fordi de ulike valgene som har blitt tatt i konserveringsarbeidet opp igjennom årene, viser til endringer i restaureringsideologier og verdier for vern.

³⁶ Den siste biskopen som bodde i bispegården var Andreas Aarflot. Han flyttet ut på midten av 1980-tallet. <http://www.kirken.no/oslo/index.cfm?id=310125>, sist besøkt 11.04.14.

³⁷ <http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Ordforklaringer-bokmaal>, sist besøkt 24.11.14.

Å konservere ruiner er en form for vern. Kulturhistoriker Ragnar Pedersen skriver at vernetanken i seg selv ikke er en universell fast størrelse, men en sosial konstruksjon. Det betyr imidlertid ikke at vern er uten reel betydning, men det betyr at når samfunnet eller nærmere bestemt kulturminneforvaltningen ønsker å verne en ruin, er de nødt til å begrunne og forklare hvorfor og hvordan det vernes. Det norske kulturminnevernet har dette som sin basis. De utvikler retningslinjer for vern som igjen bygger på et ideologisk og normativt verdigrunnlag (Pedersen 2000:22). Riksantikvaren innleder sin håndbok i konservering av middelalderruiner på følgende måte:

Å bevare for evigheten er en illusjon. Det realistiske målet med bevaringstiltak er å forsinke videre nedbrytning. En bevissthet omkring dette bør være utgangspunktet for å vurdere grensen mellom tiltak som bør eller må gjøres for å bevare ruinen som historisk kilde, og tiltak som «ødelegger» for opplevelsen av ruinen *som ruin* (Hygen 2003:9).

Riksantikvaren viser her til den grunnleggende tanken bak det bevaringsarbeidet Riksantikvaren gjør i dag: Ruinen skal oppleves som en ruin, samtidig som den skal fungere som en historisk kilde. Sitatet tematiserer også en grunnleggende motsetning mellom konserveringsarbeidets beveggrunner. Når ruinens viktigste oppgaver er å være historisk kilde og samtidig invitere til en spesifikk opplevelse av ruinen, byr det på konflikter om hvordan ruinen best skal kunne ivaretas slik at den oppfyller begge oppgaver. Utsagnet viser til ulike måter å verdsette ruiner på, både som kilde og som opplevelse. Når ruinen er en historisk kilde er det i en forlengelse av det er verdifullt å formidle ruinens betydning og historie til et publikum. Samtidig oppleves ikke nødvendigvis en ruin kun som en kilde, den kan også appellere til følelser (Eriksen 2006). Dermed kan bevaring og opplevelsesaspektet også settes i sammenheng med et romantisk ruinsyn. Slik sett er det svært sammensatt hvorfor ruinen skal bevares for framtiden og samtidig være tilgjengelig for opplevelse. I konserveringsarbeidet blir det derfor viktig å balansere de ulike verdiene opp mot hverandre, dette diskuteres nærmere senere.

Autentisitetsbegrepet er et viktig begrep i dagens kulturminnevern og brukes i konserveringssammenheng. Pedersen skriver i sin artikkel «Autentisitet og kulturminnevern» (2000) at å diskutere begrepet autentisitet er en innfallsvinkel til å synliggjøre hvilke verdier som ligger bak selve vernet. Dette gjør autentisitetsbegrepet til et av de viktigste begrepene for å forstå hvordan og hvorfor kulturminnevernet forvalter fortidslevninger i dag. Begrepets grunnbetydning kan forklares som noe «opprinnelig, ekte og troverdig» (Pedersen 2000:31).

Autentisitetetsbegrepets gjennomslagskraft i dagens samfunn kan knyttes, ifølge Pedersen, til det postmoderne samfunnets forståelse av virkelighet. Virkeligheten er flyktig, og i dette oppstår ønsket om å verifisere deler av samfunnet. At noe er autentisk blir derfor en betryggende faktor i samfunnet, fordi du kan bevise at noe er sant og at det faktisk eksisterer. Begrepet har blitt mer og mer vanlig i kulturminneforvaltningen fra 1980-årene og utover, og ifølge Pedersen kan dette forklares som et behov for profesjonalisering av feltet og behovet for «begreper som kunne verdisette, legitimere og forklare virksomheten» (Pedersen 2000:31). Siden den tid har autentisitetetsbegrepet blitt tatt i bruk i økende grad i kulturminneforvaltningen, og i samfunnet for øvrig. Innenfor kulturminneforvaltningen blir begrepet imidlertid delt opp og dermed danner det seg ulike former av autentisitetetsbegrepet. Pedersen omtaler dette som ulike «metodiske nivåer» og bruken av begrepet blir derfor mangefasettert (Pedersen 2000:31-32).

Det første autentisitetetsbegrepet kalles materiell autentisitet. Ifølge arkitekt Lars Roede knyttes materiell autentisitet til hvor mye av de originale materialene som er i behold (Roede 2004:41). Når det gjelder en ruin vil for eksempel dette gjelde om ruinene har vært restaurert med moderne materialer eller ikke. I motsetning til materiell autentisitet finnes prosessuell autentisitet, hvor det tillates å skifte ut de originale materialene så lenge de erstattes av materialer som ligger så tett opp mot de originale materialene som mulig. Det er et ideal for prosessuell autentisitet at også metodene og redskapene som brukes skal være tilnærmet likt det originale (Roede 2004:41). Et tredje autentisitetetsbegrep handler om det rent visuelle, altså hvordan ruinene framstår. Visuell autentisitet kan i praksis være en visuell kopi av en bygning, men forutsetter ofte prosessuell autentisitet da det er vanskelig å oppnå en troverdig kopi av det originale uten å benytte de materialer og metoder som ble brukt når bygningen en gang var ny (Roede 2004:42). Hvis visuell autentisitet skal oppnås blir de originale delene byttet ut med nye deler, eller for eksempel hvis en bygning har blitt flyttet og så bygges opp igjen med nye materialer, men etter kopi av det originale (Pedersen 2000:33). Selv om autentisitetetsbegrepet her oppdelt i egne kategorier må de likevel forstås som skalaer av autentisitet. De ulike kategoriene kan derfor gå over i hverandre.

5.6 Ulike ruindiskurser

Ulike forståelser av ruiner inngår i det en kan kalle ulike ruindiskurser. I dagens diskusjoner om hvorfor og hvordan ruiner skal bevares spilles de ulike ruindiskursene opp mot hverandre.

For å forstå de ulike diskursene ruinene inngår i, er det viktig å være bevisst at forståelsen av ruiner har endret seg og ikke er statisk. I det følgende skal jeg skissere hvordan ulike ruiner har vært oppfattet fra tidligmoderne tid og framover. Eriksen skiller mellom det romantiske ruinsynet som en del av renessansens dyrkelse av det klassiske idealet og det romantiske synet knyttet til moderniteten. Under renessansen inngikk ruiner i en egen diskurs hvor ruinene var rester etter antikkens bygninger og ble betraktet således som eksempler på den klassiske kunstens overlevelse. Ruinene i dette henseende skulle inspirere til den samme perfektion. Synet på ruiner og ruinenes rolle endret seg i løpet av 1700- og 1800-tallet, og fikk etter hvert en rolle som et selvstendig estetisk objekt i både kunsten og i landskapet. I denne utviklingen trengte ikke ruinene lenger å være forbundet med antikken, det var viktigere at ruinene var estetisk tiltalende. I denne forståelsen ble ruinene knyttet til ideer om det sublime og skulle vekke følelser om livets forgjengelighet. Ruinene skulle forene både skjønnhet og ødeleggelse (Eriksen 2006:8-13).

Ved romantikkens framvekst på 1800-tallet, ble middelalderens ruiner løftet fram som en del av reevalueringen av middelalderen som historisk periode. Middelalderens arkitektur var blitt ansett for å være barbarisk og regelrett stygg. Dette endret seg under romantikken og ruiner ble en del av romantikkens estetikk. Gjennom dette fikk ruiner en viktig rolle i poesi, malerier og i hagekunst. Ruinene var «pittoreske fragmenter» og skulle, spesielt i den romantiske hagen, virke som overraskende elementer som ledet til følelsesmessige opplevelser hos betrakteren. Til dette formålet ble det vanlig å konstruere ruinimitasjoner som en del av hager eller parkanlegg knyttet til gods og herskapshus. Et eksempel på dette er Fredriksberg have i København. I de romantiske hagene ble ruinimitasjonene en del av en scenografi som skulle vekke følelser hos de spaserende (Damsholt 2004:9). Ruinromantikken inngår slik i en egen diskurs hvor imitasjonene skulle bidra til å vekke spesielle følelser. Dette skiller seg sterkt fra tanken om den autentiske ruin som kom senere, som en del av framveksten av en moderne historieoppfatning. Når ruinens oppgave er å vekke følelser og ikke være en kilde til historisk kunnskap, kan en nybygd ruin bli oppfattet som vel så genuin som en «ekte» ruin fordi autenticiteten bestemmes av følelsen du får, og ikke hvorvidt ruinene faktisk er en ødelagt bygning. I det romantiske ruinsynet ligger autenticiteten i ruinens evne til å vekke de riktige følelsene, ikke hvorvidt den er en sann historisk kilde (Eriksen 2006:8-13).

Det er ut fra romantikkens estetiske syn på ruiner at den antikvariske tanken stiger fram, skriver Eriksen. Ruinen går fra å være et estetisk objekt som vekker følelser til at selve ruinmaterialene blir kilder til historisk kunnskap. Ut i fra dette springer den moderne tanken

om å bevare ruiner. Dagens antikvariske myndigheter har trukket ruinens rolle som historisk kilde til sitt bryst, men er likevel klar over ruinens mange roller i kulturhistorien. Det er tydelig at i selve konserveringsarbeidet er det det historiske som vektlegges, ikke ruinens evne til å vekke følelser. Eriksen påpeker at det romantiske ruinsynet er en del av moderniteten (Eriksen 2006:6-7). Hun mener at ruiner blir definert som kulturarv og som turistattraksjoner som bunner ut ifra et romantisk syn på ruiner. Hun peker på at konflikter kan oppstå mellom antikvarene som ønsker å bevare ruinene på den ene siden, og de som ønsker å bruke ruinene som bakteppe for historiske spill og lek. Hun skriver: «What is at stake is the right to interpret and enjoy the ruins» (Eriksen 2006:7). I forhandlingen av hva som er den «rette» måten å konservere og situere ruiner på, er det disse ulike ruindiskursene som spiller mot og med hverandre. I kapittel 7 diskuterer jeg hvordan ruinene i Middelalderparken er en del av bruken av området, og hvordan ruindiskursene inngår i forhandlingene om Middelalderparken som sted.

5.7 Ruinkonserveringens motsetninger

Det motsetningsfylte i ruinkonservering er tydelig i konserveringen som har blitt gjort i ruinene av Olavsklosteret. Olavsklosteret har en lang utgravings- og konserveringshistorie. De første arkeologiske utgravningene av Olavsklosteret ble utført allerede i 1836 uten at det ble stadfestet at det var snakk om ruinene av en middelalderbygning. Det skjedde først i 1847 da riksarkivar C. A. Lange ga ut boken *De norske klostres historie i middelalderen*. Da de neste arkeologiske utgravningene ble utført i 1865, oppdaget antikvar Nicolay Nicolaysen klosterets form og størrelse (Ekroll 2011:3-4). Slik ruinanlegget framstår i dag er et resultat av store utgravninger som ble gjort i forbindelse med at NSB bygde to jernbanetunneler gjennom Gamlebyen.³⁸ Arbeidet med utgravningen ble på starten av 1920-tallet ledet av arkitekt Gerhard Fischer, og ruinanlegget som ble gravd ut ble innlemmet i Minneparken. Det foregikk utgravninger av klosteranlegget i rykk og napp gjennom hele 1900-tallet, og dette har gjort sitt til at de metodene som har blitt brukt har vekslet både når det gjelder utgraving og konservering. På grunn av manglende dokumentasjon og rapportering har det vært mye usikkerhet om hva som har blitt gjort. Deler av nordfløyen er både konservert og rekonstruert, men uten at det foreligger en samlet plan over dette. Fram til starten av 1990-tallet ble det brukt sement og betong i arbeidet med å konservere ruinene, og mye av dette ble fjernet og

³⁸ Det var i forbindelse med denne tunnelutbyggingen at deler av Oslo Ladegård og St. Hallvardskatedralen ble gravd ut (Ekroll 2011:16).

erstattet med kalkmørtel under konserveringsprosjektet i perioden 2007 til 2011 (Ekroll 2011:16-17).

I og med at det ble benyttet moderne materialer i tidligere konserveringer av Olavsklosteret, er det mulig å si at ruinen ikke har full grad av materiell autentisitet. Under Fischers konservering av Olavsklosteret ble det benyttet såkalt rådhustegl og sementbasert mørtel, motsetning til kalkmørtelen som ble brukt i middelalderen. Rådhusteglen var fra et restparti med tegl etter byggingen av Rådhuset. Den ble murt opp utenpå middelalderteglen med sement, noe som har ført at den originale teglsteinen har forvitret (Berner og Stige:21-22). Rådhusteglen er et eksempel på visuell autentisitet da den ble brukt ikke for å understreke noe historisk ved ruinen, men for å gi et visuelt inntrykk av ruinens struktur. Rådhusteglen er ikke knyttet til middelalderen på annen måte enn at det også ble benyttet tegl da klosteret først ble bygget. Slik sett er rådhusteglen ren form uten hensyn til detaljene. Dette er et eksempel på visuell autentisitet hvor prosessuell autentisitet ikke har blitt lagt til grunn.

Den nyeste konserveringen av Olavsklosteret ble igangsatt som en konsekvens av St.meld. nr. 16 (2005) som førte til at Riksantikvaren startet opp et konserveringsprosjekt av middelalderruinene i Norge (Riksantikvaren 2005). Ruinene av Olavsklosteret ble konservert som en del av dette prosjektet, et arbeid som pågikk fra 2007 til 2011. Kulturetaten i Oslo kommune fikk i 2006 ansvaret for forvaltningen av «stående bygninger og kulturminnearealene i Gamlebyen» (Balas 2011:1). Det var derfor de som hadde ansvaret for konserveringsprosjektet, sammen med representanter fra Byantikvaren og Riksantikvaren som faglige rådgivere. Selve konserveringsarbeidet ble utført av murmester Terje Berner AS. Prosjektet framheves av Gro Balas, som var direktør i Kulturetaten i tidsperioden konserveringen foregikk, som et samarbeidsprosjekt mellom de ulike aktørene (Balas 2011:1).

I dag framheves det av Riksantikvaren at mye av den konserveringen som har foregått av ruinen tidligere på 1900-tallet har vært mer til skade enn til hjelp for ruinen:

Målet var å stabilisere og beskytte ruinene, samtidig som form og struktur ble tydeligere så anleggene skulle bli lettere å forstå. Murkronene ble gjerne dekket med sement eller betong. I dag anbefaler vi metoder som innebærer så få og så forsiktige inngrep som mulig (Riksantikvaren 2005).

Bruken av materialer som sement og betong holder fuktigheten inne i muren slik at steinene sprekker opp (Berner og Stige 2011:21). Mye av det arbeidet som har blitt gjort i de nyeste konserveringene har derfor i stor grad dreid seg om å fjerne gammel sement og erstatte den med kalkmørtel. Den tidligere behandlingen av ruinene karakteriseres som «hardhendt» og

«drastisk», fordi materialene og metodene som ble brukt ikke stod i stil til de opprinnelige materialene som ble brukt i middelalderen og fordi noen av inngrepene som ble gjort har ført til forverring av ruinens tilstand. Dette er metoder Riksantikvaren ikke ønsker å benytte seg av i dagens konserveringsarbeider. I tillegg kritiserer Riksantikvaren at det ble utført rekonstruksjoner av ruinene der det manglet bygningskomponenter, noe som ikke er en vanlig praksis i dagens kulturminnevern (Riksantikvaren 2008).

Utbygging av originale materialer med moderne materialer, slik som ble gjort i Olavsklosteret og bruk av rekonstruksjon under konserveringen på 1920-tallet, kan settes i sammenheng med det Ragnar Pedersen omtaler som autentisitetstap. Når originalt materiale blir skiftet ut, mister ruinene deler av sin autentisitet. Et fortidsminnes autentisitet er med andre ord ikke statisk, og dens autentisitetsstatus vil endre seg i takt med at ruinene endrer seg både på grunn av vanlig forfall og på grunn av konserveringsarbeider som blir gjort. Dette gjelder spesielt hvis konserveringen «ikke utføres med respekt for fortidsminnets opprinnelige kvaliteter» (Pedersen 2000:34). Dette autentisitetstapet får følger for behandlingen av Olavsklosteret i dag. Hadde ruinene fått stå mer eller mindre uberørt kunne kanskje et vernebygg over ruinene være et bedre valg for bevaringen, men siden mye av det originale ved ruinene er fjernet, samt mye av de originale bygningsdelene ved ruinene er forvitret, er ruinens materialautentisitet ikke spesielt stor.

Under ruinkonserveringen som foregikk mellom 2007 og 2011 ble det derfor viktigere å vektlegge andre deler av ruinens autentisitet, slik som det visuelle og det prosessuelle. I konserveringsperioden fra 2007 til 2011 ble den forvitrede teglsteinen byttet med ny tegl i middelalderformat. Det vil si teglstein i samme størrelse som middelalderteglen. Under konserveringen har det blitt laget kopier av teglsteinen som ble brukt i middelalderen. Dette er en form for prosessuell autentisitet. Steinen ser lik ut i størrelse og den har også blitt produsert på den tradisjonelle måten å tilvirke teglstein på. Teglen er håndbanket og laget i treformer. De har også brukt kull og spillolje, som skal gi teglen «en patina og brennhud som likner middelalderens vedfyrte ovner» (Berner og Stige 2011:22). Denne måten å behandle teglsteinen på kan sies å være en form for visuell autentisitet hvor teglsteinen skal ligne mest mulig på teglen fra middelalderen. Det kan også sies å være prosessuell autentisitet, fordi teknikkene og materialene som har blitt brukt i produksjonen av de nye teglsteinene og bruken av kalkmørtel deler fellestrekk med middelalderens metoder. Imidlertid er det først og fremst snakk om en visuell autentisitet fordi teglsteinen og mørtelen faktisk skal se ut som noe som kunne blitt laget i middelalderen. Dette kan sies å være en «middelalderfisering» av

ruinen. I tidligere konserveringer av Olavsklosteret var det ruinen som et eget ruinobjekt som var viktig, mens i dagens konservering har Olavsklosteret også fått betydning som en kilde til historisk kunnskap.

Til forskjell fra rådhusteglen og sementen som ble brukt under Fischers konservering, er metodene og materialene tilpasset ruinens historisitet og skal framstå som den tydelig viser hvordan ruinen ble bygget og tiden den ble bygget i. Dette innebærer imidlertid også en form for rekonstruksjon av ruinen. I motsetning til tidligere konserveringer, har rekonstruksjonen foregått med prosessuell og visuell autentisitet. Det vil si at rekonstruksjonen ligner i større grad enn tidligere på det originale fordi materialene som har blitt brukt og måten det har blitt gjort på, har mer til felles med oppmuringsteknikker fra middelalderen enn dagens. Slik ruinen ser ut i dag kan det derfor sies at det ser ut en klosterbygning i oppføringsfasen. Olavsklosteret ble bygget som en kistemur, og toppavdekkingen på dagens ruin viser kistemurens oppbygning og danner samtidig et beskyttende lag over det originale murverket (Berner og Stige 2011:23).

Bilde 3 Ruinen av Olavsklosteret med Bispegården i bakgrunnen. Foto: Wikimedia Commons.

Å konservere en ruin med metoder og materialer som beskrevet ovenfor kan sies å være en pedagogisk løsning, samtidig som den beskytter ruinene. Med pedagogisk mener jeg at ruinene framstår på en slik måte at det er synlig hvordan bygningen i sin tid ble bygget. En pedagogisk konservering er på den måten en historieformidlende konservering. Det pedagogiske prinsippet har dermed et krav om formidling og synlighet, ruinene skal framstå pedagogisk i seg selv. Sann sett er pedagogisk verdi sterkt knyttet til en moderne historieoppfatning da det er den historiske kunnskapen som ruinene besitter som er det viktige. I dette tilfellet var det altså kunnskapen om hvordan ruiner ble bygget og konstruert i middelalderen som var viktig. Ruinens konstruksjon blir en inngangsport til å fortelle om middelalderens klostre og munkeliv. Når målet ved ruinkonserveringen er å bevare ruiner «som konkrete minner om tiden, kulturen, menneskene og samfunnet som skapte byggverkene, for nåtiden og fremtiden» så holder det ikke bare å stanse forfallet og konservere (Ibenholt 2011:19). Ruinene må også gjøres viktige, de kan ikke bare stå der, de må integreres i formidlings- og kunnskapsproduksjon. Dette viser til et tydelig mål om at ruinene skal framstå som en type historisk dokument over bygningstypen og tiden det ble bygget i. Slik ble Olavsklosterets verdi justert etter selve konserveringen, fra å være en ruin med stor grad av autentisitetstap ble den nå, gjennom metoder og materialer som ligner de middelalderske, tilført ny verdi som en pedagogisk ruin.

Harald Ibenholt er ansatt hos Riksantikvaren og var en av fagpersonene som jobbet med konserveringen av klosteret. Han skriver at:

I likhet med de andre ruinene i Gamlebyen stod man ved konserveringen av Olavsklosteret overfor utfordringen om hvordan man best kunne bevare ruinene, samtidig som man ønsket å hente ut så mye kunnskap som mulig om ruinens fortid, og i tillegg formidle ruinene og ruinens historie til besøkende (Ibenholt 2011:19).

Sitatet viser tydelig de ulike verdiene som ligger til grunn for bevaringen og konserveringen av ruinene, både beskyttelse og formidling. Forfatteren selv påpeker det motstridende i at ruinene både på best mulig måte skal bevares og formidles: «Den beste bevaring vil trolig være å dekke ruinene med jord på nytt, men for å formidle ruinene til mennesker i dag må ruinene være synlige og tilgjengelige» (Ibenholt 2011:19). Dette utsagnet tematiserer den grunnleggende motsetningen i ønsket om å bevare, samtidig som ruinene skal være kilde til kunnskap. Kunnskap som igjen skal formidles til publikum. Det ligger med andre ord en grunnleggende motsetning til grunn for det moderne antikvariske arbeidet. Det ene kommer ikke uten det andre: Når ruinene bevares på grunn av deres rolle som historiske kilder, følger

det også med et ønske om å formidle denne kunnskapen. For at det skal være mulig å formidle den historiske kunnskapen må ruinen være tilgjengelig, noe som kan medføre slitasje på ruinene. Som Ibenholt poengterer blir hele konserveringsprosjektet en øvelse i balansegang mellom de ulike og motstridende interessene som ligger til grunn for ønsket om å bevare (Ibenholt 2011:19).

5.8 Formidling og bruk

Gjennom den pedagogiske tilnærmingen til hvordan ruinen skal konserveres, blir ruinen «middelalderfisert» gjennom materialer og metoder som ligner de middelalderske. Dette har sammenheng med vår tids rådene bevaringsideologier, men i dette tilfellet er det også tydelig at konserveringen av ruinene er tilpasset det at den ligger i en park. En park som er et rekreasjonsområde, men hvor besøkende kan gå rundt og inne i ruinen. Det er et mål for Oslo kommune at middelalderbyen «i større grad enn tidligere både skal tilrettelegge og etablere et godt rekreasjonsområde for bydelen, og samtidig ivareta Oslos middelalderruiner med økt skjøtelskvalitet og løpende vedlikehold», men hvordan fungerer dette i praksis? (Olaisen 2011:30). Om tanken er at folk skal klare å lese ruinen selv, kan jeg bare spekulere i, men som det påpekes i publikasjonen om Olavsklosterets konservering er ikke ruinen selvforklarende for alle (Olaisen 2011:35). Det krever, i tråd med at kulturminnevernet og ruinkonservering er å forstå som et ekspertfelt, en innforstått og kunnskapsrik person som med kun ruinens hjelp kan forstå ruinens oppbygning. Det finnes nemlig ingen skilter som forteller om ruinen, og forklarer hvorfor ruinen ser ut som den gjør i dag. Bronsemodellene av Olavsklosteret som både bygning og ruin er en del av kommunens formidling, som skal bidra til å «øke forståelsen», men modellene står uforklart (Olaisen 2011:35). Som nevnt, foregår det også omvisninger i ruinene, men omvisninger henvender seg ikke til alle som besøker parken og ruinen. Oslo kommune har som mål at brukere av parken i større grad skal forstå ruinens historie «og dermed bli inspirert til å utforskning av historien på egenhånd» (sic) (Olaisen 2011:35). Det er med andre ord et mål at besøkende i parken først og fremst skal bli nysgjerrige på ruinen, og det blir et individuelt ansvar å framskaffe historisk kunnskap om ruinen, men er det noe besøkende i Minneparken gjør med mindre de, som unge Hansen, er veldig historieinteresserte?

Denne måten å konservere en ruin på kan sies å være forbundet med prinsippet om vern gjennom bruk, som er forankret i St.meld. nr. 16. Her står det at: «Kulturarven kan bidra

med kunnskap, fortellinger og opplevelser som kan ha betydning for grupper og det enkelte menneskets tilhørighet, selvforståelse, selvutvikling og trivsel» (Miljøverndepartementet 2005:1). Kulturarven gjelder i dette tilfellet ruinene og middelalderhistorien de er knyttet til, og som en følge av målsetningen i St.meld. nr. 16 får de en rolle som kilde til opplevelser og kunnskap. Det at kulturminner blir tillagt instrumentell verdi er imidlertid ikke noe nytt. Christensen hevder at:

Det er meningsløst å hevde at kulturminnene har en verdi i seg selv. Kulturminnene har alltid vært brukt til *noe*, enten bevisst eller ubevisst, blant annet gjennom nasjonsbyggingen og for å styrke minoriteter. Det nye er at tilretteleggingen av kulturminnene i så stor grad foregår etter en bevisst plan, og at dette i så stor grad handler om penger» (Christensen 2011:178).

Det økonomiske perspektivet Christensen bringer inn, diskuteres på et senere tidspunkt i oppgaven. Dagens konserveringen er gjort på en slik måte at det lett skal kunne formidles hvordan ruinene ble bygget, samtidig som konserveringen bidrar til å bremse forfallet av ruinene. Slik sett er konserveringen av Olavsklosteret en kombinasjon av to ruindiskurser, hvor det ene prinsippet handler mest mulig om bevaring og det andre prinsippet dreier seg om formidling.

Min informant Leif Gjerland forteller i intervjuet om hans møte med Olavsklosteret som ansatt i MGO. Det var under MGOs arbeid i Gamlebyen på 1990-tallet at de stående rommene fra Olavsklosteret ble konservert. Gjerland ønsket å åpne klosterrommene for publikum som en del i hans prosjekt om å synliggjøre Oslos middelalderhistorie, men hans forslag om å åpne dørene møtte motstand blant antikvarene. En del av gulvet i de bevarte rommene var «jomfruelig», det var med andre ord det originale gulvet, og antikvarene mente derfor at det måtte beskyttes i så stor grad som mulig.³⁹ Som et svar på kravet om beskyttelse ble det bygget en treplating over gulvet. Dette kan sees som et kompromiss mellom det rent antikvariske og informasjonstiltak. Det ble også installert lys i klosterrommene som skulle gjøre rommene mer anvendbare for omvisninger og arrangementer. Som Gjerland sier: «antikvaren antikverer. Mens infofolk åpner.»⁴⁰ Dette viser til en motsetning mellom den antikvariske tanken og ideen om formidling.

Dagens konservering av klosteret er imidlertid tilpasset et krav om formidling gjennom konserveringen, og er en anerkjennelse av prinsippet om vern etter bruk. Likevel viser konserveringen av ruinene at antikvarene anser det som sin fremste oppgave å beskytte

³⁹ Intervju Leif Gjerland, s. 5.

⁴⁰ Intervju Leif Gjerland, s. 5.

ruinen, det er det antikvariske ekspertsystemets fremste oppgave. Samtidig legger de til rette for formidling ved at ruinene blir konserverte på en såkalt pedagogisk måte, mens det blir kommunens oppgave å formidle ruinens historie. Det er en anerkjennelse av at det ene ikke nødvendigvis fungerer uten det andre: Ruinene må gis en funksjon når de ligger som en del av en park i en moderne by, og bevaringen av ruinene gis større mening hvis de kan bidra til historieformidling. Dette kan sees som en utveksling av verdier mellom ulike ekspertsystemer: Kulturminnevern og historieformidling, som blir et eksempel på at minneprodusenter i historieapparatet jobber med hverandre for å øke minneproduksjonen. Denne diskusjonen viser hvordan en antikvarisk holdning og ruindiskurs hvor formidling og kunnskapsvervelse ikke er inkorporert, kan bidra til at historiebevisstheten om ruinene blir lav. Som Gjerland sier, Minneparken var når han jobbet og bodde der et hyggelig sted å gå på tur, og slik tror han at andre ser stedet i dag.⁴¹ Imidlertid kan ruinkonservering i seg selv være med på å løfte en historisk bevissthet knyttet til ruinene, fordi ruinene vil framstå som mindre forfalne. Oslo kommunes har som målsetning at Minneparken først og fremst skal være en rekreasjonspark hvor beskyttelsen av middelalderruinene er viktig, mens formidlingen kommer i siste rekke. Dannelsen av steder som spesifikt historiske og hvordan bruken av stedet påvirker dette, diskuteres videre i de neste kapitlene.

Ruinen av Olavsklosteret viser sin egen historisitet, men også hvordan dagens samfunn tenker om det å bevare ruiner. I bunn og grunn er dette en del av den historieforståelsen som legges til grunn for at vi i det hele tatt bevarer ruiner i dag. Samtidig viser det hvilke verdier antikvarene vektlegger når de skal konservere ruiner i dag. Ruinen av Olavsklosteret blir «middelalderfisert» gjennom visuell og prosessuell autentisitet. Dette er med på tilrettelegge for en formidling av området. Dette henger igjen sammen med prinsippet om vern gjennom bruk: Hva er vitsen med å verne hvis ikke historien skal formidles? Antikvarene er som ekspertfelt med på å forme hvordan ruinene skal forstås og hvilket bruk de inngår i. Slik konserveringen er tenkt inviteres det til en videre formidling, men denne formidlingen skjer i et annet felt. Dette eksemplifiserer hvordan sosial minneproduksjon skjer som et samspill mellom ulike minneprodusenter i historie-apparatet tilknyttet Gamlebyen.

⁴¹ Intervju Leif Gjerland, s. 1.

6 Iscenesettelsen av ruinene

6.1 Innledning

I kapittel 4 gikk jeg gjennom Gamlebyens historie og beskrev hvordan området har forandret seg fra 1800-tallet og fram til i dag. Jeg la vekt på Miljøbyen Gamle Oslos rolle i å løfte Gamlebyen fra å være et sted preget av trafikk, forurensning og dårlige levekår til en generell forbedring og til å bli et sted hvor Oslos middelalderhistorie ble hentet fram og brukt som en del av byutviklingen. I dette kapitlet skal jeg se nærmere på prosessen som førte til situasjonen slik den er i dag. Jeg ønsker å undersøke utviklingen i Gamlebyen gjennom de endringer området har gjennomgått. Helt konkret tar jeg for meg Middelalderparken som case for å diskutere endringene ruinene både har bidratt til og er en del av. Og hvordan stedet ble iscenesatt som et historisk sted gjennom opprettelsen av park som rammet inn ruinene. I dette kapitlet skal jeg med andre ord undersøke hvordan forvandlingen av Gamlebyen har vært med på å gi ny mening til stedet. Stedets utvikling fra å være et sted hvor ruinene ikke var synlige til å bli et sted hvor ruinene er i sentrum for stedets mening.

6.2 Middelalderparken

Området vi i dag kjenner som Middelalderparken var før Miljøbyen Gamle Oslos tiltak ble satt i verk en del av trafikkmaskinen i Gamlebyen. Området var dekket av jernbanelinjer, lokomotiv, og driftsbygninger for Jernbaneverket. Godstrafikken gikk igjennom området, som var gjerdet inn og slikt sett utilgjengelig for alle andre enn de som jobbet der. Etter at Middelalderparken ble opprettet som et av tiltakene til MGO, har området gått fra å være et lukket landskap for og med tog til å bli en park for menneskene. Selv om området så å si er totalforandret er det fortsatt preget av jernbanevirksomhet. Det går en sørgående jernbanelinje kalt Klypen tvers igjennom parken, noe som gjør at parken i realiteten er delt i to. Det er i denne jernbanelinjen at Jernbaneverket anlegger Follobanen, det nye dobbeltsporet som skal gå fra Oslo til Ski.

Den øvre delen av parken er den minste og her ligger ruinene av Clemenskirken. Herfra går det en bru over til den nedre og største delen av parken. Her ligger ruinene av Mariakirken og Kongsgården, samt vannspeilet, en kunstig innsjø som er lagt i parken for å vise middelalderens strandlinje. Dessuten ligger et tidligere lokomotivverksted fra slutten av 1800-

tallet delvis overbygget kongsgårdruinen. Dette bygget er vedtaksfredet etter Plan- og bygningsloven.⁴² I området i tilknytning til det gamle lokomotivverkstedet ligger det et asfaltert område med brakker, garasjer og skur. Dette er en liten enklave av parkeringsplasser og bedrifter inne i det som er Middelalderparken. Området er ikke utilgjengelig rent fysisk, men det er heller ikke et sted folk oppsøker med mindre de har noe fore der. Når Follobanen blir ferdig, er planen å legge kulvert over jernbanelinjene som deler parken i to og innlemme området ved lokomotivverkstedet i parken. Slik vil parken bli større og mer enhetlig enn den er i dag.

6.3 Middelalderhistorien som virkemiddel for revitalisering

Ruinene og annet arkeologisk materiale er utgangspunktet for mye av det som har foregått i Gamlebyen de siste tiårene. Ruinene er en viktig årsak til at Gamlebyen har blitt Oslos middelalderby. Denne utviklingen hadde imidlertid ikke skjedd uten at ruinene ble løftet fram som en del av et større områdeløft for bydelen. Et sentralt tema i denne oppgaven er at ruinene er med å gjøre Gamlebyen til et «historisk sted», et minnested hvor nåtid og fortid møtes. Ruinenes materialitet og tilstedeværelse i Gamlebyen er utgangspunktet for at middelalderhistorien kan knyttes til stedet, og gi stedet mening som arnestedet for Oslos historie. Denne utviklingen er med på å eksemplifisere hvordan tid og sted virker i, og om, hverandre.

Min informant Leif Gjerland, en drivkraft i utviklingen, forteller i intervjuet at han ikke hadde noen særinteresse for middelalderen da han begynte å jobbe i Miljøbyen, men han hadde et ønske om å løfte fram østkanten og i dette ble middelalderhistorien viktig. Som han sier selv om Gamlebyen: «Det er perlen i østkanten».⁴³ I intervjuet med Gjerland kommer det fram at middelalderhistorien i Gamlebyen ble et virkemiddel for å få til positive endringer i Gamlebyen. Gjerland mener at ni av ti innsatsområder i Miljøbyen var «stusslighetsbekreftende», altså at innsatsområdene bekreftet at folk hadde dårligere levekår i Gamlebyen enn ellers i byen.⁴⁴ Det tiende innsatsområdet derimot handlet om å trekke fram noe positivt, noe bydelen, og ikke minst byen, kunne være stolt av. Det handlet om å

⁴² <http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Oslo/Oslo/Jernbaneanlegg-Saxegaardsgata-Bispegata>, sist besøkt 27.06.14.

⁴³ Intervju Leif Gjerland, s. 2.

⁴⁴ Intervju Leif Gjerland, s. 2.

synliggjøre Oslos middelalderhistorie. Gjerland påpeker selv at middelalderhistorien måtte synliggjøres fordi den de facto var bortgjemt under veibruer og jernbanelinjer, men ikke minst også i det mentale kartet til Osloboere. Han beskriver hvordan han måtte snike seg inn på området for å komme fram til ruinen av Mariakirken.⁴⁵

For Gjerland var det viktig å trekke fram at området også hadde noe positivt ved seg, nemlig middelalderhistorien. Det handlet om et ønske om å vise at Gamlebyen var mer enn bare et område som led under kvelende trafikk og levekårsproblematikk. I hans øyne hadde Gamlebyen også mye å være stolt over, og i denne bevisstgjøringen ble ruinene fra middelalderen viktig. Gjerland sier at han ønsket å snu folks fordommer mot østkanten som et slumområde.⁴⁶

For å snu fordommene, mener Gjerland at det ikke nytter å skrive om hvor spennende historien er, eller bare vise fram bilder fra området. Han understreker at det viktigste middelet han hadde var å vise fram Middelalderbyen, og han fikk klarsignal til å bruke middelalderbyen som trekkplaster til å vise fram Gamlebyen. Gjerland understreker hvor viktig det var at folk fikk muligheten til «å se, lytte, snuse og høre» da de var på besøk i Gamlebyen. Som han sier må de «kjenne, merke, føle verdien i det». For å oppnå dette lagde han vandring som han selv ledet, blant annet en som het «Gårsdagens middelalderby, dagens bilby, morgendagens miljøby». Vandringene var en metode for å få vist fram forandringene som hadde skjedd i Gamlebyen og hvor fint det var blitt etter de endringene Miljøbyen hadde fått gjennomført.⁴⁷ Vandringene var veldig populære, og de fikk mye oppmerksomhet fra pressen.

Gjerland beskriver 1996 som «det store året».⁴⁸ Loengbrua ble revet og arealene på Sørenga ble frigitt av Jernbaneverket. Disse endringene ble et viktig skille i Miljøbyens arbeid med å synliggjøre middelalderbyen, og åpnet for at Middelalderparken kunne lages og visjonen om middelalderbyen virkeliggjøres. For å markere at arbeidet med å synliggjøre middelalderbyen kunne begynne ble det laget et arrangement som både Gjerland og min informant Jorun Hermansen omtaler som et av de vakreste arrangementene de hadde vært med på.⁴⁹ Ifølge et notat i Aftenposten var det en historie- og folkefest med taler av blant andre Oslos ordfører på den tiden, Per Ditlev-Simonsen. Det var også gudstjeneste, historiske

⁴⁵ Intervju Leif Gjerland, s. 2.

⁴⁶ Intervju Leif Gjerland, s. 2.

⁴⁷ Intervju Leif Gjerland, s. 2.

⁴⁸ Intervju Leif Gjerland, s. 8.

⁴⁹ Intervju Leif Gjerland, s. 8 og intervju Jorun Hermansen s. 8

vandringer, middelaldermusikk og gregoriansk sang.⁵⁰ Utover alle disse aktivitetene, ble det laget en visualisering av hvordan Middelalderparken skulle bli. Et hvitt dekke ble lagt over de delene som ikke var tenkt som en del av Middelalderparken og en lysdesigner hadde ansvar for å lyssette området. Dette ble gjort ved hjelp av fakler, og hele strandlinjen fra år 1300, der hvor vannspeilet skulle ligge, ble lyssatt (se bilde 3).⁵¹ Det ble laget tribune av lemmer og kasser slik at publikum skulle få god utsikt til arrangementet. Det var en iscenesettelse av visjonen om middelalderbyen slik den var planlagt av Miljøbyen, som, ifølge Gjerland, skulle «gripe fatt i sjela» til tilskuerne og få «historien fram».⁵²

Bilde 4 Bildet viser den lyssatte strandlinjen fra år 1300. Foto: Miljøbyen Gamle Oslo / Leif Gjerland.

Middelalderbyen ble med andre ord et virkemiddel for Miljøbyen Gamle Oslo for å løfte fram bydelens kvaliteter samtidig som det var et identitetsskapende prosjekt ikke bare for beboere i Gamlebyen, men for hele Oslo. Synliggjøringen av ruinene var sentralt. Gjerlands fokus på å synliggjøre og å vise fram ruinene og sette dem inn i en kontekst av Oslos middelalderhistorie bidro til iscenesettelsen av stedet som et spesielt sted med en historie som skiller seg ut. I Miljøbyens fortelling om Middelalderparkens utvikling blir ruinene sammen med det øvrige

⁵⁰ Aftenposten 01.12.1996: <http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199612010008&serviceId=2>, sist besøkt 24.11.14.

⁵¹ Intervju Jorun Hermansen, s. 8.

⁵² Intervju Leif Gjerland, s. 8.

arkeologiske materialet en slags gudegave, fordi de muliggjorde en byutvikling på andre premisser enn det som hadde preget utviklingen i Gamlebyen tidligere, nemlig premisset om trafikk og samferdsel. I den nye byutviklingen som Miljøbyen bidro til var identitet og historie vel så viktige faktorer i planleggelsen av bydelens framtid. Iscenesettelsen av middelalderhistorien i form av en parkanleggelse rundt ruinene kunne bare skjedd i lys av nettopp dette prosjektet, men spørsmålet er om denne iscenesettelsen er nok for å befeste Middelalderparken som et historisk sted?

Eriksen understreker at «historiske steder», som man kan forstå Middelalderparken som, kan være

ganske stramt regissert, forholdene er lagt til rette for at forvandlingen fra historie til minne virkelig skal skje, og at den skal skje på den rette måten: Opplevelsen skal ha i seg det riktige budskapet. Stedet blir 'kodet' med en mening som skal kunne avleses av dem som kommer dit. Den aller vanligste måten å gjøre dette på er å sette opp et monument eller annet minnesmerke som bidrar kraftig til å forsterke stedliggjøringen (Eriksen 1999:94-95).

Eriksen knytter begrepet «historiske steder» til monumenter som er satt opp i forbindelse med noe man ønsker å erindre. I tilfellet med Middelalderparken var det ikke nødvendig å «sette opp et monument eller annet minnesmerke» (Eriksen 1999:94-95). Ruinene lå allerede der, men for at ruinene skulle kunne gi den riktige fortellingen var det nødvendig å anlegge en park rundt ruinene. Selve parkanleggelsen, og spesielt vannspeilet i sin intenderte betydning som visualisering av middelalderens strandlinje, er med på å gi mening til Middelalderparken som historisk sted. Til tross for at det ikke er reist noe monument av noe slag, fungerer ruinene og parkanleggelsen rundt i denne sammenhengen tilsvarende for hva et monument ville gjort. Denne stedliggjøringen mener Eriksen er viktig for at historie kan forvandles til minne: «Ved opplevelsen av å være på 'historisk grunn' kan man personlig sanse fortiden» (Eriksen 1999:92). Historien løftes ut av det temporale og inn i rommet, og historien kan dermed oppleves som en nærmest umiddelbar erfaring, her og nå (Eriksen 1999:92). Det er dette som var intensjonen bak det å bruke middelalderhistorien som drivkraft for utviklingen, stedet skulle virke som en kilde til formidling av Oslos middelalderhistorie og gi historisk identitet til innbyggerne i byen. Ruinene og omgivelsene skal med andre ord bidra til en kollektiv erindring om Oslos historie. Dette kunne imidlertid ikke oppnås uten at en bevissthet var reist rundt ruinenes tilstedeværelse og at omgivelsene rundt ble tilpasset ruinene. De måtte være synlige og bli en del av større kontekst for at de skulle ha betydning for den kollektive erindringen.

Middelalderparken var først og fremst tenkt som et historisk sted. Her skulle det komme middelaldermuseum og rekonstruksjoner av sjøboder fra middelalderen, det ble lagd flere utredninger om beskrevet i visjoner og bøker. Blant andre vil jeg nevne rapporten «Fortiden i fremtiden. Middelalderbyen i Oslo - En mulighetsbeskrivelse» (1990). I denne rapporten ble det lagt fram planer om et middelaldermuseum, en boligby organisert etter middelalderbyens allmenninger og streter og en ruinpark med rekonstruert strandlinje fra middelalderen. Flere av tiltakene som blir presentert i rapporten beskrives som en byreparasjon av et område som hadde lidd hardt under tog- og veiutbygging (Bogen et al. 1990). I dag vet vi at det kun var Middelalderparken med vannspeilet som ble realisert, men stedet har likevel en sterk tilknytning til Oslos middelalderhistorie. Selv om Middelalderparken kan forstås som et historisk sted, betyr det imidlertid ikke at dette er en gjengs oppfatning av stedet. Aktørene som har vært en del av utviklingen av området ønsker at Middelalderparken først og fremst skal være et historisk sted, hvor formidlingen står i høysetet, men parkens mangefasetterte bruk, som diskuteres videre i kapittel 7, tyder på at meningsdannelsen om hva slags sted Middelalderparken skal være er langt fra entydig.

6.4 Fra ikke-sted til meningsfullt sted

Ifølge med Tuans sted- og romteori er sted og rom noe som konstrueres gjennom sosiale prosesser (Tuan 2011). Slik sett kan utviklingen og meningsforståelsen av stedet sees sammen med kulturarvsprosesser. Et sted får mening gjennom dets materialitet, men også gjennom de fortellinger og vurderinger som er knyttet til stedet. Når det gjelder Gamlebyen ble middelalderhistorie en viktig kilde til å skape identitet for stedet. Sørengas forvandling fra godssentral til middelalderpark kan sies å være en endring fra et ikke-sted til et meningsfullt sted.

Löfgren og Ehn beskriver «mellanrummet» som et sted som «skapar icke-tid och icke-rum, det fungerar som en omkopplingsstation mellan före och efter. Det får sin kraft av att både bryta av och förbinda. Det er i detta mellanrum som ingenting sker men allt förändras» (Ehn og Löfgren 2001:61). Dette begrepet viser til steder som ikke har noen felles kulturell symbolsk mening, og de benytter seg av ventehallen på flyplasser som et eksempel på hva et mellomrom kan være. Gabriella Olshammar bruker i sin doktoravhandling av begrepet «mellanlandet» opprinnelig hentet fra arkitekt Peter Butenschön (Olshammar 2002:48). Mellomlandet viser hen til det perifere industrilandskapet eller ingenmannsland som oppstår i

byenes randsoner. Mellomrom eller mellomlandet henspiller derfor til steder som er i en slags overgang. I denne oppgaven foretrekker jeg å bruke begrepet «ikke-sted» om det gamle godsporområdet på Sørenga. Dette begrepet henspiller på at stedet jernbaneområdet som senere ble Middelalderparken rent fysisk ikke lå i periferien, men svært sentralt i Oslo. Likevel var dette området en slags periferi, en enklave av toglinjer og verkstedbygg, som ikke var tilgjengelig for andre enn de som jobbet der. Olshammar skriver at en «icke-plats» gjerne er et sted uten historie eller identitet knyttet til seg (2002:4). Sørenga hadde i høyeste grad historie i landskapet, men som jeg vil vise i dette kapittelet var det først når toglinjene ble fjernet og Middelalderparken åpnet, at stedet fikk symbolsk betydning som et historisk sted.

Da MGO igangsatte sitt arbeid i Gamlebyen var flere av ruinene fortsatt utilgjengelige og usynlige for folk i byen. Spesielt gjaldt dette ruinene som ligger i det området som i dag er kjent som Middelalderparken. Ruinen av Clemenskirken var delvis overbygget av et næringsbygg for jernbanen i tillegg til at Loengbrua gikk tvers over ruinene. Ruinene av Kongsgården lå - da som nå - delvis overbygget av jernbanens lokomotivverksted og sammen med ruinene av Mariakirken var ruinene omkranset av toglinjer og godsspor. Gjerland forteller i intervjuet at den eneste måten den var mulig å komme inn til området ved Mariakirkeruinene var gjennom et hull i gjerdet. Han måtte snike seg inn. Gjerland forteller videre at området var såpass «loslitt» at han ofte i forkant av omvisninger måtte koste vekk kondomer og sprøyter for å unngå at det ble slikt de besøkende forbandt med Gamlebyen.⁵³ I tillegg til ruinenes utilgjengelighet var området preget av sterk trafikk, og hva det måtte medføre av støy og forurensning. Alt dette var med på å bidra til at Gamlebyen ikke var kjent for sin betydning i Oslos historie, men snarere for sin rolle som trafikkmaskin, et sted man satt i bilkø eller et sted man som togpassasjer så gjennom vinduene når toget suste forbi.

Ruinenes usynlighet kan sies å ha vært både rent fysisk, men også symbolsk. Det var først og fremst de innvidde, som for eksempel arkeologer og historikere, som kjente til at ruinene lå der. For folk utenfor disse yrkene var ruinene ikke noe man nødvendigvis kjente til. I det følgende skal jeg se nærmere på prosessen som førte til åpningen av dagens middelalderpark, og jeg vil belyse dette fra to perspektiver: Det ene er den fysiske endringen som skjer i at et tidligere godsterminalområde går fra å være utenfor rekkevidde til å bli en åpen og innbydende park. Det andre er den symbolske endringen i hvordan denne prosessen fører til en ny og annerledes oppfattelse av området. Hva som ligger i denne oppfattelsen vil jeg diskutere mot slutten av kapittelet.

⁵³ Intervju Leif Gjerland, s. 3.

Bilde 5 Fotografiet viser Sørenga sett mot Oslo S med Mariakirkeruinen i forgrunnen. Foto: Miljøbyen Gamle Oslo / Leif Gjerland.

6.5 Iscenesettelse som begrep

I forvandlingen fra å være et ikke-sted til å bli Middelalderpark er det mulig å si at ruinene ble iscenesatt. Å sette noe på scene innebærer å gi noe mening innen en bestemt kontekst.

Barbara Kirshenblatt-Gimblett skriver om «agencies of display» i sin bok *Destination Culture. Tourism, Museums and Heritage* (1998). I denne boken drøfter hun problemstillinger innenfor etnografiske utstillinger og kulturarvsprosesser. Begrepet «agencies of display» knytter hun til de prosessene som gir mening til objektene som er på utstilling. Det utstilte objekt er ikke bare en representasjon av noe, det har også en virkningskraft gjennom sin tilstedeværelse (Kirshenblatt-Gimblett 1998:6). På lignende måte fikk ruinene i Middelalderparken en form for virkningskraft: I stedets forvandling fra å være et jernbaneområde hvor ikke andre enn de som jobbet der ferdes til å bli en åpen park er ruinene sentrale. Hadde ikke ruinene ligget der ville ikke stedet blitt en park slik det er i dag. Ruinene var utgangspunktet for at endringsprosessene fant sted og slik får ruinene en virkningskraft gjennom sin tilstedeværelse. Det var et samarbeid mellom aktørene som bidro til forvandlingen og ruinenes fysiske tilstedeværelse som gjorde at endringen kunne finne sted.

Kirshenblatt-Gimblett hevder at etnografiske objekter ikke er etnografiske objekter i seg selv, men at det er noe som blir skapt igjennom kontekstualiserings- og løsrivelsesprosesser (Kirshenblatt-Gimblett 1998:3). På lignende måte er det mulig å si at ruinene i Gamlebyen har fått ny eller i det minste en forsterket mening som ruiner i det de blir lagt innenfor en park snarere enn et industriområde. Ruinene har gjennomgått en prosess fra å være stående bygninger i en liten middelalderby til å bli ruiner i en by i rask utvikling. Når det ble anlagt en park rundt den blir den satt inn i en ny kontekst som speiler samfunnets syn på ruiner. Parken og vannspeilet er med på å gi legitimitet til ruinens historiebærende funksjon. Den hegemoniske fortellingen er fortellingen om middelalderen, samtidig som det finnes andre fortellinger. Det kommer blant annet fram i bruken av stedet, noe jeg vil diskutere i neste kapittel. Slik blir iscenesettelsen av ruinene som en del av Middelalderparken med vannspeilet satt i en kontekst av middelalderhistorie og ikke minst Oslo bys historie. Ruinene kan sees som fragmenter av historien som sammen med vannspeilet i Middelalderparken danner en ny iscenesettelse av stedet som noe historisk. Det er sammenføringen av disse elementene i en ny kontekst, Middelalderparken, som er med på å gi stedet ny mening.

I denne sammenhengen er det rent konkret Oslos middelalderhistorie som blir satt i scene. Anleggelsen av en park rundt ruinene er med på å forsterke inntrykket av iscenesettelsen av middelalderen, men også vannspeilet som skal illudere Oslos strandlinje i middelalderen bidrar til dette. Ikke minst er også parkens navn, Middelalderparken, med på å befeste iscenesettelsen. Alt i alt bidrar innrammingen av ruinene til at Middelalderparken skal være et historisk sted, satt sammen som en scene hvor det historiske får utspille seg. Slik ruinene og vannspeilet fungerer sammen blir Middelalderparken en in situ-utstilling, et sted hvor den besøkende skal kunne oppleve fortiden slik den en gang var. Denne iscenesettelsen er imidlertid ikke fullendt. Slik parken fungerer i dag er det ikke gitt at besøkende vil oppleve noe særskilt historisk utover at det finnes ruiner der. Som jeg var inne på i forrige kapittel, finnes det få informasjonstekster i området. Hvorvidt de besøkende kontemplerer over ruinene og deres tilstedeværelse er vanskelig å si noe om, men den daglige bruken av parken kan gi et inntrykk av at middelalderhistorien bare er en av mange grunner folk søker seg til dette området. Det ligger i parkens natur å være et rekreasjonsområde, at dette tar opp mye av fokuset for parkens besøk er derfor ikke rart. I dette kan det riktignok oppstå et misforhold mellom den forutgående intensjonen for parken og parkens bruksområder i dag.

6.6 Avslutning

Jeg har argumentert for at Middelalderparken har gått fra å være et ikke-sted til å bli et meningsfullt rom hvor middelalderhistorien er satt på scene. Denne iscenesettelsen er imidlertid ikke entydig og det foregår stadige forhandlinger om hva slags sted Middelalderparken skal være. I studiet av Middelalderparken blir det tydelig at et steds betydning ikke er en fastlåst størrelse eller er naturlig gitt. Sjøengas transformasjon til middelalderpark viser hvordan iscenesettelsen av middelalderhistorien og parkens innramming av ruinene hvordan steders betydningsforhold blir til gjennom meningsforhandlinger og byplanlegging. Disse forhandlingene kan sees som en prosess som stadig pågår og utbyggingen av Follobanen gjennom Middelalderparken blir neste steg i denne prosessen.

I iscenesettelsen og innrammingen av Sjøenga som middelalderpark velges Oslos middelalderhistorie spesifikt som historisk utgangspunkt. Det er middelalderhistorien som, bokstavelig talt, skal fram i lyset. Det paradoksale med denne utviklingen er at idet middelalderhistorien velges som bærebjelke for byutviklingen så velges andre deler av historien bort. Gamlebyen er også et sted hvor jernbanehistorie er svært viktig. Ikke minst har også by- og transportplanleggingen på 1960- og 1970-tallet vært viktig for Gamlebyens utvikling. Dette er en del av vår nære fortid og representerer viktige samfunnsendringer i utviklingen av Norge som moderne stat, men i prosessen med å få til positive endringer i området hadde middelalderhistorien en annen gjennomslagskraft. Rent konkret ble ruiner valgt til fordel for motorveibru og jernbanelinjer. I denne utviklingen representerer middelalderhistorien og ruinene noe sjeldent og mer unikt enn tog og bil, og blir et middel for å få fram en ønsket utvikling. Spørsmålet er hvilken del av historien som skal framheves og bevares? I det følgende skal jeg se nærmere på hvordan kulturarrangementer og den daglige bruken av parken er med på å forme forståelsen av stedet.

7 Tre parkpraksiser

7.1 Innledning

Middelalderparken har gått fra å være et ikke-sted til å bli et sted hvor middelalderhistorien har blitt satt på scene. Den fysiske iscenesettelsen har gitt mening til parken som historisk sted, men hvordan påvirker praksisene som foregår i Middelalderparken til forståelsen av stedet? Og hvilken rolle spiller ruinene i dette? I det følgende skal jeg undersøke hvordan bruken av stedet former forståelsen av stedet. Jeg har tre nedslagsfelt og tar utgangspunkt i den daglige bruken av stedet, og kulturarrangementer som Øyafestivalen og Oslo Middelalderfestival. I praksisene som foregår i Middelalderparken kommer forhandlingene om hva slags sted Middelalderparken skal være til syne. Avslutningsvis diskuterer jeg hvordan forhandlingene kommer til syne i planene for den nye Middelalderparken. Som et ledd i utbyggingen av Follobanen skal det lages en ny landskapsplan for Middelalderparken, og i forbindelse med det ble det initiert et parallelloppdrag for å undersøke mulighetene for den nye parken.

7.2 Øyafestivalen

Mange som har vært på Øyafestivalen har kanskje fått den litt irriterende beskjeden om at det ikke er lov å stå eller sitte på ruinene når det er akkurat den lille høyden som hadde gjort at utsikten til favorittbandet hadde blitt bedre. Eller ble kanskje interessen for ruinene vekket i løpet av festivalbesøket? Uansett opplevelse av ruinene, stedet og festivalen for øvrig så er det slik at Øyafestivalen, en av landets største pop- og rockefestivaler med omtrent 85 000 besøkende i løpet av fire festivaldager, holdes i Middelalderparken. Hvordan fungerer det å arrangere pop- og rockefestival i et slikt fredet kulturmiljø? Jeg har så langt gått igjennom områdets endring fra å være et ikke-sted til å bli en åpen park laget for å synliggjøre ruinene. Tanken bak å opprette en park rundt ruinene var å få fram ruinene slik at ruinene og den historien de representerer kunne gi historisk identitet til Oslo og landet for øvrig. Spørsmålet jeg stiller meg er hvordan fungerer denne tiltenkte meningen når Øyafestivalen inntar området, og hva slags funksjon får ruinene under festivaldagene? Dette skal jeg diskutere i det følgende.

Kort tid etter Middelalderparken åpnet fikk Øyafestivalen tilbud om å flytte sin festival, som opprinnelig startet opp på Kalvøya i Bærum⁵⁴, til den nye parken. I et e-postintervju med Jonas Prangerød, PR-sjef i Øyafestivalen, kommer det fram at bakgrunnen for å flytte festivalen var et ønske å komme nærmere musikkmiljøet i Oslo som festivalen hadde sitt utspring i, men også at publikum skulle ha enklere adkomst til festivalen. Det var Oslo kommune som tilbød festivalen å komme til Middelalderparken, noe festivalledelsen takket ja til da parkens sentrale plassering i sentrum av Oslo bokstavelig talt var midt i blinken, og Øyafestivalen ble avholdt i Middelalderparken i 2001 for første gang.⁵⁵ Festivalen har vært arrangert en gang i året etter det, men 2013 var foreløpig siste gang festivalen ble arrangert i Middelalderparken på grunn av utbyggingen av Follobanen. Anleggsarbeidet er så omfattende at det ikke ville vært mulig å arrangere festival i Middelalderparken så lenge arbeidet pågår. Fra og med 2014 og så lenge anleggsarbeidet pågår, blir Øyafestivalen arrangert i Tøyenparken.

Det at Øyafestivalen er stolt over ruinene og parken kommer fram i festivalens program *Øyamagasinet* (2013). Her skriver tidligere daglig leder for Øyafestivalen, Stein Arne Blomseth, at «Parken har blitt en del av festivalens identitet. Vi har, takket være velvillig innstilling fra Oslo kommune, Byantikvar og Riksantikvar, fått lov til å arrangere en festival blant ruiner etter Oslos eldste bybebyggelse, midt mellom Gamlebyen og nye Bjørvika» (*Øyamagasinet* 2013:4). Utover dette nevnes kun ruinene i *Øyamagasinet*s del om praktisk informasjon om festivalen. Her står det: «Når du entrer festivalområdet er du på historisk grunn, nærmere bestemt akkurat der hvor Oslo by fødtes for 1000 år siden. Du trer også inn i en miljøvennlig sone, så husk at vi alle har et felles ansvar for å ta vare på disse unike kulturminnene» (*Øyamagasinet* 2013:122). Her gir festivalen kort informasjon om hvorfor stedet er historisk grunn uten å gå i detaljer om denne historien. Og de minner om at kulturminnene skal tas hensyn til. Det er ingen formaninger og regler om hvordan dette skal gjøres, bare en vennlig påminnelse om at vi alle har ansvar for ruinene.

Ifølge Prangerød har ikke ruinene vært en del av markedsføringsplanleggingen, men festivalen har bevisst utelatt å ha aktiviteter på eller tett rundt ruinene for å skjerme dem mest mulig. I den grad festivalen har brukt ruinene til noe har det vært for å kommunisere at «Øya finner sted tett på det opprinnelige Oslo, og at ruinene er det synligste tegnet på dette».⁵⁶ Men dette har ikke vært gjort i særlig stor grad. Ruinene er kun nevnt som kulturminner som må

⁵⁴ Derav navnet Øyafestivalen. Festivalen holdt til på Kalvøya i to år før de flyttet til Middelalderparken.

⁵⁵ Intervju Jonas Prangerød.

⁵⁶ Intervju Jonas Prangerød.

tas vare på i festivalprogrammets informasjonsdel, men ifølge Prangerød har parkens historie vært kort beskrevet i informasjonsbrosjyrene til internasjonale gjester fra musikkbransje og medier. Ellers nevner Prangerød at det at festivalen tiltrekker seg så mange mennesker hvert år er med på å introdusere Middelalderparken for «mange tusen mennesker» og at festivalen har snakket om at «det er verdifullt at unike områder kan brukes til arrangementer som Øya».⁵⁷

At festivalen er stolt av å holde til i Oslos opprinnelige område kan sees i lys av at festivalen er sterkt forankret i hovedstaden. Det er først og fremst Oslo som festivalen knytter sin identitet til, ikke minst fordi det var i et av Oslos musikkmiljøer, miljøet rundt puben Last Train, at festivalen hadde sitt utspring.⁵⁸ Festivalen spiller også en viktig rolle som arrangement for Oslos befolkning, og slik sett har en identitetsbærende funksjon som hovedstadens største musikkfestival. Men det er ikke ruinene eller historien de representerer som er en del av denne identiteten, Øyafestivalen er først og fremst en musikkfestival og til tross for at ruinene ligger synlig til på festivalområdet er det ikke dette som gjør Øyafestivalen til Øyafestivalen. Det finnes ingen informasjon utover de to skiltene som finnes i Middelalderparken til vanlig som kan si noe om hva ruinene er. Under Øyafestivalen blir derfor ruinene kun til kulisser. Med semiologisk terminologi blir ruinene et indeksisk tegn som først og fremst peker mot Oslos historie og ikke spesifikt mot middelalderen. Dette passer inn i Øyafestivalens ønske om å markedsføre seg som en sentral Oslo-festival. Det samme gjelder vannspeilet i Middelalderparken. Det er ingen informasjon om vannspeilets opprinnelige betydning som markør for middelalderens strandlinje. Dermed endres vannspeilet fra å være et pedagogisk tiltak til snarere å bli en idyllisk kulisse på festivalområdet.

På lederplass i festivalprogrammet for 2013 skrives det om flyttingen av festivalen. Lederen skriver at «det føles litt rart at vi nå skal flytte herfra. Selv om det bare er for en periode» (Øyamagasinet 2013:4). Festivalen uttrykker altså et tydelig ønske om å komme tilbake til Middelalderparken når Follobanen er ferdigstilt. Dette bekreftes også av Prangerød. Han sier: «Vi har sett tegninger som viser en større park, med større grøntområde. En slik park vil vi gjerne komme tilbake til om noen år. Sjøl om vi ser på Tøyenparken som vårt hjem de neste åra, er vi spente på hvordan Øyafestivalen kan bli i en større og enda mer egna

⁵⁷ Intervju Jonas Prangerød.

⁵⁸ http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Noen-matte-jo-ta-den-kjipeste-jobben-ogs-7276195.html#.U8kxSP1_vT8, sist besøkt 18.07.14.

utgave av Middelalderparken».⁵⁹ Dette framheves også på lederplass i *Øyamagasinet*. Festivalen ser positivt på utbyggingen av Follobanen og de gode kollektivløsningene utbyggingen vil medføre for byen (*Øyamagasinet* 2013:4). Dette må sees i lys av Øyafestivalens miljøengasjement. På tross av at festivalen måtte flytte av årsaker de ikke kontrollerte selv, så presenteres det som noe positivt at det er som en følge av jernbaneutbygging.

Fordi Middelalderparken er fredet etter Lov om kulturminner har Øyafestivalen derfor vært nødt til å få dispensasjon fra loven for å kunne arrangere festivalen. Det er Riksantikvaren som gir denne dispensasjonen og som har gitt festivalen retningslinjer for hvordan festivalen best kan beskytte ruinene under festivaldagene. I et informasjonsskriv på Riksantikvarens nettsider sier riksantikvar Jørn Holme at «det er positivt at dette viktige historiske området tas i bruk til glede for publikum [...]. Vi har et godt samarbeid med Øyafestivalens ledelse, som sørger for at arrangementet blir gjennomført på en forsvarlig måte slik at viktige kulturminner ikke skades».⁶⁰ Til tross for at avvikling av festivalen kan medføre en risiko for ruinene framheves det heller at det er noe positivt at en så stor arrangør som Øyafestivalen introduserer Middelalderparken for så mange nye mennesker hvert år. Riksantikvaren framhever at så lenge festivalen utføres på en forsvarlig måte er det bra at parken blir brukt. Et av tiltakene som har blitt gjennomført for å beskytte ruinene har vært å fordele publikum på flere scener slik at trykket på de sårbare områdene ikke blir så stort. Festivalen har også hatt egne vakter som har passet på at folk ikke står eller sitter på ruinene. De får heller ikke sette ned plugger i bakken ved ruinene der uutgravd arkeologisk materiale befinner seg.⁶¹ Riksantikvaren opplyser videre om at de er fornøyde med samarbeidet og hvordan festivalen beskytter ruinene. Sett bort i fra de rent praktiske hensynene festivalen har måttet ta er med andre ord ruinene ikke noe negativt eller i veien for festivalens gjennomføring. Ruinene framstilles snarere som noe positivt, en naturlig del av miljøet og festivalen.⁶²

Hvorvidt festivalen er til skade for ruinene ble også diskutert i Aftenposten i 2011. Professor i middelalderarkeologi ved Kulturhistorisk museum i Oslo, Britt Solli, hevder i et debattinnlegg at Øyafestivalens største scene, Enga, ligger for nært opp til ruinene i Middelalderparken og dermed forårsaker slitasje og ødeleggelse av ruinene. Hun er ikke

⁵⁹ Intervju med Jonas Prangerød.

⁶⁰ <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=130030>, sist besøkt 17.07.14.

⁶¹ http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1433065.ece#.U8bPwfl_vT8, sist besøkt 17.07.14.

⁶² Intervju Jonas Prangerød.

kritisk til Øyafestivalen i seg selv og berømmer vaktholdet og innsatsen de gjør for å hindre at publikum oppholder seg på ruinene. Hun mener likevel at Engascenens nærhet til ruinene er med på å skade dem. I debattinnlegget skriver hun at hun har observert publikum gå over de lavere delene av ruinene, at folk sitter delvis på ruinene og at steiner løsnet fra ruinene. Dermed fører Engascenens nærhet til ruinene til at kulturminneloven brytes, og Solli konkluderer dermed med at «å opprettholde 'Enga'-scenen er fra et kulturminnefaglig ståsted fullstendig uforsvarlig».⁶³ En mulig løsning ville ifølge Solli være å gjerde inn ruinene, men som hun skriver, vil det ikke løse problemet med den sårbare kirkegårdsmuren.

Innlegget til Solli peker på et paradoksalt moment i kulturminnevernet, forholdet mellom vern og bruk, og som går utover spørsmålet om Øyafestivalen skader ruinene eller ikke. Som hun skriver må alle som på en eller annen måte har med fredede kulturminner å gjøre forholde seg til kulturminneloven. Hun spør derfor retorisk: «Hvis Riksantikvaren kan tillate aktiviteter som ubønnhørlig skader automatisk fredede kulturminner, hvorfor i all verden er det så nøye med noen vindussprosser?».⁶⁴ Riksantikvarens dispensasjon til Øyafestivalen viser dermed ifølge Solli til en inkonsekvens i behandlingen av fredete kulturminner fra Riksantikvarens side. Poenget til Solli berører tematikken som jeg var inne på i kapittel 5, om konservering og ruinsyn. I bunn og grunn handler denne saken om hva slags syn kulturminnevernet har på ruiner, skal de bevares og beskyttes så langt det lar seg gjøre eller skal de være en del av en opplevelsbasert kultur? Solli er bekymret for at opplevelsen, i dette tilfellet Øyafestivalen, utilbørlig skader ruinene.

Sollis innlegg ble besvart i to innlegg, ett av Prangerød og ett av Inger Karlberg, seniorkonsulent i Riksantikvaren. Mens Prangerød adresserte Sollis kritikk av Øyafestivalens bruk, tok Karlberg opp vernets funksjon. Forskjellen i reaksjon peker på et interessant skille i hvordan de ulike aktørene ser på kulturminnene. For Prangerød var Sollis kritikk urimelig fordi det faktisk utøves vakthold av ruinene under Øyafestivalen. I sitt svar til Solli påpeker han det han mener «mange Osloboere vet», nemlig at Middelalderparken er full av løse steiner fra ruinene året rundt som et resultat av den daglige bruken av parken med hva det måtte medføre av slitasje på ruinene.⁶⁵ Videre påpeker han at de eneste dagene i året ruinene har vakthold, er under Øyafestivalen, og at derfor, til tross for den store pågangen under festivaldagene, at slitasjen er større ellers enn under festivalen slik Solli er bekymret over.

⁶³ http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1421796.ece#U-OB2vl_vT, sist besøkt 27.08.14.

⁶⁴ http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1421796.ece#U-OB2vl_vT, sist besøkt 27.08.14.

⁶⁵ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Oyafestivalen-odelegger-ikke-ruinene-6410839.html>, sist besøkt 18.11.14.

Prangerød hevder til og med at festivalens vakthold og informasjon angående ruinene «har en oppdragende og preventiv effekt».⁶⁶ Han er også inne på at det Solli egentlig kritiserer ikke er Øyafestivalen i seg selv, men den generelle behandlingen av ruinene, som jo er Riksantikvarens ansvar. «Det er derfor liten hjelp i å gjerde inn ruinene under festivalen. Skal de sikres skikkelig, må de gjerdes inn hele året,» skriver Prangerød.⁶⁷ Skadene som oppstår på ruinene er et resultat av at de står åpent tilgjengelig året rundt, ikke på grunn av Øyafestivalens tilstedeværelse i Middelalderparken.

I sitt svar på innlegget til Solli skriver Karlberg at kunnskapsspredning og opplevelsesverdier er det viktigste ved bruken av Middelalderparken. Det at ruinene ligger åpent til som en del av en park er den ønskete politikken fra Riksantikvaren, så vel som Oslo kommune og Byantikvaren. Som Karlberg påpeker selv: «Riksantikvarens mål er at verdifulle nasjonale kulturminner skal brukes, ikke forbrukes».⁶⁸ I dette ligger det en tanke om «at ruinene skal være grunnlag for trivsel, glede og kunnskapsinnhenting. De skal vitne om en tid som er forbi og om kontraster og mangfold i våre omgivelser og vår historie».⁶⁹ Dette utsagnet er tydelig fundamentert i St.meld. nr. 16, hvor kulturminner framheves som både kulturell og økonomisk ressurs (Miljøverndepartementet 2005:2). I St.meld. nr. 16 er det et sterkt fokus på prinsippet om vern gjennom bruk og at kulturmiljøer skal benyttes i nye sammenhenger. Slik er Øyafestivalens plassering i Middelalderparken helt i tråd med regjeringens mål for kulturminnepolitikken. Karlberg berører egentlig ikke Sollis bekymring, nemlig at ruinene blir ødelagte som en følge av Øyafestivalens tilstedeværelse. Hun påpeker at ruinene først og fremst skal være en del av en åpen og tilgjengelig park med den bruken det måtte medføre. Karlbergs og dermed Riksantikvarens syn er at det er den enkeltes ansvar å respektere ruinene og behandle de deretter. Dette kan minne om en individualisering av ansvaret for kulturminnene. Dette kommer til uttrykk i avslutningen på Karlbergs innlegg hvor hun skriver at «Områdets markedsverdi utgjør en viktig informasjonskanal lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Øyafestivalen åpner verdiene for unge og unge voksne. Når alt kommer til alt med de løse steinene i Minneparken (sic), mener jeg at dette skyldes folks holdninger til ruiner og ofte manglende kunnskap om kulturminnenes verdier».⁷⁰

⁶⁶ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Oyafestivalen-odelegger-ikke-ruinene-6410839.html>, sist besøkt, 18.11.14.

⁶⁷ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Oyafestivalen-odelegger-ikke-ruinene-6410839.html>, sist besøkt 18.11.14.

⁶⁸ http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1433065.ece#.U8bPwfl_vT8, sist besøkt 18.11.14.

⁶⁹ http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1433065.ece#.U8bPwfl_vT8, sist besøkt 18.11.14.

⁷⁰ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Ma-brukes-men-ikke-forbrukes-6411775.html>, sist besøkt 04.11.14.

Karlbergs sitat viser at markedstenkning har funnet sin vei inn i kulturminnevernet. Ifølge Kulturhistoriker Arne Lie Christensen henger denne utviklingen sammen med en generell samfunnsutvikling hvor markedsliberalismen er styrende. I den kapitalistiske ideologien er markedet i sentrum for alle løsninger som styrer samfunnet, og dette får konsekvenser for hvordan samfunnet tenker om vern i prinsippet, men også for det konkrete vernearbeidet (Christensen 2011:174). Det er uklart akkurat hva Karlberg legger i «områdets markedsverdi utgjør en viktig informasjonskanal [...] internasjonalt», men bruken av ordet markedsverdi og individualiseringen av ansvaret for ruinene er tydelig forbundet med en tankegang hvor kulturminner får verdi som ledd i en større næringsutvikling. Som Christensen skriver: «Kulturminnene betraktes i dag som en motor i samfunnsutviklingen, og i mange tilfeller stiller politikerne krav om at vernearbeidet skal lønne seg økonomisk. Dette preger kulturpolitikken som helhet» (Christensen 2011:178). Å tillegge kulturminnene en økonomisk verdi kan være risikabelt for vernet av kulturminner fordi det økonomiske potensialet kulturminnene visstnok skal ha er høyst usikkert. Hvordan vil det gå utover vernet av kulturminner hvis det viser seg at kulturminnevernet ikke var innbringende likevel? Ansvaret for ruinene og bruken av dem skyves over på folk som ferdes i parken og deres manglende kunnskap og holdninger. I dette kommer det fram at Riksantikvaren ikke ser det som sitt ansvar å gi folk den informasjonen de trenger for å behandle ruinene på rett måte, og det er heller ingen refleksjon rundt hvordan Øyafestivalens tilstedeværelse kan påvirke folks bevissthet knyttet til ruinene.

Det som kommer til syne i kjølvannet av innlegget til Solli er at synet på ruiner er forskjellig blant partene og slik kommer ulike ruindiskurser til syne. Dette får konsekvenser for hvordan ruinene ivaretas i praksis. I dette tilfellet er ikke konflikten mellom det offisielle kulturminnevernet, Riksantikvaren, og Øyafestivalen. Så lenge Øyafestivalen forholder seg til Riksantikvarens retningslinjer framstår det som om det er mer positivt enn dårlig at Øyafestivalen holder til i Middelalderparken. Her er det arkeologen Solli som inntar det typiske antikvariske synet på ruiner hvor det viktigste er at ruinene bevares og beskyttes så godt det lar seg gjøre. For Riksantikvaren er synet på ruinene noe mer sammensatt, og det virker som at opplevelsesaspektet ved ruinene i Middelalderparken er viktigere enn beskyttelsen av de. Det er viktigere at ruinene bidrar til opplevelse og identitet, ikke at de er fullstendig uberørt av bruken som foregår rundt de. Mens for Øyafestivalen er ruinene først og fremst kulisser. Disse synene på ruinene er ikke bare tanker om praktisk omgang om ruinene, men de gjenspeiler også synet på kulturminner og ruinene i Middelalderparken. Det

handler om konflikter mellom ulike ruindiskurser, men det kan også bidra til å belyse en endring i hvordan antikvarene tenker om vern av ruiner i dag.

Til tross for Riksantikvarens dispensasjon og lovprising av samarbeidet med Øyafestivalens ledelse, er det ikke alle som er like fornøyde med at festivalen arrangeres i Middelalderparken. I intervjuet med seksjonsleder ved Middelalderbyen Oslo – Ladegården, Ann-Katrin Olsen, kommer det fram at hun har et blandet syn på Øyafestivalens tilstedeværelse i Middelalderparken. Hun påpeker at det er seksjonens oppgave å «blåse liv i ruinene» slik at folk faktisk får kunnskap om dem.⁷¹ På den annen side mener hun at Øyafestivalens tilstedeværelse i Middelalderparken ikke nødvendigvis hjelper folk i få en større bevissthet knyttet til hva ruinene er for noe. Hun forteller at hun har opplevd at pensjonister hun har hatt med på omvisning sier: «Å ja, er det dette området som heter Øya?». ⁷² Hun sier det er positivt at så mange besøker parken under festivaldagene og forhåpentligvis fatter interesse for ruinene slik at de kommer tilbake ved en senere anledning, men hun tviler på at det skjer i særlig grad. Det ligger en dobbelthet i det at Øyafestivalen setter Middelalderparken på kartet, men som Olsen påpeker er det mange som kjenner området som stedet der Øyafestivalen er, ikke som Middelalderparken, et historisk kulturmiljø:

Ja, at Øyafestivalen kan ende med at den blir så svær at den overskygger det historiske her. At den gjør det de dagene det er, selvfølgelig gjør den det. Men at det i folks bevissthet ellers også gjør det, da syns jeg vi har et problem egentlig. For det er ikke Middelalderparken som er i det området hvor Øya er, det er omvendt.⁷³

Her er Olsen inne på noe sentralt med tanke på stedets betydning. Der hvor Riksantikvaren fokuserer på at ruinene blir brukt og at Øyafestivalen introduserer nye mennesker for ruinene, mener Olsen at Øyafestivalens identitet kan komme til skade for å overskygge det som var den tiltenkte meningen med Middelalderparken. At parken skulle være med å synliggjøre ruinene og dermed middelalderhistorien i Gamlebyen og at denne synliggjøringen skulle bidra til en sterkere historisk identitet for befolkningen. Dette synliggjøres i hvilken grad stedets betydning er gjenstand for stadige forhandlinger.

Idéhistoriker Michel Foucault skriver i artikkelen «Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias» at et sted kan ha ulik mening på en og samme gang. Spesielt gjelder det steder det såkalte historiske steder som binder sammen tid og rom i særskilt grad, noe det er mulig å

⁷¹ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 19.

⁷² Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 19.

⁷³ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 18.

si at Middelalderparken gjør (Foucault 1984). Middelalderparken har ulike tidslag, men også ulike meningslag. Foucault bruker begrepet «heterotopia» for å beskrive hvordan stedet kan være og bety ulike ting på en gang. Middelalderparken har flere meningslag enn hva som kan være synlig ved et besøk, og de ulike meningene ligger i folks forhold til området enten som noe som er først og fremst historisk, eller først og fremst som en park. I det følgende skal jeg se på hvordan disse forhandlingene pågår under Middelalderfestivalen og dernest Middelalderparkens funksjon som rekreasjonspark.

7.3 Oslo Middelalderfestival

Oslo Middelalderfestival ble stiftet i 1994, samme år som MGO startet opp sitt arbeid. Tidligere Oslo ordfører Albert Nordengen blir nevnt på festivalens nettsider som en av initiativtagerne. Han var styreleder for festivalen og blir omtalt som festivalens beskytter fram til sin død i 2004.⁷⁴ På nettsiden til Oslo Middelalderfestival opplyses det om at: «Stiftelsen har som overordnet formål å bidra til å opprettholde bevisstheten om at Oslo by har sine røtter i middelalderen» og at «festivalen er en underholdende folkefest for hele familien, som setter fokus på Oslo bys spennende og mangfoldige historie. Med håndverk, teater, formidling, konserter og en rekke aktiviteter for store og små, er vi en festival for alle!». ⁷⁵ Festivalen har mellom 5000 og 7000 besøkende i løpet av festivalhelgen.⁷⁶ Min informant Gjerland forteller at han var med på å igangsette den aller første middelalderfestivalen i forbindelse med oppstarten av MGO, og for å skape oppmerksomhet og blest rundt Gamlebyens historiske kvaliteter. Festivalen har inntil i 2013 vært arrangert i Middelalderparken, men på samme måte som med Øyafestivalen har Oslo Middelalderfestival måttet flytte på grunn av utbyggingen av Follobanen. I 2014 ble festivalen for første gang holdt på Akershus Festning, men min drøfting av festivalen vil i hovedsak være basert på feltnotater fra de siste års festivaler i Middelalderparken.

Et besøk på Oslo Middelalderfestival kan til en viss grad gi deg en følelse av å komme inn i en annen tid, og selv opplyser festivalen at de tar utgangspunktet i 1300-tallet, høymiddelalderen, da Oslo var på sitt største i løpet av middelalderen.⁷⁷ Her er alle boder og telt i naturstoffer, som regel i lin og farget i ulike jordfarger. Det vrirler av mennesker i mer eller mindre historisk korrekte kostymer. De kostymekledde er oftest de som på en eller annen

⁷⁴ <http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>, sist besøkt 24.11.14.

⁷⁵ <http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>, sist besøkt 24.11.14.

⁷⁶ <http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>, sist besøkt 24.11.14.

⁷⁷ <http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>, sist besøkt 24.11.14.

måte har en rolle på festivalen, om de står i boder og selger mat eller smykker, eller om de har roller som riddere, gjøglere eller middelalderprinsesser. Mange av de som arbeider på festivalen er tilreisende som gjør det til en livsstil å reise rundt på forskjellige festivaler i sommerhalvåret. De bor i lintelt på festivalområdet og er du tidlig ute kan du se de første stå å strekke søvnen ute av kroppen utenfor teltet sitt, iført middelalderske klær, mens kaffen putrer i jerngryta på bålet. I likhet med andre historiske festivaler som for eksempel den ukes lange Medeltidsveckan på Visby på Gotland, er mange av de som deltar på Oslo Middelalderfestival del av et internasjonalt nettverk av mennesker som reiser rundt på ulike festivaler.⁷⁸ Maten på festivalen skal være tilnærmet det middelaldermenneskene spiste, men likevel er det ingen vassgraut å spore. I stedet får du stekt kjøtt eller fisk, gjerne servert med lefse og grønnsaker. Maten er krydret med urter som også er brukt til å pynte opp matteltet med. Er du tørst kan du velge mellom brus eller øl, men ikke kaffe for det drakk man ikke i middelalderen.

Er det opplevelser du er ute etter, er det flere ganger om dagen gjøglershow, ridderturneringer og konserter. Aktørene er selvsagt kledd i middelalderske klær eller rustninger med gjenskapte våpen og instrumenter. Eller kanskje en danseoppvisning eller prinsesse- eller ridderskole er å foretrekke? Middelalderbyen Oslo – Ladegården tilbyr historiske omvisninger, der du tas med til ruinene både i og utenfor festivalområdet. I tillegg er det en rekke boder du kan besøke, blant annet Norsk Heraldisk forening, IOM, og Norsk husflid. Er du interessert i shopping er det mange salgsboder hvor du kan kjøpe smykker basert på smykkefunn fra middelalderen, håndflettede kurver, hjemmelagde såper, keramikk og mye mer. De besøkende er ofte småbarnsfamilier, men alle aldersgrupper er representert. Flere publikummere har benyttet seg av anledningen til å kle seg ut i klær inspirert av middelalder og vikingtid, og her er alt fra treller til de vakreste prinsesser representert.

De utkledd deltakerne iscenesetter seg selv som middelaldermenneske på middelalderfestivalen. Folklorist Torunn Selberg sier at den slags type iscenesettelse «er en impresjonistisk fremstilling – det er et bilde – en idé som fremstilles, årsakssammenhenger er ikke tilstede» (Selberg 2002:24). Det er mer en lek med fortiden enn en formidling av den. Det blir en sansebasert erfaring der opplevelsen av fortiden er det sentrale. Slik gir iscenesettelsen rom for flere og personlige tolkninger av fortiden og blir på den måten mindre autoritær enn historiefagets fortelling om middelalderen (Selberg 2002:24). Den svenske Gustafsson har skrevet om Medeltidsveckan i sin avhandling *Den förtrollade zonen* (2002).

⁷⁸ Society for Creative Anachronism, SCA, er en internasjonal organisasjon med flere lokale undergrupper blant annet i Europa. <http://welcome.sca.org/>, sist besøkt 23.07.14. Av norske lignende grupperingen kan Frilansene nevnes. <http://www.frilansene.no/>, sist besøkt 23.07.14.

Hun benytter seg blant annet av lek som analytisk perspektiv på festivalens innhold, og forsøker å forstå hvordan mennesker iscenesetter seg selv innenfor alternative virkeligheter (Gustafsson 2011:16). Medeltidsveckan er Skandinavias største middelalderarrangement og har vært arrangert i 30 år.⁷⁹ Som Gustafsson skriver er det en vesentlig idé ved Medeltidsveckan å «skapa en fullskalig illusion av medeltida liv med Visbys säregna miljöer och minnesmärken som kulisser» (Gustafsson 2011:16). Dette er ikke like uttalt i Middelalderfestivalens program, det er heller ikke en like omfattende festival som Medeltidsveckan, men under festivaldagene er det tydelig at det skapes en illusjon av middelalderlivet ved hjelp av kostymer, dekorasjon, servering og aktiviteter.

Det er ikke uten grunn at det holdes en Middelalderfestival i Middelalderparken i Oslo, det er en direkte tilknytning mellom tid og sted, middelalderhistorien og Middelalderparken. Her er det fortiden, i form av middelalderen, som gir legitimitet til festivalen, men også omvendt, festivalen skal opprettholde bevisstheten om den samme fortiden. Det er en slags in situ-etterligning, vel og merke en fantasifull etterligning. Slik sett er stedet med på å gi legitimitet til festivalen og samtidig er festivalen med på å understreke stedets middelalderhistorie. Gjennom leken og illusjonen blir Middelalderparken til et middelaldersted under festivaldagene. Men selve festivalen holder ikke til ved selve ruinene. Dette er for å unngå at ruinene blir skadet som en følge av festivalens aktiviteter, men det gjør at ruinene snarere blir en bakgrunnskulisse enn en integrert del av festivalen. Det er med andre ord ikke ruinene som er med på å skape en middelaldersk stemning under festivalen, de er heller en del av festivalens innramming. De er med på å gi mening til stedet, men først og fremst er det festivalens innhold som skaper illusjonen av middelalder, ikke ruinene.

Som festivalen selv oppgir er det underholdning og opplevelser som står i sentrum på Oslo Middelalderfestival. De gir ikke inntrykk av å skulle gi en korrekt eller autentisk framstilling av historien under festivalen, men de bruker Oslos middelalderhistorie som bakteppe for selve festivalen. Det kommer fram på festivalens hjemmesider hvor de har med utvalgte tekster om Oslos historie, men også har lenker til videre lesning om middelalderen.⁸⁰ De opplyser også at stiftelsen bak festivalen «har som overordnet formål å bidra til å opprettholde bevisstheten om at Oslo by har sine røtter i middelalderen».⁸¹ I dette utsagnet ligger det et klart pedagogisk utgangspunkt, men utover de historiske omvisningene som

⁷⁹ <http://www.mynewsdesk.com/se/medeltidsveckan/pressreleases/medeltidsveckan-vaexer-1033377>, sist besøkt 23.07.14.

⁸⁰ <http://oslomiddelalderfestival.org/middelalder/>, sist besøkt 11.07.14.

⁸¹ <http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>, sist besøkt 24.11.14.

Middelalderbyen Oslo – Ladegården bidrar med så er det ikke andre aktiviteter som binder festivalen sammen med Oslos middelalderhistorie. Ellers framstår festivalens aktiviteter som en pastisj over middelalderen som historisk periode. Aktivitetene har utspring i kunnskap om middelalderen, men det er gjort i en ramme av lek og underholdning. Det er ikke historieformidling, men lek med historien hvor noen deler er plukket ut og satt inn i en dramatisert kontekst. I dette fungerer ruinene igjen som kulisser for middelalderleken. De som kler seg ut i middelalderklær, både besøkende og de som er en del av festivalarrangementet inngår i denne leken og illusjonen

Gjerland er kritisk til hvordan Oslo Middelalderfestival har utviklet seg det siste tiåret. Han forteller i intervjuet at de første middelalderfestivalene han var involvert i bar mer preg av å bestå av dramatiseringer av faktiske hendelser fra middelalderen i Oslo, et slags middelaldersk gateteater eller «reel handling» som Gjerland kaller det.⁸² Han presiserer at for å fange publikums interesse må arrangementet ha den perfekte balanse av lek og læring, og han mener at dagens festival først og fremst bærer preg av en slags middelalderlek og i dette mangler festivalen et pedagogisk ansvar:

Jeg tenker at hvis det skal være arrangement i et sånt område som dette så må det gi en forståelse og en opplevelse. Du må lære, og du må ha det moro. Du må ikke ha det så mye moro at ikke du lærer, og det er jeg litt redd for at du gjør nå. Du skal heller ikke ha det så kjedelig at du ikke har du moro.⁸³

Gjerlands kritikk må sees i lys av hans egen rolle i Gamlebyen. Han er først og fremst opptatt av at området skal forstås som et historisk område og behandles deretter. Hvis Oslo Middelalderfestival forstås i tråd med Gustafssons studie av Medeltidsveckan på Visby, framstår leken med identiteter og med middelalderhistorien i et annet lys hvor leken blir løsrevet fra stedet, og heller forstås som en reise i tiden, som ikke er stedsspesifikk (Gustafsson 2002:263). Oslo Middelalderfestival blir sånn sett løsrevet fra Middelalderparken som sted, og retter seg først og fremst mot opplevelsen av middelalder, og blir ikke en del av Gjerlands mål om å framheve østkanten, som jeg har diskutert tidligere.

Der antikvarene og arkeologene er opptatte av å beskytte ruinene og det arkeologiske materialet, er Gjerland heller opptatt av forståelsen. Han vil at publikum skal forstå hvor de er og hva ruinene er. I denne oppfatningen er det ikke beskyttelsen av ruinene som er viktig, men at ruinene skal bidra til forståelse om Oslos historie. Her får Middelalderparken en

⁸² Intervju Leif Gjerland, s. 1, 20.

⁸³ Intervju Leif Gjerland, s. 13-14.

spesiell rolle som det stedet hvor Oslos middelalderhistorie faktisk fant sted, men det er ikke nødvendigvis dette som foregår under Middelalderfestivalen.

På Oslo Middelalderfestivals Facebookside ble det etter festivalen, nærmere bestemt 28. mai 2014 lagt ut en henvendelse til festivalpublikummet om å gi tilbakemelding på årets festival, altså den første som ble holdt på Akershus festning. Her sier festivalens ledelse: «Selv om det var første gang for oss, følte vi liksom at Oslo Middelalderfestival var kommet hjem da vi havnet på Akershus festning... Hva syns dere i publikum? Hvor bør denne festivalen høre hjemme?». ⁸⁴ Av de 71 som svarte var det kun to som syns festivalen var bedre mens den lå i Middelalderparken. De var misfornøyde med at de fikk være med på færre aktiviteter enn før, at prisen på inngangsbillettene hadde gått opp og at det var vanskelig å finne parkeringsplass. Det eneste argumentet som hadde med selve stedet å gjøre var at Middelalderparken var et mer oversiktlig sted for festivalen. Ellers er alle veldig positive til Akershus festning som festivalsted. Mange er også enige i at festivalen nå har «kommet hjem». Det interessante her er at festivalen, som hadde sitt utspring i MGOs arbeid for å synliggjøre ruinene i Gamlebyen, nå blir løsrevet fra sin opprinnelige funksjon. Middelalderbyen skal ikke lenger synliggjøres, festivalen skal arrangeres i et mer helhetlig middelaldermiljø. «Finnes ikke noe bedre sted å arrangere det», som en av de besøkende sier. ⁸⁵

Det kommer tydelig fram at flere av de besøkende synes festningen er et langt bedre alternativ enn Middelalderparken. Spesielt nevnes det at omgivelsene gjør det lettere å tre inn i en annen tid. En besøkende mener at festningen «var ypperlig og langt bedre enn i Middelalderparken hvor trafikkmaskinen, høyblokkene og mursteins bygninger forstyrrer det visuelle bildet. Her er settingen perfekt» (sic). ⁸⁶ Flere nevner akkurat dette med foto, bildene blir ikke ødelagt av Barcodebygningene i Bjørvika. Innrammingen av festivalen er med andre ord bedre på Akershus festning, her er det ingen forstyrrende, moderne elementer i bybildet som åpenbart bryter illusjonen av å oppleve middelalderen. Der Middelalderparken på Sørenga er et grøntområde med ruiner, er Akershus festning til en viss grad et mer helhetlig bevart historisk miljø. Hva sier det om stedet Middelalderparken at ikke engang Oslo Middelalderfestival vil holde til der? Er ideen om parken som historisk sted tapt?

⁸⁴ <https://www.facebook.com/OsloMiddelalderfestival?fref=ts>, sist besøkt 15.11.14. Innlegget det refereres til er datert 28.05.14.

⁸⁵ <https://www.facebook.com/OsloMiddelalderfestival?fref=ts>, sist besøkt 15.11.14. Innlegget det refereres til er datert 28.05.14.

⁸⁶ <https://www.facebook.com/OsloMiddelalderfestival?fref=ts>, sist besøkt 15.11.14. Innlegget det refereres til er datert 28.05.14.

7.4 Rekreasjonsparken

Øyafestivalen og Oslo Middelalderfestival preger Middelalderparken kun et par uker i året. Hovedbruken av parken er som et rekreasjonsområde. Det ligger i parkens vesen som grøntområde å være en rekreasjonspark. Men hvordan fungerer ruinene som en del av rekreasjonsparken? Middelalderparken er et sted folk går for å lufte hunden, for å spille fotball, grille og rett og slett nyte friområdet som parken består av. Christensen skriver at «det er allment akseptert at det ikke er mulig å ta vare på et stort antall kulturminner som ikke på en eller annen måte er i bruk» (Christensen 2011:196). Vern gjennom bruk er dermed etablert som en vellykket måte å ta vare på kulturminner på, men som jeg skal vise i det følgende betyr det ikke at det nødvendigvis fungerer uten problemer.

Det at ruinene ligger som en del av en park er imøtekommer prinsippet om vern gjennom bruk i seg selv. Ruinene i seg selv er vanskelige å bruke til annet enn historieformidling, men som en del av Middelalderparken inngår de i den daglige bruken av parken. I tillegg til å være et rekreasjonsområde er det også et sted du kan komme for å oppleve en bystruktur fra middelalderen. Min informant Helge Winswold sier at det i hovedsak er folk som bor i nærheten av parken «som har funnet ut at dette er en nydelig perle. Fredelig og fint. Alle som går ned der vet at her er det ruiner fra middelalder-Oslo. Det tror jeg. Og at de syns det er interessant uten at det ikke er sikkert at de graver noe veldig mye mer i det».⁸⁷ Middelalderhistorien er forbundet til parken, men som Winswold påpeker er det ikke sikkert at de besøkende er interessert i historien utover det at de kjenner til den.

I Middelalderparken er ruinene i høyeste grad i bruk, men først og fremst som kulisser eller brukselementer i en park, men hvordan samstemmer det med kulturminnevernets omfavelse av vern gjennom bruk? Et besøk i parken på en finværsdag vil kunne vise ulike bruk av parken. Det er folk som sykler igjennom parken, noen soler seg, mens andre spiller fotball. Alt som kan foregå i en park, foregår her. Ikke alle aktivitetene foregår ved ruinene, men når folk slår seg ned i parken skjer det gjerne ved ruinene. Nedre del av Middelalderparken er en stor grønn slette, den kan være forblåst, og i og med at den er så åpen er det gjerne området rundt ruinene folk trekker til. Spesielt er det Mariakirkeruinen som inviterer til dette. Ruinen er stor og den lukkede formen er med på å skape et rom inne i ruinen som gjør at en sitter mer privat og omsluttet til. Slik gir ruinen le og noe å lene seg mot. Det samme skjer i den øvre delen av Middelalderparken, ved ruinen av Clemenskirken.

⁸⁷ Intervju Helge Winswold, s. 9.

Bilde 6 Engangsgriller på Mariakirkeruinen. Foto: Camilla Plocinski Nilsen.

Grilling er populær aktivitet i Oslos parker om sommeren, det er intet unntak i Middelalderparken. Dette er en type bruk som ofte involverer ruinene fordi folk bruker ruinene som underlag for engangsgriller. Til og med bålpyring foregår inne i ruinene, noe mine informanter Olsen og Winswold begge påpeker.⁸⁸ Engangsgrillene som blir plassert på ruinene er et eksempel på at bruk av ruiner og vern av ruiner kolliderer. Mange som setter grillene på ruinene ønsker nok å beskytte gresset, men det de nok ikke er klar over er at varmen fra engangsgrillene kan gjøre at steinen ruinen består av sprekker opp og dermed ødelegges. Der de unngår å ødelegge gresset risikerer de heller å ødelegge ruinene, mest sannsynlig uten å skjønne det selv. I kulturminnevernet er dette synd hvis hensikten er å beskytte og bevare ruinene, og blir et eksempel på at vern gjennom bruk ikke alltid innebærer den beste formen for vern. Hvis prinsippet om vern gjennom bruk skal fungere må det sørges for at besøkende har den kunnskapen som behøves for å behandle ruinene i tråd med kulturminneloven. Det gjøres ikke i tilstrekkelig grad i dag. Både Olsen og Winswold sier i intervjuet at de kunne ønske seg en parkvakt eller ruinvaktmester som kan holde oppsyn med ruinene og de besøkende i parken:

⁸⁸ Intervju Helge Winswold, s. 9, intervju Ann-Katrin Olsen, s. 19.

At vanlige folk bruker parken det syns jeg er bare positivt, men det burde vært parkvakter der. Fordi, ja blant annet folk hygger seg med griller, kanskje til og med bål som bidrar til å sprengte i stykker og ødelegge ruinene. Og det foregår en del overnattinger der nede som virker forsøplende. Så det burde være parkvakter.⁸⁹

Nå er det nok ikke som underlag for engangsgriller at Riksantikvaren forestiller seg at ruinene blir brukt, men heller at ruinene er en del av en park som er i bruk. Men en kan jo undre seg over at ingen skilt har blitt satt opp for å forhindre den type slitasje. Som Prangerød påpeker er det paradoksalt at parken står åpen og ruinene helt ubeskyttet året igjennom, bortsett fra under Øyafestivalen.

Vannspeilet i Middelalderparken ble også tatt i bruk, men på en annen måte enn hva som opprinnelig var tenkt. Ifølge Hermansen ble vannspeilet oppfattet som et badebasseng, og som hun sier «Det tror jeg var et sjokk for kommunen at folk begynte å bade i det vannet».⁹⁰ Til tross for at det aldri var den tiltenkte intensjonen ble vannspeilet raskt en badeplass for lokalbefolkningen, og spesielt barna i Gamlebyen. Vannet i vannspeilet er stillestående og derfor vokser bakterier lett i vannet og få år etter åpningen av Middelalderparken ble det oppdaget at vannkvaliteten i vannspeilet var dårlig. Bading var derfor ikke å anbefale. I en sak på Østlandssendingen på NRK ble det påpekt av den tidligere prosjektlederen for vannspeilet, Øystein Linnerud, at vannspeilet aldri var ment som badevann og at «intensjonen var å vise hvor vannlinjen gikk i middelalderen».⁹¹ Som Linnerud påpeker, ble det ikke satt opp skilt som fortalte hva vannspeilet egentlig var, men etter at det ble avslørt at vannkvaliteten var så dårlig ble det derimot satt opp skilt om at bading i vannspeilet er forbudt. Det ble med andre ord satt opp et skilt som frarådet bading, mens intensjonen bak vannspeilet ble fortsatt ikke forklart med et skilt. Dette viser at bruken av stedet som rekreasjonspark ikke går godt overens med stedets opprinnelige intensjon. I bruken foregår det forhandlinger om hva slags sted Middelalderparken skal være: en helt vanlig park eller et historisk sted.

I Middelalderparkens tre parkpraksiser havner ruinene i noen tilfeller i konflikt mellom bruken av parken og ruinene som automatisk fredete kulturminner. Slik ruinene inngår i bruken av parken kolliderer kravet om ruinene skal beskyttes og det at de skal fungere som kilde til opplevelse. Slik sett så synliggjør denne diskusjonen hvordan ulike ruindiskurser stilles opp mot hverandre.

⁸⁹ Intervju Helge Winswold, s. 9.

⁹⁰ Intervju Jorun Hermansen, s. 14-15.

⁹¹ <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/vannspeilet-i-gamlebyen-er-skittent-1.354426>, sist besøkt 21.11.14.

Gjennom eksemplene for bruk jeg har diskutert i dette kapittelet så har jeg diskutert at vern gjennom bruk som prinsipp kan komme i konflikt med den grunnleggende vernetanken, at vi verner for framtiden. I den daglige bruken av Middelalderparken foregår det aktiviteter, som for eksempel plassering av engangsgriller på ruinene, som direkte skader ruinene, men informasjon om dette finnes ikke tilgjengelig i området. Vern gjennom bruk i denne sammenhengen kan derfor gå på bekostning av selve vernetanken. En ruin innklemmt mellom jernbanelinjer og godstog har definitivt ikke samme status som en ruin i en park, samtidig blir det feil å tro at å ramme inn en ruin slik som det har blitt gjort i Middelalderparken automatisk gjør at ruinene blir tatt hensyn til slik for eksempel arkeolog Britt Solli mener det bør gjøres. Den ulike bruken av Middelalderparken viser nettopp at bruk kan kollidere med vern. Samtidig har ruinene fått en styrket posisjon i samfunnet i det de har blitt satt på scene og innrammet i en park. Og det viser at vern av kulturminner skjer i sammenheng med at det finnes en bevissthet knyttet til kulturminnene. Slik sett blir ruinens betydning styrket gjennom synliggjøringen som har skjedd i Middelalderparken. Vern gjennom bruk har også implikasjoner om økonomisk tenkning i kulturminnevernet.

7.5 Den nye middelalderparken

Det har blitt bestemt at Follobanen, det nye dobbeltsporet fra Oslo til Ski, skal gå igjennom Middelalderparken. For aktørene som er engasjerte i Middelalderbyens utvikling er dette en inngripen i et viktig historisk område og de er opptatt av at utbyggingen og den videre utviklingen av Middelalderparken skal foregå med hensyn til kulturminnene.

Follobaneutbyggingen har derfor utløst debatt hvor flere aktører er involverte omkring hvordan dette kan gjøres. Ikke minst har det blitt reist spørsmål om hvordan Middelalderparken skal se ut og hva slags sted Middelalderparken skal være når utbyggingen er ferdig. I debatten omkring dette ligger det både konkrete og symbolske meningsforhandlinger. Det er forhandlinger om stedsutvikling som får konkrete følger for hvordan parken forandrer seg, og det er symbolsk ved å handle om historiens betydning som identitetsbærer.

Jernbaneverket opplyser om at strekningen mellom Oslo S og Ski er en av landets mest trafikkerte. Innen 2025 regner Jernbaneverket med at det vil være 11 000 flere reisende per dag på strekningen enn det er i dag, som en konsekvens av høy befolkningsvekst til

regionen.⁹² Selve Follobanen skal gå sørover fra Oslo S, gjennom området som kalles «Klypen» som vil føre toget gjennom Middelalderparken.⁹³ Totalt blir det fire jernbanespor som skal gå igjennom Klypen. Det kommer fram i reguleringsplanen for Follobanen at flere traseer gjennom Gamlebyen ble vurdert, men at traseen gjennom Klypen og dermed Middelalderparken, var den minst konfliktfylte av alternativene til tross for de automatisk fredete kulturminnene som ligger i Middelalderparken (Jernbaneverket 2012:38). Det valgte trasealternativet beskrives i reguleringsplanen som en optimalisering av alle de mulige valgene av trase (Oslo kommune 2012:6). Et stort prosjekt som Follobanen har vært utredet i flere konsekvensutredninger før den endelige reguleringsplanen for prosjektet har blitt godkjent. Konsekvensutredninger har vært etterfulgt av høringer og innspill til prosjektet som har medvirket til løsningene og metodene som blir presentert reguleringsplanen. På denne måten har forhandlingene om Middelalderparken foregått over lengre tid. Det vil i denne oppgaven ikke være rom til å diskutere forløpet i utredningsprosessen, men det nevnes for å forklare hvorfor traseen gjennom Middelalderparken ble valgt.

Anleggelsen av Follobanen gjennom Middelalderparken er til tross for å være det minst konfliktfulle alternativet likevel ikke konfliktfri, da prosjektet medfører en sterk inngripen i et område med automatisk fredete kulturminner. Ruinene må tas hensyn til, men også automatisk fredet arkeologisk materiale under bakken. Som tiltakshaver for prosjektet er det Jernbaneverkets oppgave å sørge for at utbyggingen ikke kommer i konflikt med kulturminnene. De er avhengige av at blant andre Riksantikvaren og Oslo kommune godkjenner planforslagene for at prosjektet skal bli gjennomført. Som en følge av dette foreslår Jernbaneverket avbøtende tiltak, det vil si tiltak som skal bøte på eventuelle ulemper⁹⁴, som skal sikre at det tas hensyn til både kulturminner, kulturmiljø og kulturminner. Et slikt avbøtende tiltak er overbyggingen av jernbanesporene som går igjennom Middelalderparken. Sporområdet ligger blant annet tett opptil ruinene etter kongsgården. Fordi Jernbaneverket som tiltakshaver her vil gripe inn i et område med automatisk fredete kulturminner, som etter Lov om kulturminners paragraf tre, er forbudt, er de avhengige av å få tillatelse fra Riksantikvaren. I tråd med paragraf åtte i Lov om kulturminner vil det være nødvendig med arkeologiske utgravninger med sikringer av eventuelle funn for at Follobanen skal kunne bygges ut her.⁹⁵ I tilfellet med Follobaneutbyggingen var ikke avbøtende tiltak

⁹² <http://www.jernbaneverket.no/no/Prosjekter/Prosjekter/follobanen/Follobanen/>, sist besøkt 30.07.14.

⁹³ <http://www.jernbaneverket.no/no/Prosjekter/Prosjekter/follobanen/Follobanen/>, sist besøkt 30.07.14.

⁹⁴ https://snl.no/avb%C3%B8tende_tiltak, sist besøkt 01.11.14.

⁹⁵ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>, sist besøkt 01.11.14.

bare et forslag fra Jernbaneverkets side, det var også et krav fra Riksantikvaren for at planforslaget skulle bli godkjent.

I tillegg til de nødvendige arkeologiske utgravningene skal Jernbaneverket bygge sporområdet i området som kalles Klypen inn i en dypere forsenkning som det skal bygges betongtunnel eller en kulvert over. Som det legges vekt på i reguleringsplanen er ikke en betongtunnel over sporområdene nødvendig rent jernbaneteknisk, men den presenteres som et avbøtende tiltak for å redusere støy og tilrettelegge for en videre utvikling av Middelalderparken (Jernbaneverket 2012:42). Det kommer også fram i reguleringsplanen at en overbygning i form av betongtunnel har blitt diskutert fram mellom Jernbaneverket, Riksantikvaren og Oslo kommune i arbeidet med konsekvensutredningene. Denne kulverten vil sørge for at Middelalderparken som nå i praksis er to parker blir en enhetlig park med nesten dobbelt så mye areal som før (Jernbaneverket 2014:6). På grunn av at Follobaneutbyggingen medfører at Middelalderparken nærmest dobles i størrelse, skapes det nye muligheter for utformingen av parken. Jernbaneverket med sine samarbeidspartnere har valgt å starte planleggingsarbeidet for den nye Middelalderparken med et parallelloppdrag som jeg skal gjøre rede for i det følgende.

I arbeidet med å utarbeide en landskapsplan for hvordan Middelalderparken skal se ut etter utbygging av kulverten, ble det av Plan- og bygningsetaten i samarbeid med Jernbaneverket, Riksantikvaren, Byantikvaren og Kulturosetaten initiert et parallelloppdrag. Tanken bak parallelloppdraget var å synliggjøre ulike alternativer til parkens utforming, og «å belyse ulike muligheter og ideer for en fremtidig helhetlig utforming av Middelalderparken, som i 1999 ble valgt til Oslos tusenårssted» (Oslo kommune 2014:5). Parallelloppdraget er derfor første ledd i prosessen med å utarbeide en landskapsplan for Middelalderparken. Hensikten med samarbeidet mellom de ulike aktørene var å sikre at reetableringen av Middelalderparken skulle skje i tråd med rådende reguleringsplan og at områdets nasjonale kulturminneverdi ble tatt hensyn til.

Bakgrunnen til at det kalles et parallelloppdrag er fordi det skal innhentes tre alternative planer for hva som skal vektlegges ved parken. Disse tre alternativene tar utgangspunkt i bruken av Middelalderparkens. Som det beskrives i programteksten for parallelloppdraget har Middelalderparken ulike roller «som enestående historisk bygrunn, som rekreasjonsområde for lokalbefolkningen, og som arena for større arrangementer som favner hele byen og dens omland» (Oslo kommune 2014:16). De tre oppdragene er derfor delt opp i Historieparken, Bydelsparken og Eventparken. De ulike oppdragene deler de samme

grunnleggende føringene for utformingen av parken, men vektlegger parkens roller i ulik grad. Som navnet tilsier har Historieparken fokus «på bevaring og formidling av kulturminnene – både de synlige og de skjulte – og Oslos middelalderhistorie». Bydelsparken vektlegger Middelalderparkens funksjon som rekreasjonsområde og lokalbefolkningens behov for en «bydelspark» med ulike tilbud. Her er barn og unges behov spesielt viktige. Det siste oppdraget, Eventparken, tar utgangspunkt i Middelalderparken som arena for store arrangementer, og fokuset er på å tilrettelegge for slike arrangementer. Her trekkes blant annet Øyafestivalen og Middelalderfestivalen fram som viktige arrangementer (Oslo kommune 2014:16-17).

Parallelloppdraget er med andre ord en mulighetsstudie over hva og hvordan den endelige parken skal være. Fra initiativtakernes side er ikke tanken at parken skal ende opp som enten «Historiepark», «Bydelspark» eller «Eventpark», men at ulike elementer fra de ulike forslagene sammen skal danne utgangspunkt for det som skal bli den endelige landskapsplanen. Men andre ord er målet for Riksantikvaren, Oslo kommune og Jernbaneverket at Middelalderparkens endelige utforming skal være en kombinasjon av den uensartede bruken av parken.

I parallelloppdragets krav til tre ulike alternativer kommer behovet for forhandling om hva slags sted Middelalderparken skal være tydelig fram. Og på mange måter er det mulig å si at parallelloppdraget imøtekommer stedsforhandlingene om Middelalderparken ved at de åpner for parkens ulike funksjoner, og ikke minst de ulike meningslagene knyttet til stedet. Slik blir parallelloppdragets tre alternativer en inngangsport til å diskutere hvordan stedets mening forhandles fram. Middelalderparkens og parallelloppdraget tredeling av parkens roller og bruk synliggjør forhandlingene som foregår om stedets mening og funksjon.

Som jeg har diskutert tidligere i kapittelet er bruken av Middelalderparken variert og delvis motstridende. Parallelloppdraget kan derfor forstås som et svar på de tre ulike rollene parken har fått gjennom bruken. Middelalderparken ble dannet som en ramme rundt ruinene for å synliggjøre at stedet har middelalderhistorie knyttet til seg, men som jeg har vært inne på henger ikke bruken av parken nødvendigvis sammen med parken som historisk sted. Noe som får følger for hvordan vi oppfatter stedet. I Tuans stedsteori formes meninger og forståelser av stedet på flere nivåer i samfunnet. Ett av dem er praksisene som er knyttet til stedet. I Middelalderparken og Gamlebyen for øvrig er det gjennom iscenesettelsene, konserveringspraksiser og hvordan parken har blitt brukt at stedet har fått mening som både historiepark, rekreasjonspark og eventpark.

De ulike nivåene knyttet til forståelsen av sted kan virke både med og mot hverandre. De fleste av mine informanter er minneprodusenter som aktivt bidrar til å kommunisere den historiske betydningen til parken. De bidrar derfor på ulikt vis til minneproduksjonen knyttet til Gamlebyen, og inntar ulike roller i det samspillet minneproduksjonen består av. Det får konsekvenser for deres rolle i forhandlingene om stedet. IOM, Gamlebyen historielag og Middelalderbyen Oslo - Ladegårdens del i forhandlingene handler i stor grad om å arrangere foredrag, omvisninger, og annet som bidrar til å forme Middelalderparken til det parallelloppdraget kaller historieparken. Dette er et forhandlingsaspekt som de ikke i så stor grad deler med noen av de andre aktørene, som beslutningstakerne i Oslo kommune, Jernbaneverket og Øyafestivalen. Mens Øyafestivalen setter pris på at festivalen finner sted i et område med historie knyttet til seg, ønsker ikke de i særlig grad å formidle områdets historie. Jernbaneverket har naturligvis et annet formål enn formidling av middelalderhistorie, men må i sine utbyggingsprosjekter forholde seg til kulturminneloven, og dermed til middelalderhistorien i form av kulturminner i Gamlebyen. Ifølge Olsen er Jernbaneverket avhengig av «godvilje fra kulturminnevernet i forhold til hva de skal få lov til i området».⁹⁶ Det avbøtende tiltaket med å legge jernbanesporene til Follobanen i kulvert blir derfor «å sukre pillen», slik Olsen formulerer det.⁹⁷ Slik sett er eksempelet med kulverten et resultat av forhandlingene om stedet hvor ekspertfeltet i historie-apparatet får gjennomslag for at middelalderhistorien er viktig for stedet.

Den samlede minneproduksjonen for middelalderhistoriens betydning er med på bidra til en større kollektiv bevissthet om Gamlebyens historie. Dette er et diskursivt bidrag til å skape og opprettholde et syn på parken som et historisk sted. Aktørene som ivrer for Gamlebyens historie har vært pådrivere for en synliggjøring av middelalderhistorien siden 1990-tallet. Det er, utover de bestemmelsene som kommer til uttrykk i Lov om kulturminner, disse aktørenes interesser som blir forsøkt ivaretatt i parallelloppdragets del om historieparken. Slik sett er innlemmelsen av historieparken i parallelloppdraget en del av forhandlingene hvor minneprodusentene som jobber for bevisstgjøring i Gamlebyen blir hørt.

Som jeg har forsøkt vist ovenfor er bydelsparken og eventparken to bruksområder som dominerer bruken av området og dermed oppfattelsen av stedet. Her er det muligens et problematisk aspekt ved parallelloppdraget. Mens forestillingene om Middelalderparken som bydelspark og eventpark i opprettholdes i stor grad av at bruken er synlig og ved å ha en sterk

⁹⁶ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 10.

⁹⁷ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 10.

posisjon i befolkningens bevissthet, må minneprodusentene som jobber for stedet som historisk sted kjempe mer i motbakke. Forståelsen av Gamlebyen som historisk sted er avhengig av at minneprodusentene som bedriver formidling fortsetter å formidle.

Parallelloppdraget kan på den måten bidra til en utvikling hvor de tre bruksområdene ikke er parallelle. Dette kommer også fram i intervjuene med mine informanter: De beskriver et misforhold mellom et område som har historisk verdi, men som har lite kollektiv erindring knyttet til seg. Det kommer fram i bruken av området, hvor middelalderhistorien og ruinenes sårbarhet er for lite informert om. Det er et område hvor engangsgriller plasseres på ruinene, hvor store konserter foregår og hvor andre samfunnsinteresser som Follobaneutbyggingen finner sted. Noe som synliggjøres i at pensjonisten Olsen hadde med på omvisning trodde at området Middelalderparken het Øya.⁹⁸

⁹⁸ Intervju Ann-Katrin Olsen, s. 19.

8 Konklusjon

8.1 Fra trafikkmaskin til middelalderby

I denne oppgaven har jeg vist Gamlebyens transformasjon fra å være et område preget av trafikk til å bli et område hvor middelalderhistorien er satt på scene. En del av de strukturelle forholdene i Gamlebyen som gjorde at få hadde kjennskap til Oslos middelalderhistorie og heller tenkte på Gamlebyen som Norges største veikryss, ble endret. MGO og spesielt Gjerland brukte middelalderhistorien for å løfte et område som hadde vært neglisjert, noe som i dag har ført til at ruinene ble synliggjort og at Middelalderparken ble opprettet. Denne prosessen innebar en stor endring i Gamlebyen, men likevel kommer det fram gjennom diskusjonene i denne oppgaven at det fortsatt foregår forhandlinger om hva slags sted Gamlebyen skal være.

Forhandlingene kommer spesielt fram gjennom de praksiser som er knyttet til stedet. Gjennom antikvarenes konservering av ruinene, blir ruinene gjort historieformidlende, men jeg diskuterer i hvilken grad dette faktisk fungerer. Bruken av parken preges av kulturarrangementer som Øyafestivalen og Middelalderfestivalen. Under Øyafestivalen blir ruinene en kulisse som først og fremst peker mot en Oslo-identitet, ikke spesifikt til middelalderhistorien. Under Middelalderfestivalen derimot er ruinene et bakteppe for festivalen, men som jeg viser inngår ikke ruinene som en del av festivalens lek med historien. I den daglige bruken av parken har ruinene en noe uavklart status, hvor de delvis trer ut av sin meningsforståelse som ruin, og i stedet blir steiner i et rekreasjonsmiljø. Bruken av området reflekteres i de nye planene for Middelalderparken, foranlediget av Follobaneutbyggingen. I de nye planene aksentueres forhandlingene om Gamlebyen.

8.2 Ruinsyn og historieforståelse

Ruinene i Gamlebyen er tingliggjort historie. Gjennom vernet av kulturminner inngår de i et ekspertfelt som er en del av historie-apparatet. Antikvarenes valg av konserveringsmetoder og hvordan ruinene forvaltes er dermed et eksempel på hvordan ekspertfeltet i historieapparatet inngår i den sosiale minneproduksjonen. Måten ruinene konserveres på representerer synet på ruiner i dagens kulturminneforvaltning. Ruinene skal være pedagogiske, altså historieformidlende i seg selv. Ved å gjøre ruinene historieformidlende knyttes de til

prinsippet om vern gjennom bruk, men som jeg har diskutert i kapittel 5 er konserveringen av ruinene motsetningsfull. På den ene siden skal ruinene bevares for ettertiden i den grad det er mulig. På den andre siden ligger ruinene plassert i en åpen park, noe som er med på å gjøre ruinene til bruksruiner. I Minneparken har jeg observert at ruinene blir klatrestativ for barn i Gamlebyen. Som jeg diskuterte i kapittel 7 foregår det aktiviteter som er direkte skadelige for ruinene i Middelalderparken, som for eksempel plasseringen av engangsgriller på ruinene. Dette er en godt kjent praksis, men likevel finnes det ingen offentlig informasjon om konsekvensene dette kan få for ruinene, og ingen offentlige sanksjoner iverksettes til tross for at dette er brudd på kulturminneloven. Det blir den enkeltes ansvar å ta hensyn, og omviserne hos Middelalderbyen Oslo – Ladegården ender opp med oppgaven å opplyse publikum når de har byvandring i sommerhalvåret.

Problemet med ruinenes sikkerhet henger dels sammen med graden av ansvar Oslo kommune tar for ruinene og dels med antikvarenes konserveringspraksis. Dette kan forstås på bakgrunn av de ruindiskurser som er styrende i dagens samfunn. I dagens vern av ruiner forstås ruiner som både historiske kilder og som kilde til opplevelser. Dette kommer fram i konserveringen av Olavsklosteret, og i det at Riksantikvaren tillater at Øyafestivalen arrangeres i Middelalderparken. I kapittel 5 var det et poeng at den antikvariske tanken hang sammen med romantikkens estetiske syn på ruiner. I dag vektlegges ruinene som historisk kilde, men suppleres også med et opplevelsesaspekt som kan settes i sammenheng med en romantisk ruindiskurs. Intensjonen bak antikvarenes tankegang er at ruinene skal tilrettelegges for opplevelse, som igjen skal bidra til økt forståelse av middelalderhistorien. De skal være med på å skape en identitetsfølelse til stedet og til fortiden. Slik blir fortiden, i form av middelalderen i Oslo, forsterket som noe som skal minnes i Gamlebyen. Opplevelsesaspektet henger også sammen med prinsippet om vern gjennom bruk. I kapittel 5 fremmes påstanden om at konflikter kan oppstå mellom antikvarer som ønsker å bevare ruiner som historiske kilder og de som ønsker å bruke dem som bakgrunn for spill og lek. Det interessante med hvordan ruinene brukes og konserveres i Gamlebyen er at antikvarene langt på vei ser ut til å akseptere at ruinene kan inngå i en kommersiell opplevelsesdiskurs.

En mulig fare med at kulturminner blir satt i sammenheng med verdiskaping og dermed blir gjort til en faktor i næringsutvikling, er at kulturminnenes egenverdi reduseres. Dette kan få konsekvenser hvis det skulle vise seg at det økonomiske potensialet i kulturminnene er mindre enn antatt. Etter MGOs innsats på 1990-tallet, var det en stagnasjon i utviklingen av Gamlebyen. Trafikken ble fjernet og Middelalderparken var opprettet, men

visjonen om middelalderbyen ble ikke opprettholdt slik den mangefasetterte bruken av området kan vise. En fare forbundet med den økonomiske tenkningen er at en slik situasjon kan oppstå på nytt. Denne kompliserte relasjonen mellom vern av kulturminner og andre samfunnsinteresser er gjennomgående i området historie. Også under MGOs arbeid ble ruinene brukt som argument for en generell oppgradering av bydelen, noe Gjerland påpeker. Å bruke ruinene i en bestemt utvikling av byen speiler muligens en tendens hvor bruken av kulturminner som ressurs kan legitimere øvrig byutvikling.

Som jeg var inne på i diskusjonen om Øyafestivalen, er det å tenke økonomisk om kulturminner en del av en generell liberalistisk tankegang i samfunnet. En risiko ved at kulturminnevernet møter samfunnets krav om økonomisk nyttetenkning, er at politikerne bare er villige til å bevilge penger dersom vernet av kulturminner gir økonomisk gevinst (Christensen 2011:204). Når Riksantikvaren imøtekommer krav om økonomisk verdiskaping, er det mulig å spørre seg om Riksantikvaren beveger seg vekk fra å verne verdier til å skape verdier. Skal Riksantikvaren ha som funksjon å sikre at kulturminner blir bevart eller skal institusjonen være en tilrettelegger for andre samfunnsinteresser?

8.3 Bruk former sted

I denne oppgaven har et sentralt poeng vært å vise hvordan steder formes gjennom materielle aspekter og gjennom menneskelig bruk. Før MGOs arbeid var området der Middelalderparken er et sted hvor ruinene var skjult bak motorveier og jernbanespor, og steds fysiske utforming var preget av forslumming. Dette var et aktivt hinder for kjennskapen til Oslos middelalderhistorie. Iscenesettelsen av Middelalderparken bidro til det ble mulig å kunne danne en forestilling om Oslos middelalderhistorie for personer uten inngående kjennskap til kulturminnene.

Denne prosessen kan knyttes til det Ronström omtaler som kulturarvsproduksjon. Som han påpeker er ikke kulturarv noe som finnes latent i samfunnet. Det er noe som skapes gjennom aktørers handlinger, gjennom stedets fysiske utforming og gjennom bruken av stedet. I Gamlebyen er iscenesettelsen en form for kulturarvsproduksjon. Med utgangspunkt i ruinene ble det anlagt en park, historiske omvisninger og arrangementer ble arrangert, området ble mer tilgjengelig, og det ble konstruert et vannspeil. Iscenesettelsen innebar en forandring av stedet som ble gjort i sammenheng med en generell oppgradering av Gamlebyen. Som Ronström påpeker er ikke kulturarvsproduksjon nødvendigvis en positiv

prosess. I Visby, som er Ronström studieobjekt, ble byen inntatt av turister og bybildet omformet etter et estetisert bilde av middelalderen som et ledd i at Visby fikk verdensarvstatus av UNESCO (Ronström 2008). Som verdensarvsted har Visby blitt estetisk omformet til å se ut som en pastisj over en middelalderby. Slik blir middelalderhistorien den hegemoniske fortellingen om byen. En slik tilnærming til en bys historie kan være ekskluderende ovenfor byens utvikling etter middelalderen, og føre til at bybildet og historien blir ensartet (Ronström 2008).

Selv om iscenesettelsen av middelalderhistorien i Gamlebyen kan sees som en form for kulturarvsproduksjon, har prosessen på ingen måte gått like langt som i Visby. Det finnes naturligvis en mellomting mellom kulturarvsproduksjonen i Gamlebyen og i Visby, og flere av mine informanter har fortalt at prosessen med å løfte fram middelalderhistorien stoppet opp og at annen bruk av parkområdet står i fare for å overskygge middelalderhistorien. Prosessen med å løfte fram middelalderhistorien har blitt hindret av dårlig vedlikehold av området, lite publikumsrettet informasjon om stedet og at planene for videreutvikling stoppet opp. Som jeg beskrev i innledningen var dette situasjonen da jeg begynte å jobbe som omviser i Gamlebyen. Utover disse faktorene, er det bruken av Middelalderparken som i stor grad påvirker hvordan stedet forstås.

En kan si at forståelsen av Gamlebyen er heterotopisk etter Foucaults begrep heterotopia. Dette gjenspeiles blant annet i hvordan stedet brukes og dermed forstås av ulike mennesker. For medlemmer i IOM er Gamlebyen, og dermed middelalderbyen, et historisk sted. Det er derfor viktig for dem at middelalderhistorien får forrang i byutviklingen. Gamlebyen historielag ikke bare er opptatt av middelalderhistorien, men felles for de to organisasjonene er de er opptatt av å formidle og løfte fram historie. Aktører som IOM og Gamlebyen historielag får en viktig rolle som minneprodusenter i sosial minneproduksjon fordi de spiller en viktig rolle i utviklingen. Dette gjelder spesielt IOM som gjennom sin aksjonsvirksomhet for å løfte fram ruinene og gjøre de til bærere av Oslos historie. Slik sett har de med sitt frie spillerom større virkningskraft til tross for at de ikke har bevilgende makt, men de kan få myndighetene til å spille på lag med dem. Slik sett fungerer de som viktige aktører og minneprodusenter i det samspillet som er sosial minneproduksjon.

I motsetning til disse organisasjonene er de som bruker området som rekreasjonspark og festivalgjengere på Øyafestivalen. Bruken av Middelalderparken er med på gi mening til stedet. En utfordring i Middelalderparken er de to siste bruksområdene står i fare for å overskygge den historiske identiteten til stedet. Det har ikke blitt skapt et entydig bilde av

Middelalderparken som historisk sted fordi både bruken og oppfattelsen av stedet strider med hva som blir sett på som et kulturarvssted. Middelalderparken er med andre ord ikke et rendyrket sted for erindring av middelalderhistorie. En av grunnene til dette har med å gjøre at parken åpner for så mange ulike funksjoner og ulik bruk, hvor Øyafestivalen er det tydeligste eksempelet på noe som bryter med oppfattelsen av dette er et historisk sted.

Kulturarvsprosesser, som for eksempel den på Visby, viser at skapelsen av kulturarv ikke bare skjer av seg selv som en følge av det finnes historiske levninger på stedet. Kulturarv skapes gjennom aktive valg og synliggjøring. At Gamlebyen ikke tar større plass i den historiske bevisstheten til Oslofolk og nasjonen for øvrig kan forklares med at stedet har vært prioritert som et sted for andre samfunnsinteresser enn det historiske. Det får sitt utslag i at middelalderhistorien i Gamlebyen framstår som glemt, slik osloboeren som nevnes i oppgavens innledning gir uttrykk for. En slik forståelse av middelalderhistorien har sammenheng med at andre samfunnsinteresser slik som samferdsel har fått dominere området, men også hvordan den menneskelige erfaringen av stedet og de forestillingene som tillegges stedet er med på å forme stedet. Iscenesettelsesprosessen denne oppgaven diskuterer prøver å bote på osloboerens oppfatning av Gamlebyen. Samtidig er bruken av området med på å overdøve den historiske betydningen av stedet.

Aktørene og områdets materielle aspekter inngår i forhandlingene om stedet. Både festivalgjengeren og IOM deltar i forhandlingene når de bruker området, enten det er ved å lytte til musikk eller ha omvisninger. Engangsgriller, informasjonsplakater og ruinene selv er bidrag til den kollektive prosessen med å gi området meningsinnhold. I likhet med Eriksens bruk av begrepet historisk sted, mener etnolog Lene Otto at det er ved hjelp av det materielle at erindringen skapes og konstitueres. Otto hevder at kollektiv erindring foregår som en sosiomateriell og performativ praksis, hvor erindringen konstrueres gjennom materielle prosesser. Dette innebærer at stedet ikke bare påføres mening, men meningen konstrueres i et samspill med det materielle og praksisene knyttet til stedet (Otto 2009:145-147). Dette gjenspeiles for det første i denne oppgavens poeng om at ruinene i Gamlebyen fungerer som drivkraft i en utvikling som handler om å løfte fram områdets middelalderhistorie. Som et ledd i prosessen med å skape stolthet og historisk identitet for Oslos beboere. For det andre gjenspeiles det i at praksisene i området også er med på å forme forståelsen av stedet, praksiser som ikke nødvendigvis spiller på lag med forståelsen av Gamlebyen som en middelalderby. Samspillet mellom Gamlebyens materielle side, både i form av ruinene og

konserveringen av dem, og aktørenes diskursive og performative handlinger er i sum forhandlingene om forståelsen av Gamlebyen.

8.4 Gamlebyens framtid

De nye planene for Middelalderparken representerer forhandlingene om Gamlebyen på eksplisitt måte. I parallelloppdraget utkrystalliseres bruken av området i tre distinkte praksiser. I utgangspunktet var minneprodusentene skeptiske til utbyggingen av Follobanen. Å la høyhastighetstog passere gjennom Middelalderparken ble ansett for å være noe som kolliderer med ideen om området som et historisk sted. Denne oppfatningen gjelder til dels fortsatt blant mine informanter. Likevel er det slik at utbyggingen av Follobanen også representerer noe positivt. Dette er fordi kulverten skaper et større og mer helhetlig rom for Middelalderparken, ved at parken blir omtrent dobbelt så stor. Dette åpner igjen for muligheten til en enda sterkere synliggjøring av Oslos middelalderhistorie. Follobaneutbyggingen er også på den måten en revitalisering av kampen for middelalderbyen. Nå er det igjen mulig til å ta fram de forslagene som ble foreslått som en del av MGOs satsing, men som ikke ble gjennomført. Slik representerer kampen mot Follobanen og for middelalderbyen i seg selv en mulighet til å vinne terreng for en del av de sakene som aldri ble gjennomført, men som fortsatt står på agendaen.

Det ligger i det moderne samfunnets natur at verden endrer seg hele tiden. Gamlebyen har vært igjennom omfattende endringer, som eksemplifiseres i områdets transformasjon fra trafikkmaskin til middelalderby. Når jernbanen ble utbygget for første gang i Gamlebyen hadde ikke ruinene like sterkt vern som i dag. Siden den gang har kulturminnevernet blitt en større aktør med legitimitet for flere i samfunnet. Bevaringen av levninger fra fortiden er nå et argument i byutvikling. Selv om interessekonflikter mellom bevaring av fortiden og kulturminnevern og andre samfunnsinteresser består, har styrkeforholdet endret seg. Som følge av utbyggingen av Follobanen i dag forhandles det fram en ny iscenesettelse av Oslos middelalderhistorie. Om det er historieparks og visjonen om middelalderbyen Oslo som får forrang vites ikke, men som denne oppgaven har forsøkt å vise er forhandlingene om Gamlebyen som sted ikke et avsluttet kapittel.

Litteraturliste

- Alver, B. G. & Øyen Ø. (red.) (1997) *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Tano Oslo, Aschehoug.
- Aukrust, Knut (2005) Det informerte samtykke og andre kategoriske imperativ: Om feltarbeidets etikk. I: Gustavsson, Anders, red. *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand, Høyskoleforlaget Norwegian Academic Press, s. 219-242.
- Balas, G. (2011) Forord. I: Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) *Olavsklosteret: ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren.
- Berner, T. & Stige, M. (2011) Murarbeider og materialbruk. I: Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) *Olavsklosteret: ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren.
- Bogen, P. & Soglo, E. (1990) *Fortiden i fremtiden. Middelalderbyen i Oslo - en mulighetsbeskrivelse*. Rapport, Oslo, Riksantikvaren.
- Bratland, N. (1996) *Gamlebyen i Oslo. Forståelser av historie*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Butenschøn, P. (2013) *Oslo. Steder i byen*. Oslo, Press.
- Christensen, A. L. (2011) *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*. Oslo, Pax forlag.
- Damsholt, T. (2004) Følelser og subjektivering. Et Fædrelandskærligt eksempel. *Tidsskrift for kulturforskning*, 3 (2), Oslo, Novus Forlag, s. 5-28.
- Ehn, B. & Löfgren, O. (2001) *Kulturanalyser*. Malmø, Gleerups.
- Ekroll Ø. (2011) Olavsklosterets historie. I: Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) *Olavsklosteret: ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren.
- Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) (2011) *Olavsklosteret: Ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren.
- Eriksen, A. (1997) *Minner fra den evige stad. Skandinavers reiser til Roma 1850-1900*. Oslo, Pax Forlag.
- Eriksen, A. (1999) *Historie, minne og myte*. Oslo, Pax forlag.
- Eriksen, A. (2000) Minne og monument – om å gripe tiden i flukten. *Dugnad*, 26 (1/2), s. 5-20.
- Eriksen, A. (2006) The Murmur of Ruins. A Cultural History. *Ethnologia Europaea Journal of European Ethnology*, 36 (1), Copenhagen, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen, s. 5-20.
- Esborg, L. (2005) Feltarbeidets mange samtaleformer. I: Gustavsson A. (red.) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, s. 91-106.
- Fägerborg, E. (1999) Intervjuer. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*, Lund, Studentlitteratur, s. 55-71.
- Fischer, G. (1950) *Oslo under Eikaberg. 1050-1624-1950*. Oslo. Aschehoug.
- Fjeld, B. (1981) *Plan og konflikt. En studie fra et rivningstruet boområde*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Foucault, M. (1984). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture, Mouvement, Continuité*, October (5), s. 22-27.
- Gustafsson, L. (2002) *Den förtrollade zonen: Lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Nora, Nya Doxa.
- Götlind, A. & Kåks, H. (2004) *Handbok i konsten att skriva mikrohistoria*. Stockholm, Natur och Kultur.
- Hastrup, K. (1999) *Viljen til Viden. En humanistisk grundbog*. Copenhagen, Gyldendal.

- Hendriksen, G. K. (1996) Tog, mennesker og miljø i Gamle Oslo – og Norges første lokomotivfører. I: Hendriksen, G. K. (red.) *Mennesker, miljø og kirkeliv i Gamlebyen. Oslo Hospitals kirke 1796-1996*. Oslo, Gamlebyen historielag Oslo, s. 79-93.
- Hygen, A-S. (red.) (2003) *Håndbok i konservering av ruiner fra middelalderen*. Oslo, Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/176269/Ruiner_konservering_haandbok.pdf?sequence=1 [Sist besøkt 25.11.14].
- Ibenholt, H. (2011) Ruinhistorie og konserveringsprinsipper. I: Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) *Olavsklosteret: ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren, 18-19.
- Jernbaneverket (2014). *Follobanen. Størst. Urban. Utfordrende. Raskere*. Hefte, Oslo, Jernbaneverket.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998) *Destination Culture. Tourism, Museums and Heritage*. Berkeley, University of California Press.
- Kohne, S. (2011) Sted og kompleksitet. Et komparativt kulturvitenskaplig studium av to gater i Berlin og Oslo. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Kopytoff, I. (1986) The social life of things: commoditization as process. I: Appadurai, A. (red.) *The social life of things. Commodities in cultural perspective*. Cambridge, Cambridge University Press, s. 64-91.
- Kulturetaten (2011). *Plan for utvikling av Middelalderbeltet – en del av Oslos Gamleby*. Oslo, Kulturetaten.
- Lunde, Ø. (1996) Gamlebyen som middelaldersentrum i et moderne Oslo. Planene og bevaring av Gamlebyen. I: Hendriksen, G. K. (red.) *Mennesker, miljø og kirkeliv i Gamlebyen. Oslo Hospitals kirke 1796-1996*. Oslo, Gamlebyen historielag Oslo, s. 113-128.
- Miljøbyen Gamle Oslo (1996) *Framtidsbilde 2020: Nytt liv i Gamle Oslo*. Trykksak, Oslo, Miljøbyen.
- Miljøbyen Gamle Oslo (2000) *Miljøby. Bærekraftig byutvikling og bedre levekår i Gamle Oslo – Strategier og tiltak*. Trykksak, Oslo, Miljøbyen.
- Miljøverndepartementet (2005) *Leve med kulturminner*. St.meld. nr. 16 (2004-2005). Oslo, Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kld/dok/regpubl/stmeld/20042005/stmeld-nr-16-2004-2005-.html?id=406291> [Sist besøkt 24.11.14].
- Mordt, G. (1996) Oslo – en forstad til Christiania. Et tidsbilde omkring år 1800. I: Hendriksen, G. K. (red.) *Mennesker, miljø og kirkeliv i Gamlebyen. Oslo Hospitals kirke 1796-1996*. Oslo, Gamlebyen historielag Oslo, s. 31-46.
- Myklebust, D. (1988) Tre restaureringer sett i historisk perspektiv. I: Myklebust, D. & et al. (red.) *Kulturarv og vern. Bevaring av kulturminner i Norge*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 25-34.
- Nilsen, C. P. (2012) Middelalderparken som kollektiv erindring. *Ask*, 2, s. 23-31. Tilgjengelig fra: <https://asktidsskrift.files.wordpress.com/2012/12/askminnested.pdf> [Sist besøkt 25.11.14].
- Nora, P. (1987) Between Memory and History: Lieux de mémoire. *Representations*, 26, s. 7-24.
- Norseng, P. G. (2000) Byen blir til. I: *Oslo bys historie*, bind 1, Oslo, J. W. Cappelens Forlag AS.
- Norseng, P. G. (2000) Byen under Eikaberg. Fra byens oppkomst til 1536. I: *Oslo bys historie*, bind 1, Oslo, J. W. Cappelens Forlag AS.
- Olaisen, A. (2011) Oslo kommunes målsetning i Middelalderbeltet. I: Engebretsen, C. S. & Olaisen, A. (red.) *Olavsklosteret: ruinkonservering 2007-2011*. Oslo, Riksantikvaren.
- Olshammar, G. (2002) *Det permanentade provisoriet. Et återanvänt industriområde i väntan*

- på rivning eller erkennende*. Doktoravhandling, Gøteborg, Chalmers Tekniska Högskola.
- Otto, L. (2009) Kommunismens ubekvemme kulturarv: Kamp, karneval og kontemplation. I: Damsholt, T., Simonsen, D. G. & Mordhorst, C. (red.) *Materialiseringer: Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Århus, Aarhus Universitetsforlag, s. 143-174.
- Pedersen, R. (2000) Autentisitet og kulturminnevern – en diskusjon om kulturminnevernets verdigrunnlag. Dugnad 26 (1/2), s. 21-48.
- Riegl, A. (1982) The Modern Cult of Monuments: Its Character and Its Origin. *Oppositions*, 25, s. 21-51.
- Riksantikvaren (2000) Stedsform og kulturminner: i en miljøvennlig bystruktur – erfaringer og anbefalinger fra Miljøbyprogrammet. Fagrapport, Oslo, Riksantikvaren.
- Riksantikvaren (2005) Riksantikvarens ruinprosjekt – Bevar forfallet. Brosjyre, Oslo, Riksantikvaren.
- Riksantikvaren (2008) *Riksantikvarens ruinprosjekt: Olavsklosterets ruin, Minneparken i Gamlebyen, Oslo*. Brosjyre, Oslo, Riksantikvaren. Tilgjengelig her: http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/176048/Ruinprosjektet_Olavsklosteret_Oslo.pdf?sequence=1 [Sist lest 24.11.14].
- Roede, L. (2004) Flytting – forkastelig eller forsvarlig? i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, 158, s. 35-45.
- Rogan, B. (2011) Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet. I: Naguib, S.-A. & Rogan, B. (red.) *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Oslo, Novus Forlag, s. 313-381.
- Ronström, O. (2008) *Kulturarvspolitik: Visby. Från sliten småstad till medeltidsikon*. Stockholm, Carlssons.
- Rosmer, T. (2005) Bedre føre var ... om det å forberede seg til feltarbeid. I: Gustavsson, A. (red.) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, s. 49-71.
- Ruud, M. E. (2003) *Byfornyelse og endringer i urbane bomiljøer. En studie av beboeres erfaringer fra området Grønland/Nedre Tøyen i Oslo 1980-2000*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo.
- Schia, E. (1995) *Oslo innerst i viken. Liv og virke i middelalderbyen*. Oslo, Aschehoug forlag.
- Schia, E. og Keller K.-F. (1994) *Middelalderbyen i Oslo*. Oslo, William Dall, Prosjekthuset Produksjon AS.
- Selberg, T. (2002) Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. I: Eriksen, A. Garnert, J. & Selberg, T. (red.) *Historien inn på livet*. Lund, Nordic Academic Press, s. 9-32.
- Selberg, T. (2007) Mennesker og steder. Innledning. I: Selberg, T. & Gilje, N. (red.) *Kulturelle landskap: Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 9-20.
- Snekkestad, P. (2012) *Mariakirken i Oslo. Bevaringstilstand*. Oslo, Kulturretaten i Oslo kommune og Riksantikvaren. Tilgjengelig her: <http://hdl.handle.net/11250/176089> [Sist besøkt 13.04.14].
- Tuan, Y.-F. (2011) *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Warring, A. (1996) Kollektiv erindring – et brugbart begreb? I: Jensen, B.E. et al (red.) *Erindringens og glemselens politik*, Roskilde, Roskilde universitetsforlag, s. 205-234.
- Øyafestivalen (2012). *Øyamagasinet*. Hefte, Oslo, Øyafestivalen.
- Øyafestivalen (2013). *Øyamagasinet*. Hefte, Oslo, Øyafestivalen.

Internett

- Aftenposten (01.12.1996) *Historisk møte med middelalderens Oslo*, Retriever. Tilgjengelig fra: <<http://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=020002199612010008&serviceId=2>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Byantikvaren (12.11.14) *Våre oppgaver*, Byantikvaren. Tilgjengelig fra: <http://www.byantikvaren.oslo.kommune.no/om_oss/> [Sist besøkt 12.11.14].
- Foreningen for St. Hallvards dag (ukjent publiseringsdato) *Om oss*, Foreningen for St. Hallvards dag. Tilgjengelig fra: <http://www.sthallvardsdag.no/http_www.sthallvardsdag.no/Om_oss.html> [Sist besøkt 24.11.14].
- Frilansene (ukjent publiseringsdato) *Frilansene*, Frilansene. Tilgjengelig fra: <<http://www.frilansene.no/>> [Sist besøkt 23.07.14].
- Gundersen, D. (14.02.09) *Ruin*, Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <<https://snl.no/ruin>> [Sist besøkt 23.04.14].
- Halvorsen, K. & Lothe, R. (04.06.03). *Vannspeilet i Gamlebyen er skittent*, NRK. Tilgjengelig fra: <<http://www.nrk.no/ostlandssendingen/vannspeilet-i-gamlebyen-er-skittent-1.354426>> [Sist besøkt 21.11.14].
- Jernbaneverket (05.09.14) *Follobanen*, Jernbaneverket. Tilgjengelig fra: <<http://www.jernbaneverket.no/no/Prosjekter/Prosjekter/follobanen/Follobanen/>> [Sist besøkt 30.07.14].
- Karlberg, I. (19.10.11) *Må brukes, ikke forbrukes*, Aftenposten. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1433065.ece#.U8bPwfl_vT8> [Sist besøkt 17.07.14].
- Kulturetaten (09.03.11) *Middelalderbeltet*, Oslo kommune. Tilgjengelig fra: <<http://www.kulturetaten.oslo.kommune.no/kultureiendommer/kultureiendommer/article100819-19147.html>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Kulturminneloven. (1978) *Lov om kulturminner (1978)*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50/KAPITTEL_1#§2> [Sist besøkt 24.11.14].
- Kulturminnesøk (20.04.13) *Jernbaneanlegg – Saxegaardsgata/Bispegata*, Riksantikvaren. Tilgjengelig her: <<http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Oslo/Oslo/Jernbaneanlegg-Saxegaardsgata-Bispegata>> [Sist besøkt 27.06.14].
- Madsen, K. (12.01.10) *Riksantikvaren på ville veier*, Aftenposten. Tilgjengelig fra: <<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3460564.ece>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Medeltidsveckan (21.07.14) *Medeltidsveckan växer*, Medeltidsveckan. Tilgjengelig fra: <<http://www.mynewsdesk.com/se/medeltidsveckan/pressreleases/medeltidsveckan-vaexer-1033377>> [Sist besøkt 23.07.14].
- Middelalder-Oslo (ukjent publiseringsdato) *Foreningens formål*, Middelalder-Oslo. Tilgjengelig fra: <<http://www.middelalder.no/om-foreningen/formal>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Nordli, Ø. (10.08.13) «Noen måtte jo ta den kjipeste jobben også», Aftenposten. Tilgjengelig her: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Noen-matte-jo-ta-den-kjipeste-jobben-ogsa-7276195.html#.U8kxSP1_vT8> [Sist besøkt 18.07.14].
- Oslo Bispedømmeråd (ukjent publiseringsdato) *Oslo bispegård*, Oslo Bispedømmeråd.

- Tilgjengelig fra: <<http://www.kirken.no/oslo/index.cfm?id=310125>> Sist besøkt 11.04.14.
- Oslo Middelalderfestival (ukjent publiseringsdato) *Historie*, Oslo Middelalderfestival. Tilgjengelig her: <<http://oslomiddelalderfestival.org/informasjon/historie/>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Oslo Middelalderfestival (ukjent publiseringsdato) *Middelalder*, Oslo Middelalderfestival. Tilgjengelig her: <<http://oslomiddelalderfestival.org/middelalder/>> [Sist besøkt 11.07.14].
- Oslo Middelalderfestival (28.05.14) *Oslo Middelalderfestival*, Facebook. Tilgjengelig her: <<https://www.facebook.com/OsloMiddelalderfestival?fref=ts>> [Sist besøkt 23.07.14].
- Personvernombudet for forskning (ukjent publiseringsdato) *Opprett nytt meldeskjema*, Personvernombudet for forskning. Tilgjengelig fra: <<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Prangerød, J. (19.10.11) *Øyafestivalen ødelegger ikke ruinene*, Aftenposten. Tilgjengelig fra <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1421796.ece#.U-OB2v1_vT_> [Sist besøkt 27.08.14].
- Riksantikvaren (ukjent publiseringsdato) *Festival i historiske omgivelser*, Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <<http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=130030>> [Sist besøkt 17.07.14].
- Riksantikvaren (ukjent publiseringsdato) *Om Riksantikvaren*, Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <<http://www.riksantikvaren.no/Om-Riksantikvaren>> [Sist besøkt 12.11.14].
- Riksantikvaren (ukjent publiseringsdato) *Vitensarkivet*, Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <<http://www.riksantikvaren.no/Publikasjoner/Vitenarkivet>> [Sist besøkt 16.10.14].
- Riksantikvaren (19.11.14) *Ordforklaringer: Bokmål*, Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <<http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Ordforklaringer-bokmaal>> [Sist besøkt 24.11.14].
- Rosvold, K. A. (09.04.13) *Avbøtende tiltak*, Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/avb%C3%B8tende_tiltak> [Sist besøkt 01.11.14].
- Society for Creative Anachronism (ukjent publiseringsdato) *Newcomer's Portal*, Society for Creative Anachronism. Tilgjengelig fra: <<http://welcome.sca.org/>> [Sist besøkt 23.07.14]
- Solli, B. (19.10.11) *Festival skader ruinene*, Aftenposten. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article1433065.ece#.U8bPwfl_vT8> [Sist besøkt 17.07.14].
- Storsletten, O. (14.02.09) *Oslo Ladegård*, Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Oslo_Ladeg%C3%A5rd> [Sist besøkt 24.11.14].

Intervjuer

- Intervju med Helge Winswold, leder av Interesseforeningen Oslos Middelalder, 08.02.12.
- Intervju med Jorun Hermansen, styremedlem i Interesseforeningen Oslos Middelalder, 16.04.12.
- Intervju med Helge Godø, leder av Gamlebyen historielag, 20.04.12.
- Intervju med Ann-Katrin Olsen, seksjonssjef Middelalderbyen Oslo – Ladegården, 16.05.12.
- Intervju med Leif Gjerland, tidligere informasjonsleder i Miljøbyen Gamle Oslo, 17.02.14.
- Intervju med Jonas Prangerød, pr-ansvarlig i Øyafestivalen, 11.07.14.

Vedlegg 1

Dato

Samtykkeerklæring

Erklæringen gjelder mastergradsprosjektet «Fra trafikkmaskin til middelalderby» ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved Universitet i Oslo.

Temaet for denne masteroppgaven er hvordan synet på fortiden får konkrete konsekvenser for materielle levninger fra fortiden, for hvordan historie formidles, og for hvordan byen planlegges og struktureres. Området som skal studeres er bydel Gamlebyen i Oslo, nærmere bestemt området som inkluderer Middelalderparken og andre ruiner fra middelalderens Oslo. Dette området har gjennomgått mange fysiske endringer de siste 20 årene, og er enda i stadig utvikling. Oppgaven tar sikte på å studere denne prosessen med fokus på hvordan Gamlebyens middelalderhistorie er blitt, og fortsatt blir presentert.

Veileder for oppgaven er Kyrre Kverndokk (kyrre.kverndokk@ikos.uio.no).

Intervjuet vil vare i ca. 1 time, litt avhengig av samtalens forløp, og vil bli tatt opp på bånd. Intervjuet gjennomføres på bakgrunn av intervjuobjektets verv/stilling som og det vil derfor være en fordel om intervjuet ikke anonymiseres. Personlige betraktninger kan likevel anonymiseres hvis det er ønskelig. Du vil få anledning til å lese igjennom en utskrift av intervjuet før det brukes i masteroppgaven. Du har anledning på et hvilket som helst tidspunkt å trekke deg fra prosjektet.

Hvis du har spørsmål om prosjektet og intervjuene kan du ta kontakt med meg på mobiltelefon: 91873075 eller e-post: camilpn@student.ikos.uio.no.

Vennlig hilsen

Camilla Plocinski Nilsen
Student

Vedlegg 2

Eksempel på intervjuguide

1. Kan du fortelle meg om bakgrunnen for at foreningen du er styremedlem ble opprettet?
2. Kan du si noe rent konkret om hva oppgavene til foreningen er?
3. Hva har din rolle, eller snarere dine roller vært, i løpet av de årene du har jobbet her?
4. Hvordan opplever du samstemmighet mellom deg og dine arbeidsgivere når det gjelder Middelalderbyens rolle? Og ikke minst den videre utviklingen av Middelalderbyen?
5. Fra hvor lang tid tilbake kjenner du området? Hva var det som gjorde deg interessert/engasjert?
6. Gamlebyen er et område som har gått igjennom store endringer, kan du si noe om hva du synes er bra og velfungerende med området?
7. Og på den andre siden, hva synes du ikke er så bra? Hva kunne vært bedre?
8. Har du noen tanker eller ønsker for den videre utviklingen av området?
9. Hva synes du om dagens bruk av området? Jeg tenker først og fremst på folks bruk av parkene? Men også på Øyafestivalen og Middelalderfestivalen?
10. Hvordan er samarbeidet med de andre aktørene i området? Jeg tenker spesielt på Interesseforeningen Oslos Middelalder, Gamlebyen historielag og Middelalderfestivalen. Men også Riksantikvaren, Byantikvaren, Jernbaneverket?
11. Gamlebyen og Bjørvika er i stadig utvikling. Har du noen tanker om det som allerede er planlagt (for eksempel vedtaket om opprettelsen av Oslo torg)? Det er kanskje vanskelig å si noe om det som ennå ikke er vedtatt, men har du noen tanker om den videre utviklingen av Gamlebyen? Da tenker jeg spesielt på middelalderbyens fremtid og museumskaalen i Bjørvika?
12. Hvordan bruker du området?
13. Hva synes du om ivaretagelsen av ruinene og de øvrige parkområdene? Er det noe som kunne ha vært gjort annerledes?
14. Har du noen ønsker for den videre utviklingen av Gamlebyen?

Vedlegg 3

1. Middelalderparken
2. Ruinen av Mariakirken, ruinen av Kongsgården ligger rett ovenfor
3. Jernbaneverkets gamle lokomotivverksted
4. Vannspeilet
5. Ruinen av Clemenskirken
6. Oslo Ladegård
7. Minneparken med ruinene av St. Hallvardskatedralen, Olavsklosteret og Korskirken